

ISSN 1857-2723

Buletinul Științific

*al Universității de Stat
„Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul*

ediție semestrială

Științe economice

*1(5)
2011*

Piața Independenței 1,
Cahul, MD-3909
Republica Moldova

tel: (373 299) 2.24.81
buletin.usc@gmail.com

ISSN 1875-2723

Buletinul Științific

*al Universității de Stat
„Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul*

ediție semestrială

seria

ȘTIINȚE ECONOMICE

***1(5)
2011***

ISSN 1875-2723

COLEGIUL DE REDACTIE AL REVISTEI

Redactor-șef: *Șișcanu Ion*, profesor universitar, docotor habilitat în istorie

Membri:

Bostan Ion, profesor universitar, docotor habilitat în științe tehnice, academician al AȘM

Parmacli Dmitrii, profesor universitar, doctor habilitat în economie

Popa Andrei, conferențiar universitar, doctor habilitat în economie

Calmuțchii Laurențiu, profesor universitar, doctor habilitat în fizică și matematică

Cornea Sergiu, conferențiar universitar, doctor în politologie

Dolea Igor, conferențiar universitar, doctor habilitat în drept

Axenti Victor, conferențiar universitar, doctor în filologie

Iurchevici Iulia, doctor în pedagogie

Axenti Ioana, conferențiar universitar, doctor în pedagogie

COLEGIUL DE REDACȚIE al seriei ȘTIINȚE ECONOMICE

Redactor-șef al seriei: **Popa Andrei**, doctor habilitat (08.00.05), conf.univ, Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul

Membri:

Cobzari Ludmila, doctor habilitat în economie (08.00.10) , prof.univ., Academia de Studii Economice din Moldova

Parmacli Dmitrii, doctor habilitat în economie (08.00.05), prof.univ., Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul

Paladi Ion, doctor habilitat în economie (08.00.05), prof.univ., Academia de Studii Economice din Moldova

Strtan Alexandru, doctor habilitat în economie (08.00.05), conf.univ, director Institutul de Economie, Finanțe și Statistică al AȘM

Țiu Nicolae, doctor habilitat în economie (08.00.14), prof.univ., Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Bîrlea Svetlana, doctor în economie (08.00.05), Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul

Dolghii Cristina, doctor în economie (08.00.12), conf.univ., Universitatea de Stat din Moldova

Gangan Svetlana, doctor în economie (08.00.06), conf.univ., Universitatea Agrară de Stat din Moldova

Todos Irina, doctor în economie (08.00.05), Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul

Trusevici Alla, doctor în economie (08.00.01), conf.univ., Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Șarpe Daniela-An

cuța, doctor în economie (08.00.01), prof.univ., Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, România

Bulatova Elena, doctor în economie (08.00.01), prof.univ., Universitatea de Stat din Mariupol, Ucraina

CUPRINS

POPA DANIELA , <i>PERSPECTIVE ON INVESTMENTS IN SMALL AND MEDIUM BUSINESS SECTOR OF REPUBLIC OF MOLDOVA</i>	4
GAINA BORIS , <i>PRINCIPII ALE MONITORIZĂRII SFEREI CERCETARE / DEZVOLTARE ÎN AGRICULTURA REPUBLICII MOLDOVA</i>	12
STRATAN ALEXANDRU , <i>REGIMURILE PREFERENȚIALE DE COMERȚ: RISCURI ȘI OPORTUNITĂȚI DE DEZVOLTARE A COMERȚULUI EXTERIOR AL REPUBLICII MOLDOVA</i>	15
CATAN PETRU , <i>EVALUAREA EFICIENȚEI ECONOMICE A UTILIZĂRII POTENȚIALULUI DE PRODUCȚIE ÎN SECTORUL AGRAR ÎN BAZA EVALUĂRII VALORICE A RESURSELOR</i>	28
COVAȘ LILIA , SOLCAN ANGELA , STIHI LIUDMILA , <i>RELAȚIA DINTRE RESPONSABILITATEA SOCIALĂ CORPORATIVĂ ȘI ACTIVITĂȚILE FILANTROPICE</i>	38
SÎRBU ION , ZARIȘNEAC NATALIA , <i>ASPECTELE PRIVIND MANAGEMENTUL COSTULUI DE PRODUCȚIE A MATERIALELOR DE CONSTRUCȚIE</i>	49
PARMACLI DMITRII , STRATAN ALEXANDRU , <i>CONCEPȚIA CALCULELOR INDICATORILOR EFICIENȚEI UTILIZĂRII MIJLOACELOR FIXE</i>	61
BADÂR IURIE , <i>EVOLUȚIA CERCETĂRIILOR ECONOMICE A PROBLEMELOR INOVĂRII ȘI BREVETĂRII</i>	73
TIMOFTI ELENA , МЕМЕȚ DIANA , <i>ASPECTE PRIVIND DEZVOLTAREA RAMURII FITOTEHICE ÎN ÎNTREPRINDERILE AGRICOLE DIN REPUBLICA MOLDOVA</i>	92
ТКАЧЕНКО В.А. , <i>МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ АНАЛИЗА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ В РЕГИОНЕ</i>	105
БАХЧИВАНЖИ Л.А. , ПОПОВИЧ В.В. , <i>ФОРМИРОВАНИЕ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЕГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ УКРАИНЫ</i>	121
КЮРКЧУ ВИТАЛИЙ , <i>УНИВЕРСИТЕТСКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ И НАПРАВЛЕНИЯ ЕГО РАЗВИТИЯ (НА ПРИМЕРЕ КОМПАТСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА)</i>	141

PERSPECTIVE ON INVESTMENTS IN SMALL AND MEDIUM BUSINESS SECTOR OF REPUBLIC OF MOLDOVA

POPA DANIELA,
doctor în economie,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova

Rezumat. *În ultimii ani, recunoașterea contribuției întreprinderilor mici și mijlocii au stimulat creșterea economică în acest domeniu. Atragerea resurselor financiare este una dintre principalele linii ale politicii financiare și deficitul fondurilor de investiții – una din problemele cheie în dezvoltarea fiecărei întreprinderi terțe. În prezent, există un spectru divers de instituții financiare: organizațiile de împrumut și fondurile străine. Printre aceste instituții băncile joacă un rol de conducere. Investigațiile în domeniu arată că în ultimii ani, multe bănci se consideră nu doar ca surse financiare de atracție dar deasemenea și ca o oportunitate investițională profitabilă.*

MATERIAL AND METHOD:

At the basis of this scientific paper served the information and data about investments from the Statistics National Bureau of Republic of Moldova, Ministry of Economy of Moldavian Republic, were applied the following methods: selective, comparison and tabular methods.

RESULTS AND DISCUSSIONS:

In recent years, recognizing the contribution of small enterprises and medium-stimulated growth of investigative activity in this area, more and more researchers directing their attention on the phenomenon of increasing their role. The proportion of SME development depends, to a large extent on the ability have access and successfully raise sufficient financial resources. This option becomes even more important if insufficient funding is one of the main issues facing entrepreneurs trying to organize and develop their businesses.

Attracting financial resources is one of the main lines of financial policy, and the deficit of investment funds - one of the key problems in the development of each third enterprise. Currently there is a broad spectrum of financial institutions: lending organizations and foreign funds, which carries out various projects in Moldova / SME financing programs. Among these institutions, financial services to small and medium volume, banks play a leading role. The investigations in the field showed that in recent years, many banks are likely to develop work with SMEs: they consider it not only as a

source of attraction of funds, but also as a profitable investment opportunity.

SMEs sector is the basis of creating and developing a modern and dynamic economy, focusing on knowledge. That sector of the economy can make a substantial contribution to GDP, increase the employment opportunities and stimulate job growth in exports. In a market with strong competition of small and medium enterprises have the ability to respond flexible and quick adapt to cyclical and structural economic change. From this point of view, a sector of well-developed SMEs can help strengthen macroeconomic stability and growth in the country.

Dynamic analysis of small and medium enterprises, which currently hold about 97.6% of the total number of enterprises in the country, reflects a steady growth of the sector, both because of improving the business environment, as well as improving the regulatory framework related to entrepreneurship.

According to Moldovan legislation there are two criteria for defining small and medium enterprises: annual number of employees and net sales volume.

Table 1

Classification of the SMEs

Type of the enterprises	Annual number of employees(persons)	Net sales volume (mln lei)
micro-enterprise	1 - 9	< 3
small-enterprise	10 - 49	<25
medium enterprise	50 - 249	<50

Source: State program of supporting the small and medium enterprises development during 2009-2011.nr.123 10.02.2009/ Official Monitor nr. 37-40 from 20.02.2009, pag.34.

National Bureau of Statistics informs that in 2009 the number of small and medium enterprises (further SMEs) was 39,300 enterprises, or more than 3.8 thousand (10.7%) companies from 2006 including:

- Micro-enterprise – 30.3 ths units
- Small-enterprise – 7.2 ths units
- Medium enterprise – 1.8 ths units.
- Number of persons working in small and medium enterprises during the reference period was 343,500 persons, holding the 59.8% of the total number of employees of enterprises. Revenues from sales of small and medium during this period equalled to 66700.0 million lei or 45% of total sales revenue for the economy.

Analysis indicates the diminishing size of SME enterprises in this sector. Thus the average sales revenue of a company was 1,315,300 lei or lei 265,800 (16.8%) less than in 2008. Revenues from sales of the average SME employee is 181,800 lei, by 16.3 thousand (8.2%) less than in 2008. Number of employees in a business environment in 2009 was 7 persons, with a less than in 2008. SME demographic analysis shows that in 2007 the threshold was exceeded by the SME 211 SME firms considered in 2006, in 2008 - of 196 companies in 2009 - of 106 companies. Due to this, companies that have crossed the threshold SME nominees have helped increase

income from sales to large companies in 2007 to 10003.3 million lei in 2008 to 8947.8 million in 2009 to 4058.9 mln.

Table 2
Evolution of the weight of SMEs in total enterprises in the 2006 – 2009

Year	Nr. Of enterprises, ths			Nr. Of employees, ths persons			Income from sales, mln Lei		
	Total	SME	Weight in total SME, %	Total	SME	Weight in total SME, %	Total	SME	Weight in total SME, %
2006	36,1	35,6	98,1	574,9	323,3	56,2	117372,4	49011,6	41,8
2007	40,0	39,1	97,8	574,1	327,4	57,0	148512,7	56738,3	38,2
2008	42,1	41,1	97,6	572,1	328,1	57,3	175058,4	64984,1	37,1
2009	44,6	43,7	97,8	539,2	316,2	58,7	146447,0	57480,0	39,2

Source: National Bureau of Statistics. Press Releases from 2.07.2010

Preponderant part of SMEs operating in the field of trade in 2009 accounted for about 18 thousand units, or 41.2% of total small and medium enterprises. In manufacturing have enabled the SME 5100 or 11.7% of SMEs.

Table 3
The evolutions of the number of SMEs on the main types of activity

Name	2008			2009			2009 in % towards 2008
	SME ths units	Weight of SME in		SME ths units	Weight of SME in		
		total enter, %	Total SME, %		total enter, %	Total SME, %	
Total	41,1	97,6	100,0	43,7	97,8	100,0	106,2
including the main types of business activity:							
Agriculture, hunting & forestry	2,1	96,7	5,1	2,3	97,1	5,3	105,1
Manufacturing	5,0	96,4	12,2	5,1	96,7	11,7	101,8
Electricity, gas and water	0,1	79,9	0,2	0,2	80,5	0,5	110,1
Construction	2,5	97,6	6,1	2,5	98,0	5,7	101,8
Wholesale and retail trade;	16,9	98,2	41,1	18,0	98,3	41,2	106,5
Transport & communications	2,9	98,1	7,1	3,0	98,3	6,9	103,1
Real estate, renting and business activities of enter.	6,0	98,4	14,6	6,6	98,4	15,1	110,9
Other activities	5,6	98,2	13,6	6,0	97,4	13,7	108,0

Source: National Bureau of Statistics. Press Releases from 2.07.2010

The amount of profit for small and medium enterprises in 2009 amounted to 2243.2 million lei, or 3,240 million lei (2.4 times) less than in 2008.

Distribution of enterprises by development regions showed the following:

- In mun. Chisinau, there is a relatively big proportion of real estate operations, rent and services for enterprises (20.0%, average – 14.8%) that exceeds significantly the average index in the sampling. A relatively bigger share of enterprises is engaged in construction (7.3%; average index for regions – 6.5%).

Table 4

Revenues from sales of SME on the main types of activity

Name	2008				2009			
	Total mln lei	SME mln lei	Weight of SME in total enter,%		Total mln lei	SME mln lei	Weight of SME in total enter,%	
			Total SME,%	Total SME,%			Total SME,%	Total SME,%
Total	175058,4	64984,1	37,1	100,0	146447,0	57480,0	39,2	100,0
including the main types of business activity								
Agriculture, hunting & forestry	5639,3	3680,2	65,3	5,7	4806,9	3161,6	65,8	5,5
Manufacturing	27616,5	9377,4	34,0	14,4	22207,4	8098,7	36,5	14,1
Electricity, gas and water	19016	243,5	1,3	0,4	15074,2	199,8	1,3	0,3
Wholesale and retail trade;	79045,8	33400,0	42,3	51,4	65622,8	30109,0	45,9	52,4
Transport & communications	17574,9	5578,5	31,7	8,6	15301,2	4915,2	32,1	8,6
Real estate, renting and business activities of enter.	5759,1	3948,5	68,6	6,1	5773,7	3866,2	67,0	6,7
Other activities	10522,8	3100,1	29,5	4,8	11209,1	3137,1	28,0	4,5

Source: National Bureau of Statistics. Press Releases from 2.07.2010

Table 5

The financial situation of SMEs

Name	Profit(+), loss(-) before tax							
	2008				2009			
	SME total	including			SME total	including		
		mediu m	small	micr o		mediu m	small	micr o
Total	5483,2	1847,0	3124,4	511,8	2243,2	725,6	1357, 5	160,1
including the main types of business activity								
Agriculture, hunting & forestry	636,5	388,9	215,4	32,2	-39,8	-74,8	32,3	2,7
Manufacturing	840,3	366,6	434,3	39,5	264,5	171,4	98,4	-5,2
Electricity, gas and water	-44,1	-58,1	12,6	1,3	-24,1	-11,7	-11,4	-1,0
Construction	608,6	219,4	321,4	67,8	286,5	105,2	142,6	38,7
Wholesale and retail trade;	2132,2	619,3	1394,0	118,8	939,5	340,3	656,6	-57,4
Transport & communications	435,9	109,0	272,0	54,8	267,8	98,2	153,3	16,3
Real estate, renting and business activities of enter.	685,0	124,1	401,4	159,5	543,3	64,1	343,8	135,4
Other activities	188,9	77,9	73,2	37,8	5,5	33,1	-58,1	30,5

Source: National Bureau of Statistics. Press Releases from 2.07.2010

- In the North region, there is a bigger share of the sector of wholesale and retail trade, hotels and restaurants (51.4%; average index for regions is

46.8%)

- In the Center region, a relatively bigger proportion belongs to industrial enterprises (18.7%; average index – 14.3%), with an insignificantly higher share of transport and communications enterprises (8.6%; average index makes 7.6%).
- The South region has the greatest proportion of enterprises dealing with agriculture, silviculture, hunting and fishing (17.7%, as compared to 5.9% for regions on average).
- In ATU Gagauzia, industry takes a significantly bigger proportion (18.6%; average index – 14.3%) and wholesale / retail trade, hotels and restaurants (51.3%; average index makes 46.8%).

The system of small business support on the part of the state supposes:

- Elaboration of normative legal basis;
- Formation of infrastructure for small business support;
- Financial support;
- Technical support of manufacturing sector;
- Creation of protection system provided by the state and social support.

Elaboration of normative basis provides a continuation of forming a stable and transparent legislative basis which should allow to simplify and facilitate small business registration and closure, licensing of entrepreneurial activities, getting on lease or private ownership by the small enterprises of equipment, facilities, land plots, participation of small enterprises in delivering products for satisfying the state needs. For this purpose, in response to the changed conditions, certain modifications and amendments are needed to the “Law on Support and Protection of Small Business” and the “Law on Purchase of Goods and Services for State Needs” (particularly the part referring to stipulating a mandatory share of state order assigned for small businesses). Enactment of the laws “On Business Licensing” and “On the Chamber of Commerce and Industry in the Republic of Moldova” is also necessary. In order to diminish the fiscal burden of the small business and create conditions for legalizing the shadow transactions, it is necessary to introduce certain amendments to the Fiscal Code.

Formation of infrastructure for small business support supposes formation of a network of special enterprises and organizations offering various services to entrepreneurs related to registering and operating small business.

For implementing the state policy in the field of small business, a National Agency for Small Business Development should be established which will be in charge of coordination of activities of state and non-government organizations in this field, concentration of allocated means from various sources for supporting entrepreneurship, tenders manner of getting advantageous lending, providing subsidies and guarantees. Equally, a Bank for Investments and Development and Mortgage Bank are needed as channels and instruments of financial support by the state to small business. The National Agency for Small Business Development should be in charge of providing investment and lending assistance. Its activity has to be coordinated by the Ministry of Economy-particularly by its College- jointly with the ministries and departments of the

Government, Chamber of Trade and Industry, territorial bodies, associations of entrepreneurs, employers and branch trade unions and donor countries.

Financial assistance. The entrepreneurial network could be enlarged based on some modifications of the normative and legal act which should allow:

- a) To apply neither VAT, nor customs duties on imported medical equipment and medicines, regardless of the terms of delivery and source of funding;
- b) To exempt from tax funds allocated by investors for developing production, science and design, as well as funds of enterprises invested in development of production and creation of new industrial capacities;
- c) Revision of fiscal facilities granted under the “Law Regarding Support and Protection of Small Business” with a view to include medium enterprise, to reduce profit tax of small businesses down to 15% to 20%, depending on the product. Such a mechanism should stimulate development of entrepreneurship and movement of capital to manufacturing; exempting from payment of profit tax during the first 2 years of operation of the businesses that are involved in: production of food stuffs, medicines, medical equipment and other medical items, bake products, goods for children and schoolchildren. In the 3rd and 4th years of operation, the above mentioned enterprises should pay profit tax at 25% and 50% of the regular rate respectively, provided that the collections from the mentioned activities will make up no less than 90% of the overall amount of collections from sales of products and services.
- d) Granting facilities and partial compensation to lending institutions against eventual losses from lending to small businesses for periods of 1 to 3 years, based on tender and advantageous terms;
- e) Granting to small businesses the right to apply method of accelerated depreciation of fixed assets exceeding two times the established norms. Together with the application of accelerated depreciation, during the first year of operation, the enterprises should be permitted to write off as depreciated 50% of the face value of machinery and equipment with terms of utilization more than 3 years;
- f) Granting guarantees and collateral in borrowing from commercial banks;
- g) Partial compensation to insurance companies in case they provide services to small and micro-businesses, based on advantageous terms;
- h) Supporting the associations of production and innovation enterprises in case they are created for non-profit activities;
- i) At least 30% of state purchase orders should be placed with businesses;
- j) Granting assistance to small businesses in organizing mutual lending and insurance companies;
- k) Supporting exports;
- l) Granting assistance in training personnel and enhancing their qualifications;
- m) Stimulation of cooperation among small and large companies;
- n) Reduction of rates of lease payments during the first 2 years of operation for the following institutions that create the small business infrastructure: entrepreneurial and innovation centres, joint-ventures, companies, information centres.

Creation of protection system by the state and social support implies granting assistance to firms specialized in security service that are involved in fighting crime, racket, corruption and economic crime, as well as for companies ensuring integrity of enterprise assets. All these measures should contribute to enhancing security of entrepreneurs and build their confidence in the state as a guarantor of free development of entrepreneurship.

Supported should be those entrepreneurial organizations whose activity is oriented towards safeguarding legitimate rights of the small business entrepreneurs, their problems and needs. It is recommended to organize some contests of the best entrepreneur and exhibitions & fairs of products made by small businesses, as well as some charitable events.

Penalties should be toughened for the action of state officials who infringe on the legal rights and interests of small business entrepreneurs.

The Program and respective measures should be carried out in compliance with the current legislation using the following sources of funding:

- At least 1% from the state budget;
- Privatization earnings;
- Foreign assistance furnished to the Government of the Republic of Moldova.

Estimated results of the program can be measured in terms of the following indicators:

- per each leu of guaranteed and loaned funds allocated from the state budget, there should be 3 to 4 lei of investments and soft loans obtained from domestic and foreign financial institutions;
- 2 more financial institutions, supported by 2-3 leasing companies, for granting guarantees must be founded;
- a 5% to 10% growth in domestic products manufacturing for local markets;
- 5,000 new small businesses, first of all in the processing industry, sales and storage of agricultural products, small scale industry, urban public services (housing) and craftsmanship, employing the unemployed men, women and young.
- new small business support infrastructure: agencies, business centres, technical yards;
- formulation of normative acts ensuring small business development.

CONCLUSIONS:

The SME sector makes an important contribution to the quality of society and gives shape to the level of regional local facilities level like no other. Also, many new forms of service and countless technical and environmentally friendly innovations are developed in this dynamic sector. The SME sector is therefore receiving more and more of the economic, social and political recognition that it deserves. It is the SME sector that adds gloss and an extra dimension to modern-day entrepreneurship in the Republic of Moldova. And above all, the SME sector is the economy's most important jobs engine.

As in most countries, the SME sector in Moldova has a central role from the economic point and the social. It has about 98% of the total number of businesses, providing about 59% of jobs, contributing with 39% from total turnover in the economy and providing 61% of total net profit in the economy.

Main sources of financing are bank credits the Republic of Moldova, which had in 2009, 39.78% of GDP, followed by MFO to 2.26%, leasing companies - and SCA 0.69% - 0.53%. Although the volume of bank credit has increased tremendously over the last decade, except during the crisis from the end of 2008-early 2010, compared with other countries in the region and the world, it is still low. Limited access to financing is one of the basic constraints in the development of of the SME sector. In spite of major importance that it has in the structure of the economy, its weight in the financial structure of commercial banks is only 31%.

RM is beneficial for implementation of state programs and / or international donor support for improving the quality of financial reports prepared by the SMEs, improve business knowledge, planning, management and marketing in SMEs. Creating the necessary legal framework for venture funds and equity activity and participation in their foundation with international financial institutions and private enterprises. Develop a legal framework for the collection of the MFO domestic resources and a network transformation SCA Co-operative bank.

REFERENCES:

1. Law “On Entrepreneurship and Enterprises”, // Official Journal of the Republic of Moldova, Nr. 25 XV from 18.03.2004.
2. Law on Joint Stock Companies – nr. 1134 from 02.04.1997, modified by Law 163 from 13.07.2007.
3. Law on investments in entrepreneurial activity, Nr. 81-XV from 18.03.2004// Official Journal of the Republic of Moldova, 64-66 din 23.04.2004.
4. Law “Free enterprise zones», Nr. 440-XV from 27.07.2001, as well as, the acts on the corresponding zones.
5. Investment Attraction and Export Promotion Strategy for 2006-2015// Official Journal of the Republic of Moldova from 04.10.2006.

PRINCIPII ALE MONITORIZĂRII SFEREI CERCETARE / DEZVOLTARE ÎN AGRICULTURA REPUBLICII MOLDOVA

*acad. GAINA BORIS,
dr.hab., prof.univ.,
academician-coordonator
al Subsecției de Științe Agricole,
Academia de Științe a Moldovei*

Abstract: *Sistemul de cercetare/dezvoltare al Republicii Moldova se află într-o continuă perfecționare, scopul principal al căruia este de a exercita un impact puternic și pozitiv în dezvoltarea celor mai importante ramuri ale economiei naționale – agricultura și industria alimentară. Articolul expune principiile actuale ale organizării eficiente a acestui important domeniu; la baza lor stau eficacitatea cercetărilor, crearea lanțurilor valorice finite, crearea clusterelor inovaționale.*

The research and development system of the Republic of Moldova is in constant improvement, the main purpose of which is to exert a strong positive impact in the development of the most important branches of national economy - agriculture and food industry. The article exposes the main principles of an effective organization of this important area. They are based on efficacy of research, creating finite value chains and innovation clusters.

Sistemul de cercetare/dezvoltare în domeniul agroindustrial din Republica Moldova este supus unor transformări, scopul cărora constă în perfecționarea prin optimizare a tuturor instituțiilor care activează în acest domeniu important al economiei naționale. Și actualmente fondatorul acestor subdiviziuni de cercetare / dezvoltare de comun acord cu Academia de Științe a Moldovei sunt pe cale de a perfecționa în continuare structurile lor de cercetare/dezvoltare în scopul eficientizării activității științifice și inovaționale.

Printre principiile actuale ale organizării acestui important domeniu, în opinia noastră, sunt următoarele:

- integrarea științei și practicii agroindustriale din țară prin includerea instituțiilor academice, ramurale și universitare în cluster de cercetare pe principalele probleme ale economiei statului nostru;
- crearea școlilor doctorale după modelul Uniunii Europene în domeniul pregătirii, perfecționării și atestării cadrelor de înaltă calificare pentru ramurile agriculturii și industriei alimentare a Moldovei;
- crearea, elaborarea și implementarea Programelor de Stat, a proiectelor naționale și internaționale care să prevadă circuitul agrotehologic finit (sau așa zisul „lanț valoric închis”) de la sol → soi → agrotehnică până la produsul competitiv realizat pe piețele interne și cele externe;

- ridicarea rolului cercetărilor din domeniile biotehnologiei, microbiologiei, bioenergiei și enzimologiei în elaborările prevăzute pentru anii 2011-2014 în programe și proiecte agroindustriale;
- sporirea pe plan național a semnificației cercetărilor din domeniile securității alimentare și securității (inofensivității) alimentelor, a sănătății publice, ce reiese din necesitatea vitală a alimentației sanogene și raționale a populației Republicii Moldova;
- intensificarea și racordarea strictă a investigațiilor în tehnologiile alimentare din țară cu potențialul inovațional agroalimentar existent, în scopul realizării obligatorii a lanțului valoric finit (închis) în cercetările din domeniul vizat;
- complexarea cercetărilor din țară între domeniile de cercetare academică – biotehnologie, biologie moleculară, microbiologie, zoologie, sanocreatologie, protecția plantelor și agriculturii ecologice, chimie ecologica, fizică aplicată etc., cu cele agroalimentare din institutele ramurale și cele universitare;
- aprofundarea cercetărilor în biotehnologiile alimentare cu ajustarea (orientarea) rezultatelor preconizate la exigențele statelor Uniunii Europene în vederea sporirii exporturilor de produse procesate cu proprietăți sanogene și nutritive înalt-competitive;
- integrarea în continuu a sferei cercetare/dezvoltare din Republica Moldova cu cele din statele din apropiata vecinătate – România și Ucraina, cele cu care avem deja relații de mai mulți ani – Rusia și Belarusi, precum și cu cele din Uniunea Europeană – Germania, Franța, Italia, Cehia, Bulgaria, Ungaria etc.
- diseminarea cazurilor de succes din topul lucrărilor înalt reușite științific și inovațional destinate complexului agroindustrial al țării noastre;
- inițierea „de facto” a colaborărilor bilaterale Moldova-Ucraina și Moldova-România, precum și a celor trilaterale România-Moldova-Ucraina în cadrul proiectelor internaționale, finanțate integral sau prin cofinanțare de către UE;
- elaborarea și implementarea unor noi programe cu savanții din agricultura României, Moldovei și Ucrainei în domeniul monitoringului debitului și calității apelor fluviilor Prut și Nistru pentru alimentarea cu apă potabilă și asigurarea necesităților la irigarea terenurilor agricole;
- restabilirea și protejarea genofondului speciilor rare de animale, păsări și pești din acvatoriile Prutului, Nistrului și Dunării, ameliorarea stării rezervațiilor naturale de pe aceste râuri, controlul și monitorizarea stării epidemiologice în aceste spații;
- integrarea cercetărilor realizate de savanții din România, Moldova și Ucraina și consacrate diminuării poluării râurilor Prut, Nistru și Dunărea de către complexe agroindustriale ale țărilor riverane - utilizatoare a acestor resurse acvatice;
- instaurarea de măsuri comune și stricte în vederea stopării răspândirii pe teritoriul Republicii Moldova și a țărilor vecine a bolilor (gripe aviare, porcine etc.) vătămătorilor (lăcusta, Diabrotica maidis etc.), ierburilor

periculoase (Ambrozia, etc.), cancerului culturilor multianuale, de exemplu a viței de vie și pomușoarelor (*Agrobacterium tumefaciens* etc.);

Comunitatea științifică agroindustrială din Moldova se află într-o profundă criză, urmare a diminuării finanțării în 2010 și 2011 cu 37%, în consecință exodului tineretului – absolvent a universităților din țară și de peste hotare, diminuării prestigiului activității științifice. Această situație cere luarea de măsuri urgente de redresare a situației, prin atragerea de noi surse de finanțare, crearea condițiilor atractive pentru activitatea în cercetare/dezvoltare, asigurând tinerii cercetători cu salarii (și nu doar cu burse mizere), cu spațiu locativ, cu subvenții la angajarea la muncă în sectorul agrar etc.

Se cere de corectat starea nesatisfăcătoare a lucrurilor în institutele formate prin comasare conform Hotărârii Guvernului nr. 761 din 24.06.2008, conglomeratul format, spre exemplu la „Porumbeni” cu „Selecția”, la Horticultură cu Tehnologii Alimentare, nu a ameliorat nici starea financiară, nici climatul psihologic, nici eficacitatea activităților Centrelor Experimentale de pe lângă aceste instituții importante din complexul agroindustrial al Republicii Moldova.

Sunt multe probleme de soluționat în comun, prin crearea clusterilor inovaționale pentru agricultură și industria alimentară, de către institutele ramurale fondate de Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare și finanțate prin concurs de către Academia de Științe a Moldovei, și în care să participe efectiv toate subdiviziunile științifice academice, universitare și ramurale.

Transformarea gospodăriilor experimentale de pe lângă institutele de cercetare/dezvoltare din agricultură și industria alimentară în Centre autonome – „Întreprindere de Stat” nu a fost reușită, a generat acumulări de datorii sau a dus la degradarea agrotehnicii în câmpuri, la diminuarea potențialului de producere experimentală.

Cercetările în domeniul tehnologiilor alimentare au cunoscut ani de profundă criză urmare a destrămării Uniunii Sovietice (au dispărut proiectele legate de cosmos, Arctică, Polul Nord, expediții de alte genuri), consecințe a lipsei unui potențial puternic de cadre științifice (majoritatea doctoranzilor efectuau și susțineau tezele în Rusia și Ucraina și nu în Moldova, lucru ce a generat urmări negative cunoscute); în criză financiară s-au pomenit și majoritatea agenților economici din țară în urma pierderii competitivității producției, degradării fizice a liniilor tehnologice vechi, diminuării volumului și calității materiei prime agricole, majorării prețurilor la agenții termici, energia electrică etc.

Și necătând la toate, în acest domeniu important al economiei Republicii Moldova începând cu anul 2010 se atestă o ameliorare a situației; industria alimentară se renovează, reutilizează, se conformează exigențelor piețelor internaționale, și, în aceste condiții devin necesare, atractive și efective cercetările noi în biotehnologii alimentare.

Un imbold puternic pot aduce sferii cercetare/dezvoltare a Republicii Moldova și proiectele internaționale în curs de realizare și cele de perspectivă cu savanții agroalimentari din România, Franța, Germania, Italia, Cehia, Slovenia (UE), precum și cu colegii din Rusia, Ucraina, Belarusi (CSI).

REGIMURILE PREFERENȚIALE DE COMERȚ: RISCURI ȘI OPORTUNITĂȚI DE DEZVOLTARE A COMERȚULUI EXTERIOR AL REPUBLICII MOLDOVA

STRATAN ALEXANDRU,
dr. hab., conf. univ.,
Institutul de Economie, Finanțe și Statistică al AȘM

CLIPA VICTORIA, drd.,
Institutul de Economie, Finanțe și Statistică al AȘM

Abstract: *The last decade has been marked by a series of events which ought to facilitate the foreign trade of the Republic of Moldova. The most important are considered to be the R. Moldova's accession to WTO and the preferential trade regimes that Moldova are benefiting from the main trading partners. But, despite this, the external trade growth trend in this period was determined rather by an accelerated growth in imports than that in exports. In this context a question appears “why in condition of free access in the main export markets for the majority of products, our exports remain so small?”*

This paper is aimed to analyze the opportunities and the risks that occur from the preferential trade regimes that Republic of Moldova is benefiting from its main trading partners: the European Union countries and the east partners from Commonwealth of Independents States.

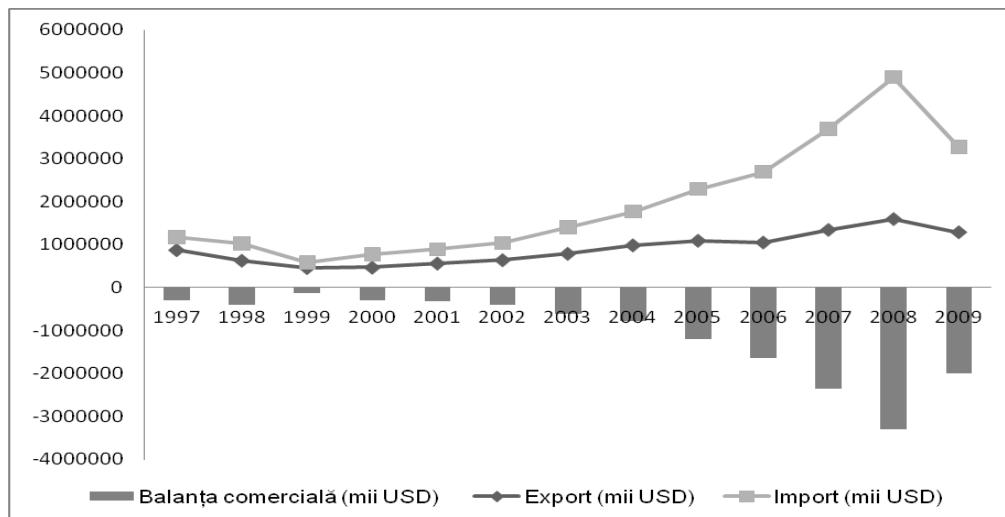
De-a lungul ultimului deceniu, valoarea comerțului exterior al Republicii Moldova a avut o creștere progresivă, cu excepția anului 2009, care a coincis cu criza mondială, când s-a produs o scădere a tranzacțiilor comerciale externe cu 29,5%.

În anul 2009, valoarea comerțului exterior a constituit 4565 mil. USD sau de 3,65 mai mare în comparație cu anul 2000. Dezvoltarea comerțului exterior, în perioada analizată, a fost determinată de creșterea, cu ritmuri înalte, a importurilor¹, care, în anul 2009 au sporit până la 3,3 miliarde USD, fiind de 4,2 ori mai mari ca în anul 2000. Exporturile, la fel, au înregistrat o majorare, dar cu ritmuri mult mai

¹ După aderarea Republicii Moldova la OMC, în vara anului 2001, începând cu anul 2003, a fost înregistrat un proces de reduceri succesive a tarifelor vamale la import. În prezent, ca urmare a acestor reduceri tarifare, cota medie a taxelor vamale la import este de 7% din valoarea bunurilor. Pentru produsele agricole media este de 13,6%, iar pentru produsele neagricole media este de 6%. Mai mult de 50% din liniile tarifare sunt evaluate la cota 0%.

modeste decât cea a importurilor. Astfel, în anul 2009, comparativ cu 2000, exportul, exprimat în dolari SUA, a crescut de 2,75 ori, iar în valori fizice de 2,25 ori.

Astfel, se poate constata că pe perioada ultimului deceniu care a coincis și cu aderarea Republicii Moldova la OMC, comerțul exterior a înregistrat o creștere constantă, dar care a fost determinată mai curând de creșterea cu ritmuri accelerate a importurilor, decât cea a exporturilor. Astfel rata de acoperire a importurilor prin exporturi a scăzut timp de 9 ani de la 60,73% în 2000 la 39,27% în anul 2009.

Sursa: elaborat de autori în baza datelor comerțului exterior al Republicii Moldova disponibile pe: <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=336&>

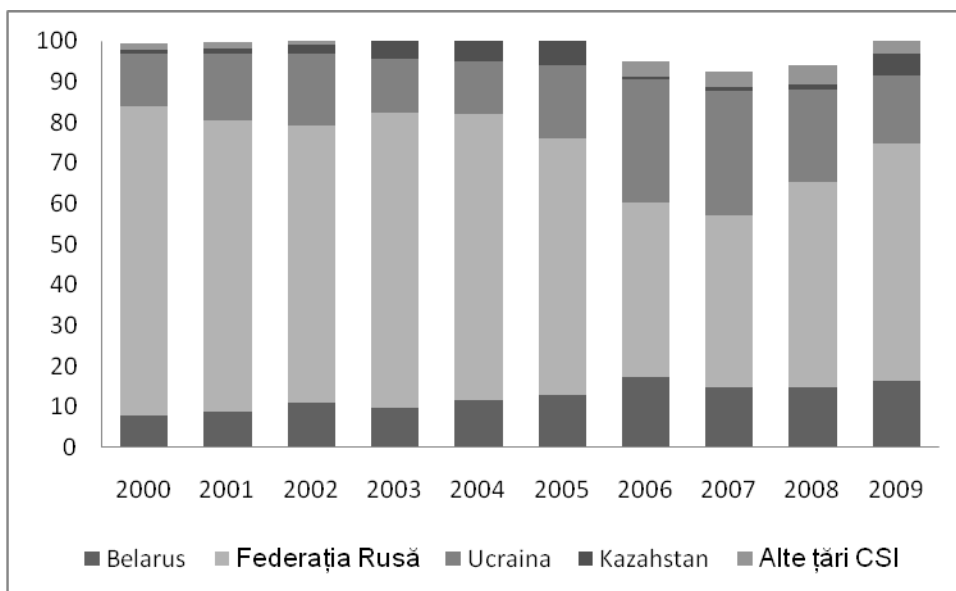
Figura 1. Evoluția comerțului exterior al Republicii Moldova în perioada 1997-2009, USD

În pofida faptului că Republica Moldova dispune de condiții preferențiale de acces pe piața Uniunii Europene și are semnate Acorduri de liber schimb cu țările CSI, performanțele exporturilor moldovenești rămân a fi foarte modeste. Deși alte studii elaborate indică asupra existenței unor oportunități de dezvoltare cu țările CSI și mai cu seamă cu Rusia, cel mai des exporturile orientate spre această regiune se confruntă cu bariere importante. De asemenea, și exporturile spre piața UE - deși pe perioada ultimului deceniu a crescut treptat numărul produselor pentru care dispunem de acces liber pe această piață, Republica Moldova își pierde gradual avantajele comparative relevate față de această regiune, iar o mare parte din produsele în care producătorii naționali se specializează nu pot fi exportate.

Acest studiu are drept obiectiv primar reliefarea oportunităților care ne sunt oferite de regimurile preferențiale de comerț cu aceste țări, dar și a principalilor bariere pe aceste piețe care nu permit exporturilor moldovenești să exploateze pe deplin beneficiile acordate de acestea și de a atinge rezultatele scontate.

Regimul de comerț preferențial cu țările CSI

Datorită relațiilor comerciale stabilite încă în perioada sovietică, grupul țărilor CSI reprezintă un important partener comercial pentru Republica Moldova. Începând cu anul 2006, s-a produs un schimb de poziții, partenerii din cadrul CSI, cedând poziția de întâietate Uniunii Europene. Cu toate acestea, piața țărilor CSI continuă să fie una de o importanță majoră pentru produsele indigene (aceasta fiind destinația a circa 40% din exporturile Moldovei). Pe piața CSI, Federația Rusă continuă să-și mențină rolul de frunte în clasamentul țărilor a căror destinație sunt exporturile moldovenești. În anul 2009, Rusia a deținut 22,08% din valoarea totală a exporturilor naționale, iar în perioada ianuarie –noiembrie 2010, cota s-a crescut, constituind 25,7%.

Sursa: elaborat de autori în baza datelor privind comerțul exterior al Republicii Moldova disponibile pe: <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=336&>

Figura 2. Structura geografică a exporturilor Republicii Moldova către CSI în perioada 2000-2009, %

În ultimii trei ani, cota CSI în exportul Moldovei, a constituit aproximativ 40%. Dar în proporție de 91%, exporturile spre CSI sunt orientate spre trei piețe principale: Rusia (58%), Ucraina (17%) și Belarus (16%).

În prezent, comerțul dintre Republica Moldova și țările CSI se desfășoară în baza unui regim de comerț preferențial. Regimul de comerț preferențial în bază multilaterală a fost instituit prin *Acordul cu privire la crearea zonei de comerț liber*, semnat de către țările comunității la 15 aprilie 1994 și *Protocolul privind modificarea și completarea Acordului*, la 2 aprilie 1999.

Acordul cu privire la crearea Zonei de comerț liber prevede liberalizarea comerțului interstatual, prin eliminarea barierelor tarifare și netarifare în scopul

asigurării dezvoltării economice a acestor țări în condiții favorabile. [5] În pofida creării unui cadru normativ complex de asigurare a unei zone de comerț liber în spațiul CSI, până în prezent, regimul multilateral de comerț liber nu funcționează. Cauza principală este neîndeplinirea, de către țările membre, a angajamentelor stipulate în acordurile despre crearea și funcționarea acestuia și, în special, ne ratificarea *Acordului cu privire la crearea zonei de comerț liber* de către Federația Rusă. Prin urmare, relațiile comerciale între țările CSI continuă să se realizeze în baza acordurilor bilaterale de comerț liber, semnate de către acestea în anii 1992-1993. În prezent, între statele spațiului CSI sunt semnate peste 110 de astfel de acorduri. De asemenea și reglementarea barierelor comerciale în comerțul reciproc, atât de ordin tarifar, cât și netarifar, se realizează fie în baza *Protocolului multilateral privind înlăturarea treptată a barierelor în comerțul reciproc al țărilor CSI* din 3 iunie 2005², fie conform protoalelor bilaterale semnate între țările membre. Aceste protoale sunt considerate părți inseparabile ale acordurilor bilaterale de comerț liber și stabilesc prelevările din comerțul liber, precum și schema eliminării acestora. Începând cu anul 2009, în cadrul CSI, în special, la inițiativa Rusiei au fost reluate negocierile de creare a unei zone viabile de comerț liber (dar, în același timp, Rusia fiind cea care nu a ratificat din start acordul de bază din anul 1994).

Moldova are semnate, cu majoritatea țărilor CSI, acorduri bilaterale de comerț liber, inclusiv cu Rusia, Ucraina și Belarus. Aceste acorduri prevăd facilitarea tranzacțiilor comerciale reciproce prin reducerea taxelor și impozitelor vamale, precum și eliminarea restricțiilor cantitative sau a altor măsuri cu efect echivalent, respectând regulile de origine a produselor, cu unele excepții³.

Deși eliminarea barierelor în comerțul reciproc în cadrul CSI constituie un obiectiv important, stipulat în mai multe acte normative, precum: „*Concepția de dezvoltare a statelor CSI*”, semnat la 5 octombrie 2007 și „*Strategia de dezvoltare economică a statelor CSI până în anul 2020*” din noiembrie 2008, actualmente, în comerțul interstatat continuă să mai existe bariere comerciale, atât de ordin tarifar cât, și netarifar, acestea fiind următoarele:

1. În ultimii ani, barierele tarifare în comerțul interstatat s-au redus esențial, dar cu toate acestea, în prezent, acestea includ 17 poziții tarifare, termenul limită de înlăturare a acestora fiind anul 2012. Principalele bariere tarifare se referă la bunurile supuse accizelor din grupul băuturilor alcoolice și nespirtuoase, tutunul și zahărul;
2. Principalele bariere netarifare existente în comerțul țărilor CSI se referă, cu precădere, la licențierea și cotarea importurilor și exporturilor, la restricțiile temporare de import și export, verificarea exporturilor, cotarea importurilor în cadrul unor expertize speciale și accizele. Această categorie

² Protocolul a fost semnat de toate țările CSI cu excepția Moldovei, Ucrainei, Turkmenistanului și Republicii Uzbekistan.

³ Excepțiile acestui regim vamal vizează Nomenclatorul de mărfuri concordat care se vor perfecta prin documente bilaterale și sunt parte integrantă a acordurilor de comerț liber.

de bariere, în prezent, cuprinde peste 130 de poziții tarifare, numărul acestora reducându-se, în comparație cu 2-3 ani în urmă, când acestea erau institute pentru aproximativ 200 de poziții tarifare. Mai mult de jumătate din aceste cote sunt aplicate importurilor de produse spirtoase și alcoolice;

3. În vederea protejării anumitor ramuri ale economiei naționale, țările pot aplica măsuri speciale de protecție, antidumping și compensatorii. În prezent, astfel de măsuri sunt impuse pentru aproape 27 poziții tarifare, cu 7 poziții mai mult decât în anul 2008, actualmente fiind examinate alte 9 cazuri de introducere a astfel de măsuri [6].

Cu 4 țări din spațiul CSI - Georgia, Ucraina, Uzbekistan și Azerbaidjan, Republica Moldova dispune de un regim comercial special, în cadrul GUAM. Comerțul și cooperarea economică în cadrul acestui bloc se efectuează în baza Acordului de Stabilire a Zonei de Comerț Liber dintre statele membre GUAM din 20 iulie 2002, suplinit de un Protocol privind Prevederile temporare referitor la determinarea țării de origine a bunurilor – 22 mai 2006. Acordul cu privire la crearea zonei de comerț liber între statele GUAM are drept scop crearea unui spațiu, care va cuprinde schimburilor comerciale dintre statele membre GUAM.

Prin aceste acorduri, în comerțul Republicii Moldova cu țările CSI s-a atins, în mare măsură, eliminarea barierelor tarifare, cu unele excepții. În pofida acestui fapt, un rol important continuă sa-l dețină barierele de ordin netarif, în special, cele de ordin tehnic, care pun, deseori, probleme majore în comerțul reciproc al Republicii Moldova cu partenerii săi din acest spațiu. Deseori, acestea pot apărea spontan și par a fi nefondate din punct de vedere economic, chiar mai mult, având o conotație politică (acest fenomen fiind mai mult vizibil în relațiile comerciale Rusia – țările CSI).⁴

În acest context, în vederea reducerii efectelor negative, exercitate de această categorie de bariere în comerțul reciproc, în cadrul CSI s-au inițiat multiple acțiuni, un rol important având elaborarea *Acordului interstatal privind promovarea politicii coordonate în domeniul standardizării, metrologiei și certificării* din 13 martie 1992, care, mai apoi, a fost completat de Protocolul din 22 noiembrie 2007 și prevederile cărora se concretizează printr-un complex de alte acorduri complementare, ce asigură funcționarea coordonată a politicii de standardizare în acest spațiu.

De asemenea, pentru a asigura funcționalitatea acestei politici, în cadrul CSI a fost creat Consiliul Interstatal de Standardizare al țărilor CSI, reprezentat de toate organizațiile naționale de standardizare ale țărilor date și care a fost recunoscut de către ISO ca Organizație regională de standardizare. Una din responsabilitățile de bază ale Consiliului Interstatal de Standardizare este elaborarea actelor normative în domeniul standardizării, a regulilor și procedurilor cu privire la recunoașterea reciprocă a activității laboratoarelor de încercări acreditate, a organelor de certificare și a certificatelor de conformitate. Din anul 1992, au fost elaborate mai mult de 3890 de acte normative interstatale și 1190 de modificări la standardele interstatale existente.

⁴ Aici pot fi menționate embargourile impuse de Rusia, Republicii Moldovei: 2005 stoparea importurilor de carne și mezeluri, 2006 stoparea importurilor de vinuri.

De menționat, că standardele GOST existente la data semnării acordului au fost acceptate ca standarde interstatale. [10]

O problemă majoră, ce persistă în sistemul interstatal de standardizare este nivelul de reînnoire a fondului interstatal de standarde și armonizarea acestuia cu standardele internaționale. În conformitate cu practica internațională, pentru menținerea fondului existent de standarde la un nivel tehnico-științific modern, acesta trebuie să fie reînnoit anual cu cel puțin 10%, pe când în CSI, pentru o perioadă de mai mult de un deceniu, acest coeficient a constituit doar 25%, ceea ce reflectă un grad foarte mic de renovare. Având în vedere că Organizațiile Internaționale de Standardizare elaborează anual mai mult de 1000 de standarde (80% din care în domeniile prioritare ale țărilor CSI) și, după cum arată practica, timp de un an – un an și jumătate după adoptare, standardele internaționale încep să servească ca bază de justificare a conformității produselor cu cerințele reglementărilor tehnice, devine imperativă asigurarea desfășurării unei politici coordonate de reglementare tehnică eficientă între statele membre, accelerarea procesului de armonizare a standardelor interstatale și naționale cu cele internaționale și europene. Având în vedere aceasta, precum și faptul că sistemul CSI de reglementare tehnică se bazează pe caracterul obligatoriu al cerințelor standardelor naționale și interstatale, precum și pe recunoașterea rezultatelor încercărilor, acreditării și a certificării în baza acestor standarde, actualmente, eforturile Consiliului Interstatal în domeniul Standardizării sunt orientate spre armonizarea bazei normative existente cu standardele europene și internaționale. În prezent, majoritatea țărilor au pășit pe calea reformării sistemelor lor de reglementare tehnică în vederea alinierii acestora la normele și principiile internaționale și cele europene, fiind la etape diferite în acest proces. O parte din țări au elaborat și adoptat, deja, legile de bază, ce stabilesc principiile și mecanismul de reglementare tehnică în condițiile moderne și au început realizarea treptată a acestora.⁵ Totodată, în alte țări, actele corespunzătoare se află abia la etapa de elaborare sau de examinare în legislativele acestora.

Tot în cadrul politicii coordonate în domeniul standardizării, între țările CSI au fost semnate acorduri de recunoaștere mutuală a rezultatelor de certificare a conformității, care presupun recunoașterea reciprocă a certificatelor de conformitate emise de organisme abilitate din țările partenere. Cu toate acestea, deseori acestea nu sunt respectate, generând importante bariere în calea comerțului reciproc.

În pofida eforturilor comune de abolire a obstacolelor în desfășurarea tranzacțiilor comerciale interstatale, între aceste țări continuă să existe bariere, care pot afecta grav economia acestora. Drept exemplu pot servi mersul relațiilor comerciale ale R. Moldova cu Ucraina și Rusia, și anume seria de embargouri cu care s-au confruntat în ultimii ani exporturile moldovenești pe aceste piețe – de carne, fructe, legume și, un caz notabil, este interdicția Rusiei pentru importurile de vinuri moldovenești în anul 2006, care a avut un impact răsunător asupra activității exportatorilor și producătorilor

⁵ La această categorie de țări se referă astfel de state cum sunt Belarus, Kazahstan, Republica Kârgâză, Republica Moldova, Federația Rusă și Ucraina.

autohtoni de vinuri și a servit la înrăutățirea simptoare a situației balanței comerciale.⁶ Acestea sunt doar câteva exemple, care demonstrează caracterul instabil al comerțului exterior în acest spațiu și adevărata natură a barierelor survenite. Situația devine și mai „urâtă”, întrucât aceste conflicte nu pot fi reglementate decât în ordin bilateral, pe fundalul situației relațiilor bilaterale economice, politice existente, deoarece în cadrul CSI nu există un sistem de reglementare a diferendelor bine definit, iar, în același timp, relațiile comerciale nu pot fi reglementate de cadrul normativ al OMC, întrucât marea majoritate a țărilor CSI nu sunt membre ale OMC.

Regimul de comerț preferențial cu țările Uniunii Europene

În calitate de membri ai OMC, cadrul general de reglementare al relațiilor comerciale ale Republicii Moldova cu țările UE îl constituie regulile și principiile sistemului comercial multilateral al OMC. Însă, având statut de țară vecină, Republica Moldova, conform Planului de Acțiune din cadrul Politicii Europene de Vecinătate, beneficiază de un regim preferențial asimetric - Preferințe Comerciale Autonome (ATP), cu condiția respectării anumitor condiții de export (în special, îmbunătățirea considerabilă a sistemului de control și de certificare a originii mărfurilor).

În ultimii ani, UE a devenit un partener strategic în comerțul exterior al Republicii Moldova. Un rol deosebit în acest sens îl au regimurile preferențiale, acordate de către UE exportatorilor moldoveni. De la etapa sa incipientă și până în prezent, regimul preferențial de comerț, acordat de către UE, a trecut prin mai multe etape.

În anul 1994, Moldova a fost inclusă în lista beneficiarilor schemei de preferințe comerciale generalizate acordată de UE, în vederea stimulării importurilor din țările în curs de dezvoltare. Această schemă comunitară de preferințe comerciale tarifare a fost reînnoită, ulterior, de mai multe ori, etapele următoare implicând în sine o acoperire mai largă a regimului preferențial pe produse, precum și reduceri tarifare progresive.

Începând cu anul 2006, Moldova a devenit una dintre cele 15 țări beneficiare ale noului regim de preferințe comerciale - GSP Plus. Acest regim este o etapă a schemei comunitare de preferințe comerciale tarifare, reprezentând o schemă specială, ce a avut ca scop primar promovarea dezvoltării sustenabile și politicile de bună guvernare a unor țări vulnerabile care îndeplinesc anumite condiții. În scopul obținerii sistemului GSP Plus, țările trebuiau să corespundă anumitor criterii, printre care: să dețină statutul de membru la diferite convenții și tratate internaționale, 23 la număr, în domeniul protecției muncii; să prezinte o informație detaliată privind respectarea prevederilor convențiilor internaționale în domeniul muncii și efectuarea unei solicitări în scris privind accesul la sistemul GSP Plus până la 31 octombrie 2005; să demonstreze că economia națională este „dependentă și vulnerabilă”.

GSP Plus oferea comparativ cu schema precedentă următoarele avantaje:

⁶ În anul 2006, drept urmare a reducerii exporturilor în Rusia (de vinuri) s-a înregistrat o cădere generală a exporturilor, acestea înregistrând 96,4% față de anul precedent.

- Noul sistem GSP cuprindea 7200 de grupe de produse sau cu 300 de grupe mai mult decât sistemul precedent și a fost extins, preponderent, asupra unor produse agricole, pește și produse din pește;
- Majorarea considerabilă a accesului pe piața UE;
- Simplificarea administrării sistemului GSP. Noul sistem GSP a extins perioada de revizuire a condițiilor sistemului GSP de la 1 an la 3 ani, fapt ce a făcut acest regim mai previzibil și mai static pentru comunitatea oamenilor de afaceri [8].

În sfârșit, în anul 2008, regimul preferențial a fost extins și pentru alte produse considerate sensibile pentru UE prin implementarea regimului ATP. Acest regim bilateral asimetric permite, în prezent, scutiri tarifare și cantitative pentru importurile UE, originare din Moldova, cu excepția unui număr limitat de produse agricole. Aceste preferințe au drept scop sporirea accesului și performanței exporturilor moldovenești pe piața UE, având în vedere, că exporturile moldovenești, la acel moment, nu constituiau decât 0,03% din importurile pe piața Europeană.⁷

Două categorii de produse nu vor beneficia de acces liber pe piața comunitară conform prevederilor Preferințelor Comerciale Autonome:

- Produsele supuse unor cote tarifare, progresiv crescătoare în perioada până în anul 2012. Aici este vorba de astfel de produse, cum sunt: carnea și unele produse din pește și carne, produsele lactate, ouă, cereale, preparate, zahăr alb și vin din struguri.
- O categorie de fructe și legume care sunt scutite numai de taxa ad-valorem la import. Din această categorie de produse, un interes particular pentru exportatorii moldoveni, îl prezintă strugurii și merele.

Dacă până nu demult acordurile comerciale aveau drept scop primar facilitarea comerțului reciproc între țări prin reducerea barierei tarifare, acum accentul se pune pe barierele netarifare și, cu precădere, pe cele de natură tehnică. Astfel, chiar dacă ne referim la regimul de preferințe acordat de UE țării noastre, exportatorii moldoveni pot beneficia de acesta, cu condiția de a respecta cerințele de calitate și regulile de proveniență a produselor, stabilite de UE.

Actualmente, exportatorii autohtoni nu pot beneficia pe deplin de regimul preferențial existent din următoarele considerente: în structura exporturilor moldovenești predomină produsele agroalimentare și decalajul mare al sistemului de reglementare tehnică moldovenesc și cel al UE și internațional. Moldova a început procesul de racordare la normele și standardele internaționale și UE de reglementare tehnică, aceasta fiind o sarcină importantă a conceptelor naționale de dezvoltare. Cu toate acestea, procesul se dovedește a fi foarte lent și foarte costisitor, în condițiile unor resurse naționale foarte limitate. Astfel, încă pentru multe categorii de produse, producătorii autohtoni întâlnesc probleme semnificative în conformarea produselor lor normelor și standardelor Europene, mai ales în condițiile în care pentru a exporta, agenții economici trebuie să se conformeze la:

⁷ În anul 2009 ponderea exporturilor moldovenești în importurile europene s-a ridicat până la 0,076%.

- Standardele internaționale, recunoscute de către țările membre ale OMC;
- Standardele particulare ale UE, fie comunitare sau chiar regionale, care, uneori, pot fi mai exigente decât standardele internaționale;
- Standardele particulare ale importatorilor, procesorilor sau rețelelor de vânzare cu amănuntul, care pot fi specifice și, în același timp, mai exigente decât standardele publice.

Un pas important în liberalizarea comerțului între Moldova și țările Uniunii Europene, nu numai prin eliminarea taxelor vamale, dar și a celor netarifare, este semnarea unui potențial Acord de Liber Schimb Comprehensiv și Aprofundat. Semnarea acordului de liber schimb ar putea contribui la eficientizarea comerțului prin reducerea esențială a barierelor de ordin tehnic, precum și la sporirea favorizării investițiilor străine. Un prim pas în acest sens este adoptarea H.G. nr. 1125 din 14 noiembrie 2010, ce vizează Planul de acțiuni al Republicii Moldova privind implementarea Recomandărilor Comisiei Europene pentru instituirea Zonei de Liber schimb Aprofundat și cuprinzător dintre Republica Moldova și uniunea europeană.

După cum s-a menționat anterior, în prezent, regimul comercial al Republicii Moldova cu țările UE se desfășoară în cadrul regimului comercial asimetric de preferințe autonome. Prezentul regim a extins accesul liber pe piața comunitară pentru aproape toate pozițiile tarifare ale nomenclatorului European, excepție făcând o anumită categorie de produse. Din păcate, încercarea evaluării impactului sau mai bine zis, a efectului prezentei scheme asupra dezvoltării exportului moldovenesc s-a dovedit a fi problematică, întrucât intrarea în vigoare a ATP a coincis cu declanșarea crizei mondiale, care a avut drept consecință reducerea influxurilor de capital în economia națională, inclusiv a veniturilor obținute din exporturi.

Analiza primei categorii de produse, supuse limitărilor cantitative reflectă faptul că cotele pentru această categorie de produse, în mare parte, rămân a fi necompletate. Din toate produsele cotate numai patru categorii pot fi utilizate. În anul 2008, au fost acoperite în mărime de numai 66,41% și 47,80% pentru *orz* și, respectiv, *porumb*. În schimb, au fost valorificate în întregime cotele pentru *zahăr alb* (100%) și *vinuri*, exporturile cărora chiar au depășit cotele stabilite cu 89,39%. În același timp, în anul 2009, s-au înregistrat progrese în acest sens, astfel, crescând nivelul de acoperire a cotelor cu 22,35% pentru *orz* și 44,33% pentru exporturile de *porumb*. Tendințe inverse s-au înregistrat în exporturile de *zahăr alb* și *vin de struguri*, a căror evoluție a fost în scădere - cu 11,33% și corespunzător -38,9, dar, cu toate acestea, exporturile de *vinuri* au depășit cu aproximativ 50% cota stabilită pentru această perioadă.

Cu toate acestea, pentru restul produselor din această categorie de preferințe, cotele rămân a fi integral neutilizate. Aceste cote se referă, cu precădere, la produsele de origine animalieră, mai exact carnea și organe de pasăre comestibile, produsele din carne, ouă etc., exportul cărora nu este autorizat în UE, Moldova nerespectând cerințele europene sanitare. În același timp, piața acestora în UE este cel mai strict reglementată, punându-se un accent puternic pe securitatea ecologică și a protecției sănătății consumatorului. Astfel, chiar dacă prin noul regim ne-au fost oferite preferințe pentru o serie de produse din această categorie, cerințele sanitare și fito-sanitare impun probleme majore producătorilor moldoveni, întrucât costurile de conformare a

normelor și standardelor europene sunt prea mari pentru aceștia⁸. Astfel, spre exemplu, pentru unele produse, cum ar fi produsele de origine animalieră, posibilitățile de sporire a volumelor de export în UE sunt foarte modeste, aceasta referindu-se, bineînțeles, și la alte țări cu un nivel de dezvoltare mai înalt. Pentru astfel de produse nu ne rămâne decât să păstrăm piețele tradiționale, dar, desigur, cu condiția de a pune accentul pe perfecționarea calității, întrucât poate apărea riscul expulsiunii și de pe aceste piețe.

A doua categorie de produse, care nu beneficiază de acces liber pe piața UE, conform prevederilor ATP, sunt o serie de fructe și legume - scutite doar de taxa vamală ad-valorem, în același timp, fiind aplicate taxele vamale, stabilite în baza prețului de import. Deși Moldova deține un avantaj comparativ revelat în producerea și exportul acestor produse⁹, totuși, evoluția exporturilor pentru majoritatea produselor pe perioada ultimilor 5 ani indică valori modeste în ceea ce privește „destinația lor UE”, întrucât principala lor piață de desfacere rămâne a fi cea din spațiul CSI, iar în UE aceasta fiind asigurată de România. Cu toate acestea, în prezent, un interes particular din categoria acestor produse, din perspectiva exporturilor în UE, îl prezintă exporturile de ceapă, struguri și mere, care au înregistrat în anul 2009, o creștere, atât sub aspect valoric, cât și cantitativ.

Tabelul 1

Cotele tarifare pentru exporturile moldovenești conform ATP

HS. code	Descriere produs	2008	Acoperire, %	2009	Acoperire, %	2010	2011	2012
0201-0204	Carne proaspătă, refrigerată sau congelată de vaci, porci, ovine sau capre	3000 ⁽¹⁾	0,00	3000 ⁽¹⁾	0,00	4000 ⁽¹⁾	4000 ⁽¹⁾	4000 ⁽¹⁾
ex. 0207	Carne și organe comestibile, ale pasărilor de la poz. 0105, proaspete, refrigerate sau congelate	400 ⁽¹⁾	0,00	400 ⁽¹⁾	0,00	500 ⁽¹⁾	500 ⁽¹⁾	500 ⁽¹⁾
ex. 0210	Carne și organe comestibile, sărate sau în saramură, uscate sau afumate; făina și pudra comestibile de carne sau de organe	400 ⁽¹⁾	0,00	400 ⁽¹⁾	0,00	500 ⁽¹⁾	500 ⁽¹⁾	500 ⁽¹⁾
0401-0406	Produse lactate	1000 ⁽¹⁾	0,00	1000 ⁽¹⁾	0,00	1500 ⁽¹⁾	1500 ⁽¹⁾	1500 ⁽¹⁾
040700	Ouă de pasare în coajă	90 ⁽²⁾	0,00	95 ⁽²⁾	0,00	100 ⁽²⁾	110 ⁽²⁾	120 ⁽²⁾

⁸ Aceste costuri diferă în dependență de piața de export UE sau CSI, și producătorii autohtoni pot economisi, continuând să exporte pe piețele tradiționale (CSI) unde cerințele sunt mult mai modeste, dar, astfel, știrbind din imaginea și competitivitatea bazată pe calitate a produselor naționale pe celelalte piețe. Actualmente multe produse de natura agroalimentară nu pot fi exportate anume din cauza normelor sanitare și fitosanitare.

⁹ Indicele RCA a fost calculat în baza formulelor Balassa și Laffay

ex. 0408	<i>Ouă de păsări, fără coaja și gălbenușuri de ou proaspete, uscate, preparate, congelate sau altfel conservate</i>	200 ⁽¹⁾	0,00	200 ⁽¹⁾	0,00	300 ⁽¹⁾	300 ⁽¹⁾	300 ⁽¹⁾
16010091, 16010099	<i>Grâu</i>	25000 ⁽¹⁾	0,00	30000 ⁽¹⁾	0,00	35000 ⁽¹⁾	40000 ⁽¹⁾	50000 ⁽¹⁾
10030090	<i>Orz</i>	20000 ⁽¹⁾	66,41	25000 ⁽¹⁾	88,76	30000 ⁽¹⁾	35000 ⁽¹⁾	45000 ⁽¹⁾
100590	<i>Porumb</i>	15000 ⁽¹⁾	47,80	20000 ⁽¹⁾	92,13	25000 ⁽¹⁾	30000 ⁽¹⁾	40000 ⁽¹⁾
16010091, 16010099	<i>Cârnați, cârnăciori și produse similare, alte preparate sau conserve din carne, organe sau sânge</i>	500 ⁽¹⁾	0,00	500 ⁽¹⁾	0,00	600 ⁽¹⁾	600 ⁽¹⁾	600 ⁽¹⁾
17019910	<i>Zahăr alb</i>	15000 ⁽¹⁾	100,00	18000 ⁽¹⁾	88,77	22000 ⁽¹⁾	26000 ⁽¹⁾	34000 ⁽¹⁾
220421, 220429	<i>Vin de struguri</i>	60000 ⁽³⁾	189,39	70000 ⁽³⁾	151,48	80000 ⁽³⁾	100000 ⁽³⁾	120000 ⁽³⁾

Notă: (1) tone; (2) milioane unități; (3) hectolitri

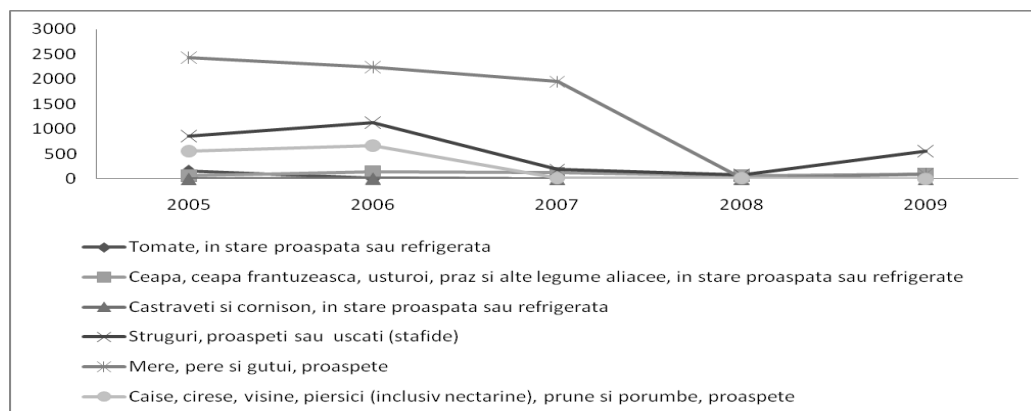
Sursa: elaborat de autori în baza datelor BNS, a portalului european de date în comerț exterior www.exporthelp.eu și a Council Regulation (EC) No 55/2008 of 21 January 2008 introducing autonomous trade preferences for the Republic of Moldova and amending Regulation (EC) No 980/2005 and Commission Decision 2005/924/EC

CONCLUZII:

Atât regimul de comerț liber cu țările CSI, cât și acordul de comerț liber asimetric cu țările UE privind preferințele comerciale autonome oferă Republicii Moldova o serie de beneficii, dar și anumite riscuri.

De-a lungul anilor CSI a reprezentat un partener important în comerțul exterior al Republicii Moldova, iar dezvoltarea exporturilor pe această piață este determinată de existența unor oportunități: accesul liber pe aceste piețe, pentru marea majoritate a produselor moldovenești; exigențele relativ mai modeste cu privire la aspectele calitative ale produselor moldovenești, ceea ce permite exportul acelor produse, care nu pot fi exportate pe alte piețe cu cerințe mai înalte; relațiile de veche tradiție cu partenerii comerciali din aceste țări etc.

Totuși, exportul spre CSI este expus unor riscuri înalte. Lipsa unui mecanism multilateral de reglementare a diferendelor, cadrul normativ defectuos și ineficient între țări, precum și riscurile politice condiționează evoluția exporturilor în condiții caracterizate printr-un înalt grad de incertitudine. Dacă aspectele structurale și calitative asociate comerțului cu țările CSI, existente la moment, par să ofere anumite avantaje producătorilor naționali, acestea pot deveni pe termen lung un dezavantaj, întrucât aceasta încurajează producătorii naționali de a-și păstra capacitățile învechite de producție și nu îi stimulează să îmbunătățească oferta de export – calitatea produselor și valoarea adăugată a acestora.

Sursa: elaborat de autori în baza datelor BNS

Figura 3. Produsele supuse taxelor ad-valorem la import conform ATP (mii USD)

Spre deosebire de relațiile comerciale cu partenerii din est, comerțul exterior cu țările UE este reglementat după principiile și regulile internaționale de comerț ale OMC, ceea ce asigură, în mare parte, desfășurarea relațiilor comerciale într-un cadru regulatoriu viabil și echitabil cu aceste state. Ca urmare a succesiunii schemelor de preferințe comerciale acordate de către UE, în prezent, majoritatea produselor exportate pe această piață beneficiază de acces liber, ceea ce a contribuit la o creștere progresivă a exporturilor în UE pe perioada ultimilor ani. Cu toate acestea, piața UE s-a dovedit a fi una „ostilă” pentru produsele agroalimentare moldovenești – bunuri, pentru care Moldova dispune de cel mai înalt grad de specializare. În pofida preferințelor comerciale oferite prin prezentul regim comercial pentru această categorie de produse, exportatorii naționali nu pot beneficia din plin de avantajele acestuia, acest fapt este cauzat de prezența unor cerințe exigente referitoare la calitatea produselor și de existența unui decalaj semnificativ între sistemul național și cel european de reglementare tehnică.

BIBLIOGRAFIE:

1. Council Regulation (EC) No 3281/94 of 19 December 1994 applying a four-year scheme of generalized tariff preferences (1995 to 1998) in respect of certain industrial products originating in developing countries. Disponibil la: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31994R3281:EN:HTML;>
2. Council Regulation (EC) No 2820/98 of 21 December 1998 applying a multiannual scheme of generalized tariff preferences for the period 1 July 1999 to 31 December 2000. Disponibil la: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1998:357:0001:0112:EN:PDF;>
3. Council Regulation (EC) No 980/2005 of 27 June 2005 applying a scheme of generalized tariff preferences. Disponibil la: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:169:0001:0043:EN:PDF;>

4. Council Regulation (EC) No 55/2008 of 21 January 2008 introducing autonomous trade preferences for the Republic of Moldova and amending Regulation (EC) No 980/2005 and Commission Decision 2005/924/E. Disponibil la: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:020:0001:0008:EN:PDF>;
5. Соглашение о создании зоны свободной торговли, Москва, 15 апреля 1994 г. (с изменениями от 2 апреля 1999 г.). Disponibil la: http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_45964.html;
6. Решение о ходе работы по поэтапной отмене ограничений во взаимной торговле государств – участников СНГ от 17 июня 2010 года. Disponibil la: <http://www.mec.gov.md/sector/241/2072>;
7. Expert Group, Evoluția exporturilor Republicii Moldova în uniunea Europeană: Rolul regimurilor comerciale, aprilie –august 2008. Disponibil la: http://www.expert-grup.org/library_upld/d56.pdf;
8. Ministerul Economiei și Comerțului, Sistemul Generalizat de Preferințe – oportunitate de dezvoltare a comerțului exterior al Republicii Moldova, Chișinău, 2006. Disponibil la: <http://www.case.com.md/upload/3/GSP%20Plus.pdf>;
9. <http://exporthelp.europa.eu>;
10. <http://infopravo.by.ru/fed1992/ch03/akt14566.shtm>;
11. <http://www.cis.minsk.by>;
12. <http://www.stastica.md>

EVALUAREA EFICIENȚEI ECONOMICE A UTILIZĂRII POTENȚIALULUI DE PRODUCȚIE ÎN SECTORUL AGRAR ÎN BAZA EVALUĂRII VALORICE A RESURSELOR

*CATAN PETRU,
dr.hab., prof. univ,
Universitatea Slavonă*

Abstract: *This study assesses the productive capacity of the agricultural sector based on the valuation of resources, which is part of productive capacity.*

Analyses based enterprises in the Republic of Moldova as a whole and by region of development in the context of areas, including the following cost parameters, calculated on a company: the value of agricultural land, depreciation of fixed assets and labor costs.

În condițiile actuale necesită o profundă cercetare științifică și abordare practică problemele utilizării efective a potențialului de producție în sectorul agrar a Republicii Moldova, și a raioanelor, în particular. Reformele economice ce au loc în agricultura Moldovei, înfăptuite fără susținerea suficientă de către stat a producătorilor agricoli, fără ocrotirea lor exterioară și cu majorarea permanentă a disparității prețurilor au adus la reducerea producției agricole și scăderea eficienței utilizării potențialului de producție în agricultură. În legătură cu aceasta a apărut necesitatea cercetării complexe a problemei științifice în cauză.

Determinarea mărimii potențialului de producție are o importanță majoră în rezolvarea unui șir de probleme economice: amplasarea producerii producției agricole; argumentarea înzestrării optimale cu resurse tehnico-materiale și alegerea structurii raționale a ei; organizarea relațiilor interne de producere.

Utilizarea efectivă a potențialului de producție este o componentă importantă a strategiei economice de lungă durată a dezvoltării economice a statului, ce este condiționată de următoarele motive principale: necesitatea ridicării considerabile a nivelului material și cultural de trai al poporului; limitarea resurselor naturale; limitarea investițiilor capitale, îndreptate la extinderea producției; necesitatea căutării mijloacelor pentru scopuri cu caracter neeconomic; grija întăririi securității alimentare a statului.

În această investigație, toate întreprinderile agricole a Republicii Moldova au fost structurate după regiunile de dezvoltare, cu evidențierea specializării și particularităților regionale a activității economice.

Evaluarea potențialului de producție s-a efectuat în baza evaluării valorice a resurselor, incluse în componența potențialului de producție.

Calcularea potențialului de producție în baza evaluării valorice a resurselor pe republică este efectuată în tabelul 1.

Tabelul 1

Calculul potențialului de producție a întreprinderilor agricole a RM*, în baza evaluării valorice a resurselor

Regiunile de dezvoltare	Suprafața terenurilor agricole în mediu la 1 întreprindere, ha	Grade-hectare	Valoarea terenurilor agricole, mii lei.**	Amortizarea mijloacelor fixe, mii lei	Valoarea resurselor de muncă, mii lei.	În total, mii lei	Indicele potențialului
mun. Chișinău	308	19712	5707,2	281,9	1016,6	7005,7	0,654
Nord	580	40832	11822,1	160,5	544,0	12526,6	1,170
Centru	392	24186	7002,6	148,6	443,4	7594,6	0,709
Sud	654	38848	11247,7	209,4	674,3	12131,4	1,133
UTA Găgăuzia	788	44128	12776,4	140,7	711,5	13628,6	1,273
Media pe republică	536	34358	9947,7	174,0	585,2	10706,9	1,000

* *Întreprinderile sub toate formele organizatorice (inclusiv gospodăriile țărănești (de fermier) cu suprafața de circa 1000 ha)*

** *valoarea terenurilor agricole a fost estimată la prețul normativ de 289,53 lei pentru o unitate grad-hectar [1].*

Această analiză este efectuată pe întreprinderile republicii în ansamblu și pe regiunile de dezvoltare în secțiunea raioanelor, incluzând următorii indicatori valorici, calculați pe anu 2008 în mediu la 1 întreprindere:

- Valoarea terenurilor agricole;
- Amortizarea mijloacelor fixe;
- Valoarea resurselor de muncă.

Tabelul 2

Calculul potențialului de producție a întreprinderilor agricole a regiunii de dezvoltare Nord, în baza evaluării valorice a resurselor

Raioanele	Suprafața terenurilor agricole în mediu la 1 întreprindere, ha	Grade-hectare	Valoarea terenurilor agricole, mii lei	Amortizarea mijloacelor fixe, mii lei	Valoarea resurselor de muncă, mii lei	În total, mii lei	Indicele potențialului
Media pe regiunea Nord	580	40832	11822,1	160,5	544,0	12526,6	1,000
mun. Bălți	109	7085	2051,3	146,7	204,1	2402,1	0,192
Briceni	360	25200	7296,2	174,6	318,5	7789,3	0,622
Dondușeni	549	42822	12398,3	130,4	400,2	12928,9	1,032
Drochia	876	63948	18514,9	210,5	941,6	19667,0	1,570
Edineț	397	30966	8965,6	144,9	284,8	9395,3	0,750
Fălești	515	33475	9692,0	141,8	591,1	10424,9	0,832
Florești	1040	73840	21378,9	191,3	724,1	22294,3	1,780
Glodeni	577	41544	12028,2	125,5	579,6	12733,3	1,017
Ocnita	536	38056	11018,4	141,8	586,7	11746,9	0,938
Rîșcani	673	47110	13639,8	162,5	676,2	14478,5	1,156
Sîngerei	495	27225	7882,5	107,7	509,1	8499,3	0,678
Soroca	690	48990	14184,1	256,6	619,5	15060,2	1,202

În tabelele 2, 3, 4 este efectuat calculul potențialului de producție a întreprinderilor agricole pe regiunile de dezvoltare Nord, Centru și Sud în secțiunea raioanelor.

Tabelul 3

Calculul potențialului de producție a întreprinderilor agricole a regiunii de dezvoltare Centru, în baza evaluării valorice a resurselor

Raioanele	Suprafața terenuri-lor agricole în mediu la 1 întreprindere, ha	Grade-hectare	Valoarea terenurilor agricole, mii lei	Amortiza-rea mijloace-lor fixe, mii lei	Valoarea resurselor de muncă, mii lei	În total, mii lei	Indicele potențialului
Media pe regiunea Centru	392	24186	7002,6	148,6	443,4	7594,6	1,000
Anenii Noi	648	38232	11069,3	342,9	684,2	12096,4	1,593
Călărași	118	5900	1708,2	80,8	412,5	2273,5	0,299
Criuleni	330	22770	6592,6	152,9	459,6	7205,1	0,949
Dubăsari	583	38478	11140,5	257,2	782,5	12180,2	1,604
Hîncești	483	28014	8110,9	97,6	531,7	8740,2	1,151
Ialoveni	247	14326	4147,8	100,6	377,9	4626,3	0,609
Nisporeni	121	6534	1891,8	49,8	79,9	2021,5	0,266
Orhei	336	21168	6128,8	174,2	503,7	6779,7	0,893
Rezina	492	30504	8831,8	82,9	236,0	9150,7	1,205
Strășeni	228	12540	3630,7	153,6	430,3	4214,6	0,555
Șoldănești	387	28638	8291,6	66,5	225,3	8583,4	1,130
Telenesti	367	21286	6162,9	81,0	232,0	6475,9	0,853
Ungheni	448	24192	7004,3	113,2	428,3	7545,8	0,994

Tabelul 4

Calculul potențialului de producție a întreprinderilor agricole a regiunii de dezvoltare Sud, în baza evaluării valorice a resurselor

Raioanele	Suprafața terenurilor agricole în mediu la 1 întreprindere, ha	Grade-hectare	Valoarea terenurilor agricole, mii lei	Amortiza-rea mijloace-lor fixe, mii lei	Valoarea resurselor de muncă, mii lei	În total, mii lei	Indicele potențialului
Media pe regiunea Sud	654	38848	11247,7	209,4	674,3	12131,4	1,000
Basarabeasca	556	31136	9014,8	140,7	330,5	9486,0	0,782
Cahul	500	29000	8396,4	160,4	491,1	9047,9	0,746
Cantemir	967	55119	15958,6	433,7	1457,9	17850,2	1,471
Căușeni	685	42470	12296,3	347,0	565,0	13208,3	1,089
Cimișlia	585	36270	10501,3	126,2	481,5	11109,0	0,916
Leova	418	23826	6898,3	69,9	192,9	7161,1	0,590
Ștefan Vodă	733	45446	13158,0	162,2	683,4	14003,6	1,154
Taraclia	928	55680	16121,0	275,5	1478,5	17875	1,473

Datele tabelului 5, atestă o diversivitate a potențialului de producție a întreprinderilor agricole, calculat în baza evaluării valorice a resurselor. Cel mai mare potențial îl au întreprinderile agricole a UTA Găgăuzia, indicele potențialului constituind 1,273, iar cel mai mic potențial îl au întreprinderile mun. Chișinău.

Evaluarea potențialului de producție în secțiunea raioanelor pe regiunea de Nord este prezentată în tabelul 6.

În regiunea de dezvoltare Nord, după această metodică cel mai înalt potențial de producție îl au gospodăriile raionului Florești, indicele potențialului constituind - 1,780, iar cel mai jos potențial s-a înregistrat în întreprinderile agricole ale municipiului Bălți cu indicele - 0,192.

Tabelul 5

**Evaluarea potențialului de producție a întreprinderilor agricole
a Republicii Moldova**

Regiunile de dezvoltare	Evaluarea valorică	
	Indicele potențialului	Locul ocupat
mun. Chișinău	0,654	5
regiunea de Nord	1,170	2
regiunea de Centru	0,709	4
regiunea de Sud	1,133	3
UTA Găgăuzia	1,273	1
Media pe republică	1,000	x

Tabelul 6

**Evaluarea potențialului de producție a întreprinderilor agricole în
secțiunea raioanelor pe regiunea de dezvoltare Nord**

Raioanele	Evaluarea valorică	
	Indicele potențialului	Locul ocupat
Regiunea de Nord	1,000	x
mun. Bălți	0,192	12
Briceni	0,622	11
Dondușeni	1,032	5
Drochia	1,570	2
Edineț	0,750	9
Fălești	0,832	8
Florești	1,780	1
Glodeni	1,017	6
Ocița	0,938	7
Rîșcani	1,156	4
Sîngerei	0,678	10
Soroca	1,202	3

Evaluarea potențialului de producție în secțiunea raioanelor pe regiunea de Centru este prezentată în tabelul 7.

În regiunea de dezvoltare Centru, conform metodicii de calculare a potențialului de producție în baza evaluării valorice a resurselor cel mai înalt potențial îl au întreprinderile agricole a raionului Dubăsari cu indicele - 1,604, iar cel mai jos în raionul Călărași - 0,299.

Evaluarea potențialului de producție în secțiunea raioanelor pe regiunea de Sud este prezentată în tabelul 8.

În regiunea de dezvoltare Sud, conform metodicii de calculare a potențialului de producție în baza evaluării valorice a resurselor, cel mai diminuat nivel al

potențialului îl au întreprinderile raionului Leova, iar cel mai înalt, întreprinderile raionului Taraclia.

Tabelul 7

Evaluarea potențialului de producție a întreprinderilor agricole în secțiunea raioanelor pe regiunea de dezvoltare Centru

Raioanele	Evaluarea valorică	
	Indicele potențialului	Locul ocupat
Regiunea de Centru	1,000	x
Anenii Noi	1,593	2
Călărași	0,299	12
Criuleni	0,949	7
Dubăsari	1,604	1
Hîncești	1,151	4
Ialoveni	0,609	10
Nisporeni	0,266	13
Orhei	0,893	8
Rezina	1,205	3
Strășeni	0,555	11
Șoldănești	1,130	5
Telenesti	0,853	9
Ungheni	0,994	6

Tabelul 8

Evaluarea potențialului de producție a întreprinderilor agricole în secțiunea raioanelor pe regiunea de dezvoltare Sud

Raioanele	Evaluarea valorică	
	Indicele potențialului	Locul ocupat
Regiunea de Sud	1,000	x
Basarabeasca	0,782	6
Cahul	0,746	7
Cantemir	1,471	2
Căușeni	1,089	4
Cimișlia	0,916	5
Leova	0,590	8
Ștefan Vodă	1,154	3
Taraclia	1,473	1

Pentru reflectarea gradului de veridicitate a metodicii evaluării potențialului, după părerea noastră, este necesară caracterizarea indicilor potențialului, calculați anterior. Caracteristica indicilor potențialului va fi efectuată în baza următorilor indicatori de bază, care sunt prezentați în toate manualele de „Statistică generală” și „Statistică social-economică”[3] (tabelul 9):

1. **Amplituda variației (A)**, reflectă întinderea domeniului de variație:

$$A = X_{max} - X_{min} \quad (1)$$

în care X_{max} – valoarea maximală a indicilor potențialului;

X_{min} - valoarea minimală a indicilor potențialului.

2. **Dispersia (σ^2)**, exprimă gradul de împrăștiere a valorilor individuale ale unei distribuții în jurul valorii centrale (medii) și este datorată influenței factorilor aleatori. Dispersia este un indicator folosit ca bază de calcul al abaterii mediei patratice al indicatorilor de corelație și al altor indicatori ai variației.

a) Pentru un șir simplu de valori:

$$\sigma^2 = \frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{n} \quad (2)$$

b) Pentru o serie de frecvențe sau pentru o serie de date grupate pe intervale de grupare:

$$\sigma^2 = \frac{\sum (x_i - \bar{x})^2 f_i}{\sum f_i} \quad (3)$$

3. **Abaterea medie patrată (σ)** - rădăcina pătrată a dispersiei, reflectă într-o măsură mai mare influența factorilor aleatori în comparativ cu abaterea medie liniară.

$$\sigma = \sigma^2 = \sqrt{\frac{\sum (x_i - \bar{x})^2 f_i}{\sum f_i}} \quad (4)$$

4. Coeficienții de asimetrie a lui Pearson (Cas):

$$C_{as} = \frac{\bar{x} - Mo}{\sigma} \quad (5)$$

Proprietăți și interpretare (formula 4.6):

- interval de valori [-1;+1];
- semnul arată direcția asimetriei;
- valori mici (aproprate de 0) indică o asimetrie de mică intensitate;
- valori mari (aproprate de ± 1) indică o asimetrie cu intensitate foarte mare.

$$C_{as} = \frac{3(\bar{x} - Me)}{\sigma} \quad (6)$$

Proprietăți și interpretare (formula 4.7):

- interval de valori [-3;+3];
- semnul arată direcția asimetriei;
- valori mici (aproprate de 0) indică o asimetrie de mică intensitate;
- valori mari (aproprate de ± 3) indică o asimetrie cu intensitate foarte mare.

Tabelul 9**Indicatorii de bază a caracteristicii indicilor potențialului de producție a întreprinderilor agricole a RM**

Indicatorii	Evaluarea valorică
Valoarea maximală a inicilor potențialului	1,133
Valoarea minimală a inicilor potențialului	0,654
Amplituda variației	0,479
Dispersia	0,065
Abaterea medie patratică	0,255
Coeficientul de asimetrie	-1,933

Datele tabelului 9 atestă faptul, că indicii potențialului, calculați în mediu pe republică, în baza evaluării valorice a resurselor au variat în limitele de la 1,133 la 0,654, amplituda variației constituind 0,479. Distribuția regiunilor de dezvoltare după evaluarea valorică a resurselor se caracterizează printr-o asimetrie negativă de stînga, ce mărturisește despre predominarea gospodăriilor agricole cu un nivel supramediu de asigurare cu resurse.

După efectuarea evaluării potențialului de producție, după părerea noastră, următoarea etapă a cercetării este analiza indicatorilor generalizatori a eficienței utilizării potențialului de producție a întreprinderilor agricole a RM, care sunt prezentați în tabelul 10.

Analizînd indicatorii eficienței utilizării potențialului de producție a întreprinderilor agricole în secțiunea regiunilor de dezvoltare (tabelul 10), putem concluziona, că cel mai eficient se utilizează potențialul, reieșind din calculul în baza valorică, în mun. Chișinău unde la 1000 lei a potențialului s-a primit 576,5 lei producție globală agricolă (indicele – 1,971), și cel mai neeficient în UTA Găgăuzia – 217,6 lei la 1000 lei a potențialului (indicele – 0,745).

Tabelul 10**Indicatorii generalizatori ai eficienței utilizării potențialului de producție a întreprinderilor agricole a RM**

Regiunile de dezvoltare	Evaluarea valorică	
	Valoarea producției globale agricole la 1000 lei a potențialului, lei	Coeficientul utilizării potențialului
mun. Chișinău	575,6	1,971
regiunea de Nord	269,2	0,922
regiunea de Centru	366,0	1,253
regiunea de Sud	242,2	0,829
UTA Găgăuzia	217,6	0,745
Media pe republică	292,1	1,000

Analiza indicatorilor generalizatori a eficienței utilizării potențialului de producție a întreprinderilor agricole în secțiunea raioanelor pe regiunea de dezvoltare Nord este prezentată în tabelul 11.

Tabelul 11

Indicatorii generalizatori ai eficienței utilizării potențialului de producție a întreprinderilor agricole în secțiunea raioanelor pe regiunea de dezvoltare Nord

Raioanele	Evaluarea valorică	
	Valoarea producției globale agricole la 1000 lei a potențialului, lei	Coefficientul utilizării potențialului
Regiunea de Nord	269,2	1,000
mun.Bălți	278,0	1,033
Briceni	343,0	1,274
Dondușeni	252,1	0,936
Drochia	247,9	0,921
Edineț	250,0	0,929
Fălești	310,5	1,153
Florești	257,1	0,955
Glodeni	250,1	0,929
Ocnîța	286,5	1,064
Rîșcani	273,2	1,015
Sîngerei	265,5	0,986
Soroca	275,0	1,022

Cel mai înalt nivel al eficienței utilizării potențialului de producție a întreprinderilor agricole pe regiunea Nord (tab. 11), în baza evaluării valorice este înregistrat în întreprinderile raionului Briceni, unde s-a obținut 343 mii lei producție globală la 1000 lei a potențialului, și cel mai jos nivel de 247,9 mii lei în raionul Drochia.

Analiza indicatorilor generalizatori a eficienței utilizării potențialului de producție a întreprinderilor agricole în secțiunea raioanelor pe regiunea de dezvoltare Centru este prezentată în tabelul 12.

Cel mai înalt nivel al producției globale agricole la 1000 lei a potențialului de producție a fost căpătat în raionul Anenii-Noi - 542,6 mii lei, și cel mai jos nivel în raionul Rezina – 165,5 mii lei.

Analiza indicatorilor generalizatori a eficienței utilizării potențialului de producție a întreprinderilor agricole în secțiunea raioanelor pe regiunea de dezvoltare Sud este prezentată în tabelul 13.

Datele tabelului 13 demonstrează, că cel mai înalt nivel al utilizării potențialului, calculat în baza evaluării valorice a resurselor, îl au întreprinderile agricole ale raionului Cantemir (coeficientul utilizării – 1,378), și cel mai jos nivel îl au întreprinderile agricole ale raionului Leova (coeficientul utilizării – 0,732).

Tabelul 12

Indicatorii generalizatori ai eficienței utilizării potențialului de producție a întreprinderilor agricole în secțiunea raioanelor pe regiunea de dezvoltare Centru

Raioanele	Evaluarea valorică	
	Valoarea producției globale agricole la 1000 lei a potențialului, lei	Coefficientul utilizării potențialului
Regiunea de Centru	366,0	1,000
Anenii Noi	542,6	1,483
Călărași	339,4	0,927
Criuleni	469,5	1,283
Dubăsari	411,9	1,125
Hîncești	279,9	0,765
Ialoveni	380,9	1,041
Nisporeni	196,5	0,537
Orhei	319,9	0,874
Rezina	165,5	0,452
Strășeni	454,4	1,242
Șoldănești	184,9	0,505
Telenesti	293,4	0,802
Ungheni	344,2	0,940

Tabelul 13

Indicatorii generalizatori ai eficienței utilizării potențialului de producție a întreprinderilor agricole în secțiunea raioanelor pe regiunea de dezvoltare Sud

Raioanele	Evaluarea valorică	
	Valoarea producției globale agricole la 1000 lei a potențialului, lei	Coefficientul utilizării potențialului
Regiunea de Sud	242,2	1,000
Basarabeasca	242,4	1,001
Cahul	202,2	0,835
Cantemir	333,7	1,378
Căușeni	221,0	0,912
Cimișlia	193,7	0,800
Leova	177,2	0,732
Ștefan Vodă	206,4	0,852
Taraclia	331,9	1,370

În contextul analizei efectuate, grupăm raioanele republicii, după nivelul utilizării potențialului de producție (tabelul 14).

Datele tabelului 14, atestă, că în rezultatul evaluării potențialului de producție calculat în baza evaluării valorice a resurselor, ponderea raioanelor cu nivel jos al eficienței utilizării potențialului constituie 31,4%, în grupa a doua cu nivel mediu de utilizare a potențialului ponderea raioanelor constiuie 42,9% și cu nivel înalt de utilizare a potențialului au intrat 25,7% de întreprinderi din raioanele țării.

Tabelul 14

Gruparea raioanelor* Republicii Moldova după nivelul utilizării potențialului de producție

Grupele după nivelul utilizării potențialului de producție	Evaluarea valorică	
	Numărul raioanelor, unități	Pondere, %
Nivel jos, < 0,900	11	31,4
Nivel mediu, 0,900-1,100	15	42,9
Nivel înalt, 1,100	9	25,7
Total	35	100

* UTA Găgăuzia și mun. Chișinău au intrat în analiză la nivel de raion

În final se poate concluziona, că în Republica Moldova în aproximativ o treime din raioane, potențialul de producție se utilizează neefectiv. Cel mai jos nivel de utilizare a potențialului este înregistrat în întreprinderile raioanelor Sîngerei, Rezina, Leova, Căușeni, Ungheni, Drochia, Ștefan Vodă, Nisporeni, etc. Din regiunile de dezvoltare, în care potențialul se utilizează neefectiv, putem evidenția UTA Găgăuzia și regiunea de dezvoltare Sud.

În opinia noastră, una din rezervele principale de sporire a eficienței utilizării potențialului de producție în sectorul agrar, este asigurarea echilibrului potențialului de producție și elementelor sale, în baza aplicării măsurilor direcționate la sporirea randamentului lor. Totodată, nivelul randamentului lor în agricultură în mare măsură depinde nu numai de utilizarea corectă a resurselor de producție – părțile componente ale potențialului de producție, dar și în mare măsură se determină de alegerea strategiei raționale de utilizare a lor. Acum, este extrem de necesară atragerea atenției deosebite sporirii eficienței potențialului de producție creat, mobilizării tuturor posibilităților, direcționate spre sporirea randamentului resurselor funciare, mijloacelor fixe, sporirea productivității muncii, perfecționarea structurii producției.

BIBLIOGRAFIE:

1. Legea RM privind prețul normativ și modul de vânzare-cumpărare a pământului, nr. 1308-XIII din 25 iulie 1997. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.147-149 (cu modificările și completările ulterioare).
2. [Dezvoltarea](#) social-economică a Republicii Moldova în anul 2008. Biroul Național de Statistică. Chișinău, 2009. 66 p.
3. Ефимова М.Р. – Статистика: Учебное пособие для ВУЗ-ов. – Москва: «Инфра-М», 2006.

RELAȚIA DINTRE RESPONSABILITATEA SOCIALĂ CORPORATIVĂ ȘI ACTIVITĂȚILE FILANTROPICE

COVAȘ LILIA,

dr., conf. univ.,

Academia de Studii Economice din Moldova

SOLCAN ANGELA,

dr., conf. univ.,

Academia de Studii Economice din Moldova

STIHI LIUDMILA,

dr., conf. univ.,

Academia de Studii Economice din Moldova

Abstract: *În cadrul articolului sunt identificate deosebiri dintre conceptul de RSC și acțiunile filantropice. A cunoașterea acestor particularități și ale implicării sociale ale businessului va permite antreprenorilor autohtoni de a utiliza RSC drept un stimulent pentru inovație și un bun instrumentar de marketing.*

Abstract: *In this article are identified the differences between the concept of CSR and philanthropic actions. Knowing these features of the business social involvement will allow the local entrepreneurs to use the CSR as an incentive for innovation and as a good marketing toolkit.*

„Toate afacerile într-o țară democratică încep cu permisiunea publicului și continuă să existe datorită aprobării acestuia.”

Arthur Page

Implicarea businessului în societate este în continuă creștere, nu doar prin rolul tradițional de a îmbunătăți standardele vieții, cât și prin intermediul unui impact social, ce se manifestă prin sprijinirea angajaților, consolidarea puterii clienților și a investitorilor, precum și menținerea legăturii cu necesitățile comunităților locale și naționale.

Nimeni nu mai pune, astăzi, în discuție responsabilitatea socială – toată lumea este de acord că ea trebuie asumată de către agenții economici. Însă nu este corect ca prin RSC să subînțelegem doar acțiunile filantropice, responsabilitatea socială a corporației reprezentând, în sens larg, o totalitate de acțiuni prin care companiile fac mai mult decât le cer obligațiile lor financiare. Acestea fiind spuse, acțiunile de responsabilitate socială, în etapa actuală, au devenit una dintre prioritățile strategice a fiecărei companii care se respectă.

Acțiunile companiilor în domeniul responsabilității sociale pot prelua diverse forme: donații, sponsorizări, voluntariat, programe care promovează o cauză etc. De la activitățile separate executate ad-hoc s-a ajuns la strategiile de responsabilitate socială bine puse la punct, încorporate în strategiile generale ale companiilor. Modificarea contribuțiilor unităților economice în acest domeniu a provocat apariția unei varietăți de termeni: cetățenie corporativă, filantropie corporativă, responsabilitate socială corporativă.

Filantropia Corporativă reprezintă investiții sociale neplanificate, neintegrate în management și de la care nu se așteaptă beneficii, în timp ce Responsabilitatea Socială Corporativă (RSC) constituie programe sociale, care sunt parte a strategiilor companiilor și vizează obiectivele alăturate celor de management.

Spre deosebire de filantropie, RSC nu reprezintă acțiuni singulare, conjuncturale ale unui individ. Activitățile de RSC presupun companii de comunicare, relații pe termen lung cu persoanele cointeresate (stakeholderii) și comunitatea, intercalarea obiectivelor de management (strategii, resurse umane) și de marketing (branding, fidelizarea față de marcă, loialitate față de marcă).

Cetățenia Corporativă se referă la calitatea tuturor interacțiunilor dintre companie și societate, astfel încât acestea să fie de folos ambelor părți.

Se remarcă faptul că RSC este „suma unor acțiuni cuprinse într-o strategie corporativă pe termen lung: donații, sponsorizări, voluntariat, expertiză, beneficii. Responsabilitățile sociale ale companiilor diferă în funcție de profilul lor. Un producător de tutun poate susține un program de cercetare în domeniul prevenirii cancerului la plămâni, un constructor în dezvoltarea unor materiale ecologice, iar o companie auto în modalități de creștere a siguranței rutiere.”

Totodată, nu putem nega importanța activităților filantropice, care constituie cel mai vechi tip de inițiativă de RSC. Acțiunile filantropice ca metodă de influență asupra brandului, imaginii, au avantaje deosebite, deoarece creează asociații, care oferă brandului o anumită profunzime, loialitate față de el. Pentru mult timp, companiile au realizat activități de sponsorizare dispersate și întâmplătoare. În ultima vreme, însă, există tendința de a alinia aceste acțiuni cu strategia generală de afaceri.

Identificarea tipurilor de acțiuni filantropice permite de a evidenția avantajele și dezavantajele fiecăreia:

Primul – **donații în bani**, ca răspuns la solicitările autorităților locale sau a unor persoane cointeresate. Dezavantajul acestei forme constă în faptul că compania cheltui resursele sale financiare în baza unor raționamente subiective, spontane. Momentul pozitiv îl reprezintă contribuția la soluționarea unei probleme sociale concrete.

Al doilea – **filantropia în scopuri de promovare**, orientată spre îmbunătățirea imaginii întreprinderii. În acest caz, compania susține o problemă socială importantă, dorind ca societatea s-o asocieze cu denumirea companiei sau un anumit brand. De obicei, așa acțiuni de filantropie folosesc companiile, care conlucrează cu consumatorul final (de exemplu, băncile).

Al treilea – **filantropia strategică**, care se realizează prin utilizarea unor proiecte investiționale, orientate spre scopuri strategice.

Pentru a putea asocia corect brandul este necesar de a lua în considerare ce percepții provoacă la public obiectele sponsorizate. Unele activități pot fi tratate în mod diferit. Întregerile cu schiurile pasionează, proiectul destinat dezvoltarea mediului urban se asociază cu competența, acțiunile de ajutorare a persoanelor din păturile social vulnerabile, a copiilor – semnifică receptivitatea companiei la problemele societății. Sunt semnificative și locurile de petrecere a manifestației – oraș sau clădire, țară sau regiune, în special, când ca sponsor apare o companie turistică sau un grup de hoteluri.

Există o părere, conform căreia sponsorizarea acțiunilor se va solda cu succes numai când valorile mărcii comerciale deja sunt cunoscute publicului și ele coincid cu valorile manifestației. În caz contrar, când se dorește ca la formarea imaginii brandului să se transmită valorile acțiunilor sponsorizate, după cum arată practica, sau este foarte costisitor, sau chiar este imposibil, deoarece consumatorul nu va observa prezența sponsorului, indiferent de frecvența de prezentare a materialelor sale publicitare.

Luând decizia despre necesitatea unei acțiuni de sponsorizare, trebuie să fie luată în considerare faza ciclului de viață al produsului sau companiei și de situația pe piață. Când produsul se află în faza de maturitate, iar piața nu mai este în creștere – sponsorizările vor fi binevenite. Dacă, însă produsul este nou, iar piața se dezvoltă dinamic, atunci acțiunile de promovare vor fi mai eficiente și, uneori, mai puțin costisitoare.

În cazul Republicii Moldova conceptul de RSC este încă puțin aplicat în managementul întreprinderilor, iar dacă și a fost implementat, îl găsim preponderent la companiile cu capital străin sau mixt. Discuțiile referitoare la RSC sunt foarte frecvente în literatura de specialitate, accentuând importanța și actualitatea implementării unor politici sociale adecvate, întrucât companiile autohtone se află în situația în care pot ceda din punct de vedere concurențial, altor companii care înaintază cu acțiuni inovatoare, fiind, și mai apropiate de clienți. Însă, anume programele de responsabilitate socială reprezintă un stimulent pentru inovație și un bun instrumentar de marketing. Numai corelarea pozitivă dintre interesele economice și sociale poate contribui, în mod eficient, la o dezvoltare durabilă atât a comunității, cât și a unităților economice în parte.

Perceperea noțiunii de RSC în țară, la moment, diferă. Populația, în mare parte, fiind influențată de fosta ideologie socialistă, așteaptă de la întreprinderi ca ele să soluționeze problemele sociale în locul statului. Se presupune că anume companiile trebuie să-și asume grija pentru protecția socială a populației, incluzând foile de odihnă și tratament, asigurarea cu spațiu locativ, crearea diferitelor facilități în vederea creării confortului la locul de muncă etc. Întrucât majoritatea companiilor nu pot face acest lucru, s-a format o atitudine negativă față de business și de liderii săi.

La rândul său, mulți oameni de afaceri consideră că responsabilitatea lor socială se reduce doar la crearea locurilor de muncă, asigurarea angajaților cu un nivel decent al salariilor și plata impozitelor. În mentalitatea societății responsabilitatea poate fi exprimată prin formula ”trebuie să te împarți” și se percepe mai mult ca activitate filantropică.

Astfel, pentru întreprinderile autohtone problematica referitoare la responsabilitate socială este, totodată, și nouă și bine cunoscută.

Analizând experiența în domeniul RSC a companiilor din Republica Moldova, se poate menționa faptul că s-a conturat un anumit grup de întreprinderi, lideri în domeniul dat: IM Moldcell, IM Orange, ICS Red Union Fenosa SA, ICS Endava SRL, BC Mobiasbanca Groupe Société Générale SA, BC Moldova Agroindbank SA, IM Sun Communications SRL. După cum se observă majoritatea sunt întreprinderi mari cu capital străin. Anume ele nu se limitează doar la coparticipare la acțiunile filantropice organizate de ONG-uri, dar singure inițiază proiecte cu o sensibilitate socială înaltă, bazându-se pe interacțiunea cu persoanele cointeresate și abordând probleme sociale grave.

Însă, implicarea în activitățile de responsabilitate socială nu sunt doar o prerogativă a companiilor transnaționale, ele cu succes pot fi realizate și de întreprinderile din sfera micului business (IMM). Fiind rațional încadrate în strategiile acestor unități economice, Responsabilitatea Social Corporativă (RSC) poate chiar prezenta oportunități de afaceri. Se remarcă o tendință a IMM-urilor de a recompensa instabilitatea pe piață cu o sporire a stabilității în relațiile interumane, cu angajații, cu partenerii de afaceri, cu clienții, obținând astfel o creștere a reputației în comunitate, o îmbunătățire a imaginii personale a proprietarului, precum și o sporire a loialității față de companie.

Natura flexibilă și personală a multor întreprinderi mici și mijlocii le permite adesea să reacționeze rapid la schimbările ce se petrec, deoarece pot identifica și exploata mai ușor oportunitățile de piață, în comparație cu întreprinderile mai mari.

Fiind ghidați de aceste tendințe, am dorit să aflăm care este atitudinea întreprinzătorilor autohtoni din sectorul IMM-ilor față de conceptul de RSC, cum ei sesizează legătura dintre activitățile de RSC și competitivitatea întreprinderilor gestionate în raport cu mediul de afaceri și cel social. Studiul a fost realizat la Facultatea de Business și Administrarea Afacerilor de la ASEM în cadrul proiectului “Managementul competitivității economice a Republicii Moldova în contextul proceselor de globalizare și integrare regională și europeană”.

Scopul proiectului constă în cercetarea problemelor legate de implementarea acțiunilor de RSC în cadrul întreprinderilor din sectorul IMM și impactul acestora asupra nivelului de competitivitate și dezvoltare durabilă.

Sondajul a fost realizat în 10 localitățile din Republica Moldova, amplasate în Regiunea de Dezvoltare Nord, Centru și Sud, prin utilizarea metodei de chestionare.

Algoritmul științific de cercetare s-a bazat pe combinarea metodelor calitative, prin analize de caz, sondaj și metode cantitative, de culegere și prelucrare a datelor. Pentru prelucrarea rezultatelor sondajului s-a folosit programa statistică specializată SPSS 16.0.

Sondajul a fost realizat în perioada august – septembrie 2010 pe un eșantion de 184 de persoane - întreprinzători și manageri al întreprinderilor mici și mijlocii (IMM). Repartizarea eșantionului este prezentată în tabelul 1.

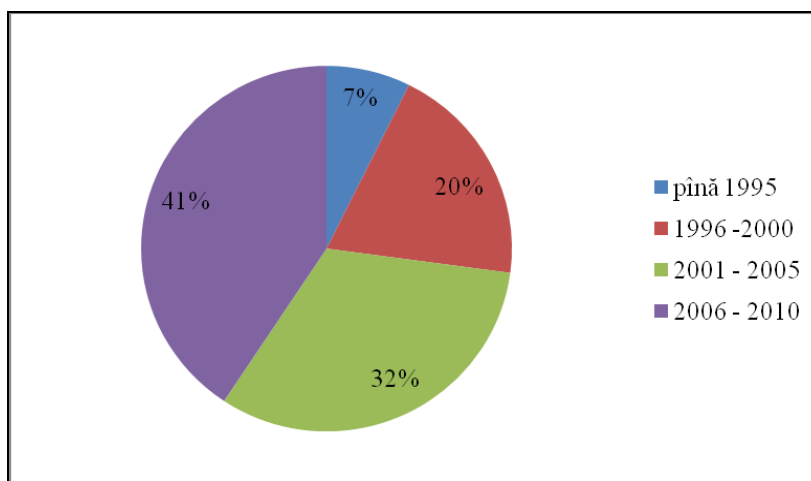
În ce privește statutul juridic al întreprinderilor participante la sondaj 69,8 la sută sunt societăți cu răspundere limitată (SRL), 20,67 % - întreprinderi individuale (II),

4,5 % - societăți pe acțiuni (SA), 0,5 % - cooperative de producție (CP) și respectiv 4,4 % - alte forme organizatorico-juridice.

Tabelul 1
Repartizarea eșantionului după profilul teritorial și mărimea întreprinderii (%)

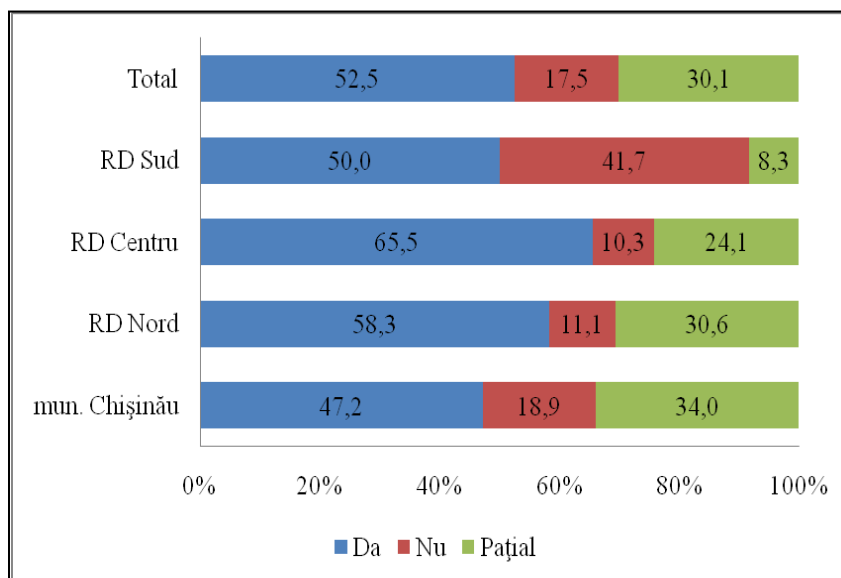
Întreprinderi	mun. Chișinău	Regiunea de Dezvoltare Nord	Regiunea de Dezvoltare Centru	Regiune de Dezvoltare Sud
Micro (până la 9 angajați)	50,0	27,7	13,4	8,9
Mici (10 – 49 angajați)	62,0	62,0	62,0	62,0
Medii (până la 249 angajați)	94,1	5,9		
Total, %	57,5	20,1	15,6	6,7

Figura 1. Repartizarea eșantionului după anul fondării întreprinderii

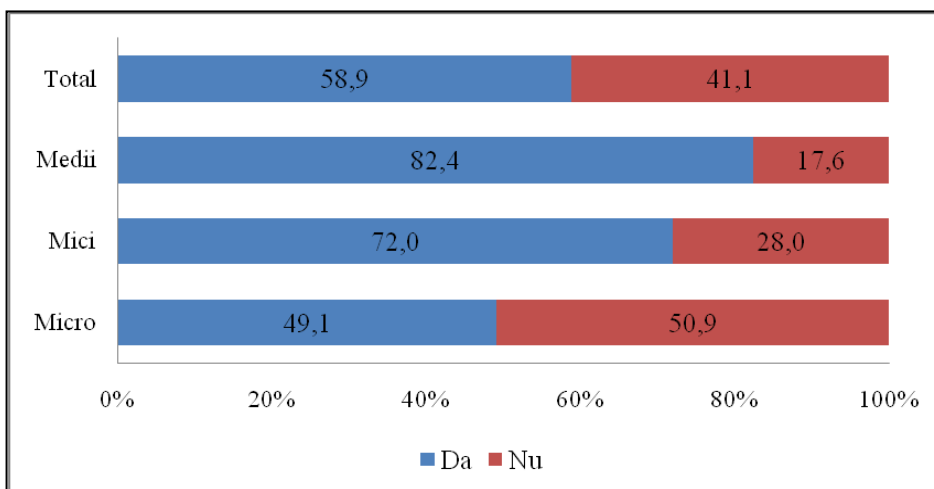

Referitor la domeniul de activitate, cea mai mare cotă le revine întreprinderilor prestatoare de servicii (inclusiv transport) și celor comerciale, 41,9 și respectiv 32,4 la sută. Urmează cele comerciale cu un procent de 17,9 la sută, cote reduse revenindu-le întreprinderilor din agricultură 4,5 % și celor din domeniul construcțiilor – 3,4 %.

Conceptul de RSC este unul relativ nou pentru IMM-urile din Republica Moldova, de aceea una din primele întrebări incluse în chestionar era cea referitoare la determinarea nivelului de familiarizare a oamenilor de afaceri cu conceptul respectiv. Se poate constata, că fiecare al doilea respondent a menționat că conceptul de RSC îi este cunoscut, 30,1 la sută – parțial cunoscut și numai 17,5 % - le este necunoscut (Figura 2). După profilul teritorial cei mai familiarizați cu conceptul dat sunt întreprinzătorii din Regiunea de Dezvoltare Centru (65,5%).

Figura 2. Familiarizarea întreprinzătorilor chestionați cu conceptual de RSC (pe profil teritorial)

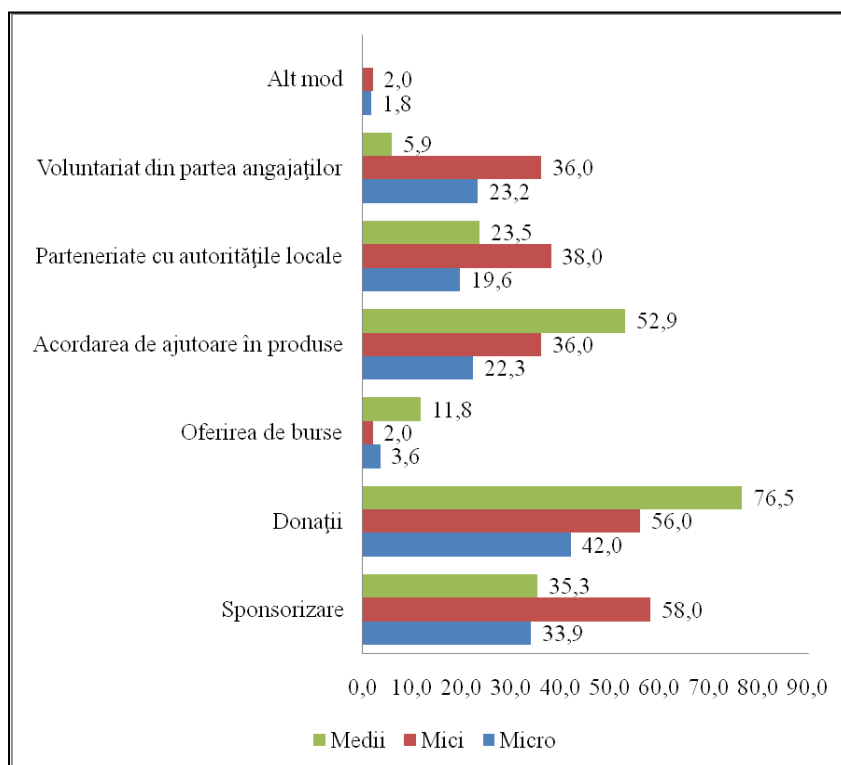
Cu toate că respondenții au menționat că cunosc noțiunea de RSC, în esență, aceștia definesc acest concept numai prin prisma efortului depus pentru societate, negând, în mare parte, beneficiile pe care le poate obține compania pentru activitatea sa.

Figura 3. Cota întreprinderilor care au realizat acțiuni de responsabilitate socială

Conform studiului efectuat 4,0 la sută din respondenți au tratat RSC ca o modalitate de sprijinire a fundațiilor sau ONG-urilor, 39,7 % - drept acțiuni de voluntariat întreprinse spre ajutorarea comunității, iar 30,5 % - acțiuni de benefacere. Numai 17,8 la sută sesizează prin activitățile de RSC modalități de îmbunătățire a imaginii întreprinderii. Mai mult ca atât, 5,7 % din respondenți tratează aceste activități ca acțiuni impuse de autoritățile locale.

Rezultatele studiului atestă faptul că o bună parte din întreprinderile chestionate realizează acțiuni de responsabilitate socială. La întrebarea ”În activitatea sa, întreprinderea Dvs. realizează activități de responsabilitate socială?” au răspuns pozitiv - 58,9 % (Figura 3).

Figura 4. Metodele de sprijin al comunității folosite de întreprinderile respondente (după mărimea întreprinderii)

Este de remarcă faptul că mai activ în activitățile de responsabilitate socială sunt implicate întreprinderile medii 82,4 %, fiind urmate de întreprinderile mici – 72,0 % și micro întreprinderile – 49,1 % din întreprinderile respondente. Aceasta poate fi explicat prin faptul, că odată cu dezvoltarea afacerii, managementul companiei nu se limitează doar la aspectele economice ale afacerii, dar începe să acorde o anumită atenție și problemelor sociale și celor de mediu.

Responsabilitatea socială prevede niște acțiuni voluntare, fără caracter obligatori, de aceea prezintă interes motivele ce-i determină pe întreprinzătorii moldoveni să întreprindă acțiuni de responsabilitate socială. Conform rezultatelor studiului, pe primul loc se plasează dorința de a crea o imagine pozitivă a întreprinderii – 55,3 % din respondenți, fiind urmată de motivarea etică a directorului (altruismul acestuia) - 36,2% și crearea unor relații bune cu administrația publică – 35, 1 % din respondenți.

Cu toate că ÎMM folosesc diverse metode de responsabilitate socială (Figura 4): donații, sponsorizare, parteneriate, activități de voluntariat etc., putem constata că predomină acțiunile filantropice.

Referitor la domeniile de implicare a acțiunilor de RSC realizate în cadrul ÎMM (Figura 5) predomină activități orientate către forța de muncă (servicii pentru angajați - 34,04 %, organizarea de training-uri, instruiți – 28,19 % și protecția sănătății angajaților – 25,53 %), fiind urmate de activități orientate către dezvoltarea comunității (acordarea de ajutoare persoanelor sărace – 33,51 %, activități culturale – 27,66 %, colaborarea cu instituțiile de învățământ – 27,13 % etc.), activități orientate către piață (analiza satisfacției clienților – 29,26 %) și cele orientate către mediu (acțiuni de protecție a mediului înconjurător – 17,02%).

Figura 5. Domeniile care au fost susținute de ÎMM (% din respondenți)

Dacă analizăm din punct de vedere al mărimii întreprinderilor chestionate, putem constata că întreprinderile medii cel mai des sunt implicate în activități culturale și acordarea ajutoarelor persoanelor sărace, cca. 58,82 % și respectiv 47,06 % din conducătorii întreprinderilor chestionate au menționat aceasta, în cazul întreprinderilor mici și micro acesteia se orientează spre oferirea unor servicii angajaților săi - 44,0 % și respectiv 32,14 % din respondenți au menționat aceasta.

Realizând o analiză comparativă dintre practicile sociale efectuate în prezent către de întreprinderile respondente și domeniile, considerate de întreprinzători ca prioritare, putem constata că deosebiri esențiale între percepții și acțiuni practice nu se observă (tabelul 2). În ambele cazuri predomină domeniul acțiunilor orientate către forța de muncă, implicarea în rezolvarea problemelor sociale.

Tabelul 2

Clasamentul celor mai importante domenii ale implicării în acțiunile de RSC a IMM

	Domeniul	ar trebui să se implice	se implică la moment
1.	Protecția mediului	3	6
2.	Beneficii și dezvoltarea angajaților	1	1
3.	Cooperarea și sprijinirea ONG	7	7
4.	Artă și cultură	6	4
5.	Cercetare și dezvoltare de produse	4	3
6.	Colaborare cu instituții de învățământ (universități, colegii, școli, grădinițe)	5	5
7.	Rezolvarea unor probleme sociale (inundații, orfani, bătrâni etc.)	2	2

În ce privește protecția mediului, fiind apreciată ca una din cele mai prioritare acțiuni de responsabilitate socială (poziția 3), în realitate protecției mediului în cadrul întreprinderilor autohtone se acordă o atenție scăzută. Mulți întreprinzători considerând că activitatea desfășurată de întreprinderea pe care o conduc are un impact nesemnificativ asupra mediului înconjurător.

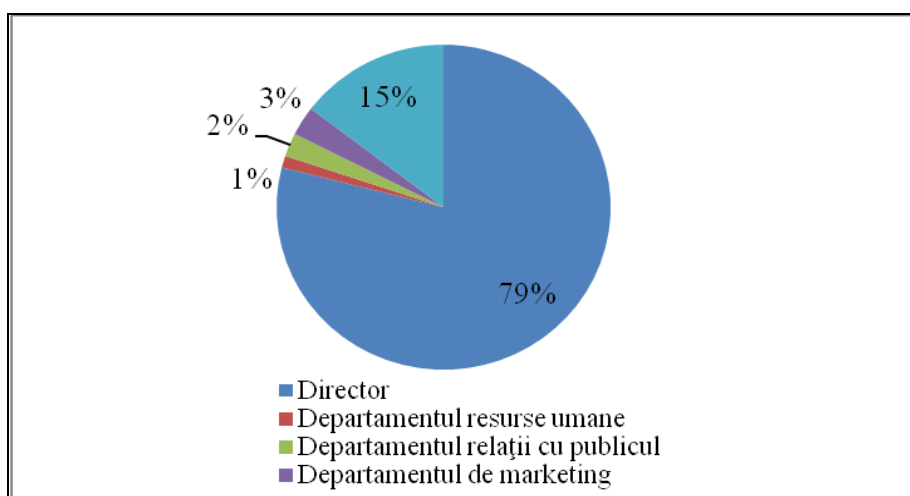
După cum se observă din figura 6, selectarea domeniilor prioritare ale acțiunilor de RSC se face, în mare parte, de conducătorului întreprinderii - 79 %, reieșind din preferințele personale. 3 % și respectiv 2 % din respondenți au menționat Departamentul de marketing și Departamentul de relații cu publicul, 1 % - departamentul resurse umane. Nici într-o întreprindere, din cele chestionate, nu există un departament sau cel puțin o persoană care, în mod special, să se ocupe cu problematica legată de RSC. Aceasta poate fi explicat prin două motive: dimensiunile mici ale afacerilor și lipsa unei abordări coerente a activităților sociale.

În baza studiului putem concluziona că în Republica Moldova, multe din IMM-uri realizează activități de RSC însă nu toți sunt conștienți de acest lucru. Este redus numărul oamenilor de afaceri care-s familiarizați cu conceptul de RSC. Fiecare

al doilea a auzit despre acest termen, însă nemijlocit despre specificul realizării activității de RSC cunoaște mai puțin.

Activitățile de RSC se află încă în dezvoltare și, pentru moment, în Republica Moldova, sunt considerate a fi valoroase mai mult pentru motive etice, neluând în considerație și cele comerciale. În ce privește sporirea competitivității prin aplicarea activităților de RSC, ca un bun instrument de marketing, această resursă practic nu este valorificată de întreprinzători din cauza necunoașterii și neîncrederii în beneficiile activităților de RSC.

Figura 6. Responsabilul de realizarea programelor de RSC

Multe IMM-uri consideră că RSC poate fi prezentată doar printr-un cost aferent problemelor de mediu și/sau donații și sponsorizări, iar aceste activități sunt considerate a fi potrivite pentru companiile mai mari. Însă, RSC înseamnă mai mult decât donații/sponsorizări. Respectiv RSC este un concept strategic, care presupune în primul rând integrarea în practicile de afaceri a unor preocupări ale grupurilor cointeresate (stakeholderilor) companiei, preocupări care se traduc în: satisfacția angajaților, sănătatea și siguranța la locul de muncă, măsuri de economisire a energiei, prevenirea hărțuirii sau a abuzurilor de orice formă, managementul responsabil al materiilor prime, achizițiile ecologice (“verzi”), contribuire la soluționarea problemelor sociale din cadrul comunității etc.

Astfel, generalizând practicile IMM din țară în realizarea activităților de responsabilitate socială, putem afirma că ele se referă la prima etapă de evoluție a conceptului de RSC, care se caracterizează prin efectuarea în preponderență a acțiunilor filantropice. Activitatea de afaceri și cea socială sunt dispersate. Ajutorul este acordat mai des în formă bănească sau în produse, ținând cont de preferințele personale ale conducătorului, sau de indicațiile autorităților locale. De cele mai multe ori, se cheltui sume de bani fără să existe o evaluare clară a impactului social pe care

aceste sponsorizări îl produc. Mai des se acordă sume bănești pentru o reacție la problemă, dar nu pentru soluționarea ei.

Modul în care companiile implementează RSC depinde de modul în care îl definesc – fie ca o obligație morală, fie ca o interacțiune mutual avantajoasă cu stakeholderii. De la activitățile filantropice IMM-urile trebuie să treacă la realizarea acțiunilor de RSC, gestionând într-o manieră strategică dialogul cu stakeholderii. Conceptul de RSC trebuie să facă parte din cultura organizațională, planificarea și managementul companiei. Numai această abordare le va permite să identifice și să ierarhizeze așteptările diferiților parteneri sociali și de afaceri, să echilibreze interesele acestora, minimalizând astfel pe termen lung riscurile care le pot afecta reputația. Astfel, întreprinderile pot transforma în avantaje competitive impulsurile primite de la partenerii de dialog.

BIBLIOGRAFIE:

1. Robert L. Health , Lan Ni ,, Ce-ul, De ce-ul și Cum-ul în CSR. Un proiect al Institute for Public Relations.”
csr-romania.ro
2. Luminița Oprea “*Responsabilitatea Socială Corporatistă*”, Editura “Tritonic”, București, 2005.
3. «Корпоративная социальная ответственность: управленческий аспект», «КноРус», Москва, 2008.

ASPECTELE PRIVIND MANAGEMENTUL COSTULUI DE PRODUCȚIE A MATERIALELOR DE CONSTRUCȚIE

SÎRBU ION,
prof. univ. dr. hab,
Academia de Studii Economice din Moldova

ZARIȘNEAC NATALIA, drd.,
asistent. univ.,
Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul

Abstract: *The actual background of affairs requires an inevitable reorganization of all monetary aspects which would include: the acquisition of cost, the production cost management, and overall goals of all spending. The purpose of this article is to emphasize the functions and the specifics of the production cost management within factories that produce construction materials. The author concludes this article with the role of cost management in the process of obtaining transparency and more accurate cost calculations.*

În teoria conducerii, succesul depinde întotdeauna de avantajul altor domenii legate de conducere și, pe măsură ce aceste domenii ale științei și cercetările din domeniul respectiv se dezvoltă, teoreticienii și practicienii descopereau tot mai multe despre factorii ce influențează succesul organizației. În prezent costurile, calitatea, timpul și inovațiile sunt factorii cheie ai succesului întreprinderilor ce produc materiale de construcție.

Se cunoaște că principala menire a întreprinderii este obținerea de profit. În prezent, foarte mulți manageri caută o formulă a succesului, pe care să o implementeze într-un act bine armonizat de politici financiare, de producție și promovare a unor produse noi etc. Toate acestea determină redefinirea sistemelor de management, și anume presupune trecerea de la un model simplu (figura 1.) la un model de conducere, în care să se vehiculează concepte, care definesc și explică lucruri și legături directe, vizibile din punct de vedere logic, de tipul consecutivității acestea, ceea ce se prezintă schematic în figura 2.

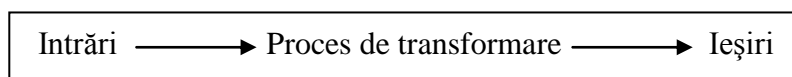

Fig. 1. Diagrama unui sistem

O trăsătură a evoluțiilor din ultimele decenii, înregistrată în managementul întreprinderilor pe plan internațional, o constituie mutațiile determinate de factori, printre care cităm: globalizarea activităților economice, progresele în tehnologie, explozia cunoștințelor, hiperconcurența. Managerii de la nivelul întreprinderilor noastre trebuie să examineze noile concepții ale managementului, precum și relațiile promovate de întreprinderile țărilor dezvoltate, bazate pe economia de piață.

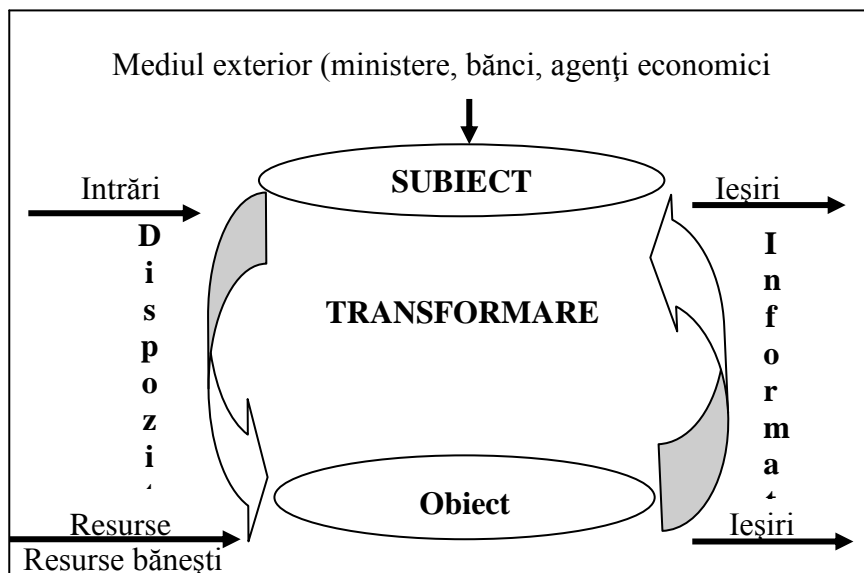

Fig. 2. Sistemul de conducere a întreprinderii

Sursa: elaborată de autor în baza [1; pag.16]

Toți cei ce participă la producerea valorii, și anume întreprinderea de producție, furnizorii, consumatorii creează „lanțul valoric”. Acesta este punctul de plecare în analiza costurilor și datorită lui are loc reprezentarea activelor disponibile și a consumurilor pe tipuri de activități.

Întreprinderea trebuie să se bazeze în activitatea sa de management pe un concept „glisant”, în sensul adaptării permanente la noile cerințe conjuncturale ale pieței. Pentru luarea unei decizii oportune, pertinente și eficiente, un bun manager trebuie să ia în considerare, cu preponderență, factorii economici și să se sprijine, în mare parte, pe informația costurilor, contabilității, care este „judecătorul” nepărtinit al trecutului.

Andrew Carnegie (1872-1902), fondatorul giganticei oțelării americane „Carnegie Steel Company”, consideră că eforturile managerilor trebuie să se îndrepte către costuri deoarece, *dacă ei puteau controla costurile, profiturile aveau să apară singure*.

După opinia profesorilor R. Kaplan și D. Norton, informația privind cost este importantă pentru manageri din cel puțin trei motive:

- Pe baza costului se decide achiziționarea, fabricarea sau abandonarea unui produs și este influențată natura relațiilor cu clienții;
- Costurile pot reprezenta o bază pentru fundamentarea prețurilor;
- Prin analiza costurilor se identifică nevoile de îmbunătățire a produselor, a designului sau a procesului de producție.[2]

Importanța costului pentru fiecare nivel organizatoric al întreprinderii rezidă în faptul că:

- în cadrul întreprinderii, costul apare peste tot, neexistând producție fără costuri (figura 3);
- calculația costurilor este singura în măsură să explice eficiența activității economice, precum și eventualele abateri;
- informațiile furnizate de calculația costurilor sunt informații de conducere pentru toate locurile generatoare de costuri;
- răspunderea pentru nivelul costurilor ține de fiecare conducător din structura organizatorică. organizatorică.

Abordarea sistemică a restructurării economice poate fi completată și cu faptul că, în procesul de adaptare la economia de piață, țara noastră se confruntă cu o criză financiară.

Complexitatea și gravitatea unei asemenea probleme ar rezulta dintr-un set de motivații între care, fără a se dori neapărat instituirea unei ierarhizări absolute, *putem include:*

- renunțarea la vechile structuri ale sistemului economic centralizat, care au dus la afectarea, înainte de toate, a funcției productive a acestuia;
- dezarticulările fundamentale survenite în acest domeniu au antrenat după sine subutilizarea capacităților de producție și blocajul financiar, adică lezarea, în fond, a interesului național. Acest aspect a intrat în contradicție cu interesul unor anumite categorii de oameni de afaceri sau cercuri financiar-bancare de a obține profituri tot mai mari din promovarea practicilor extraeconomice de redistribuire a avuției și de practicare a evaziunii fiscale, în acest fel au fost promovate operațiunile speculative, axate doar pe vânzări și revânzări de bunuri, fără a fi stimulată producția de bunuri materiale și crearea elementelor avuției naționale;
- lăsarea la întâmplare a intereselor agenților economici autohtoni a intrat în contradicție cu favorizarea agenților economici străini, ca urmare a înțelegerii eronate a raportului care ar trebui să existe, în condițiile tranziției la economia de piață, între liberalism și protecționism;
- polarizarea avuției în cadrul societății, formând o ruptură între cei desemnați să reprezinte interesele marilor mase în diferitele foruri supreme de conducere și decizie, care și-au pierdut încrederea în redresarea economică, socială și morală a societății noastre, în cadrul acestora.

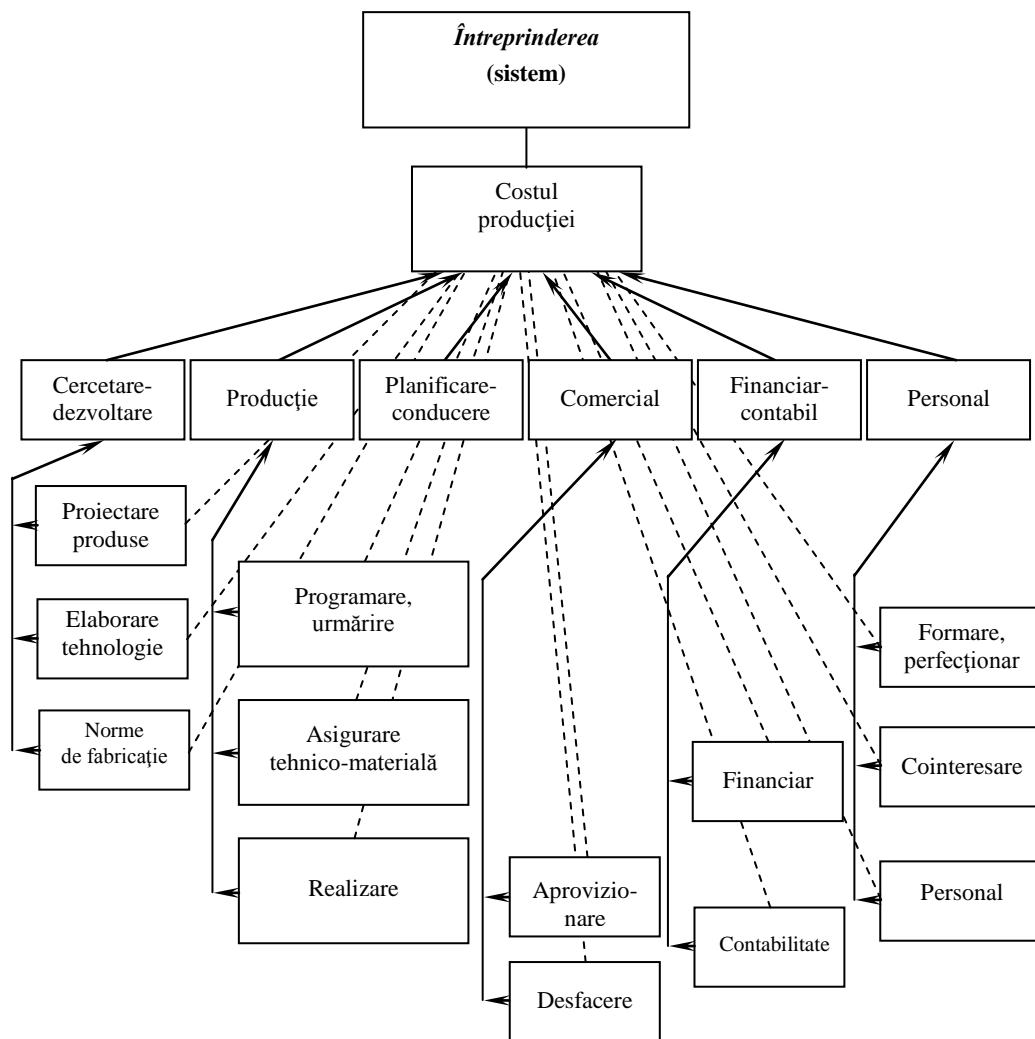

Fig. 3. Locuri generatoare de costuri în cadrul întreprinderii examinate ca sistem

Considerăm că principala soluție la aceste probleme se află în corecta sesizare și abordare, atât pe plan teoretic, cât și practic, a legăturii directe existente între restructurarea de ansamblu a economiei naționale și instaurarea unor concepții specifice de gândire și cunoștințe manageriale privind costurile, adaptate la relațiile economice de piață.

Economia postindustrială se caracterizează prin formarea unui nou tip calitativ de gospodărire, în care rolul principalei resurse a producției îl joacă informația și cunoștințele. Totodată, fenomenele economice, fiind mai profunde decât cele sociale,

se pot modifica esențial. Pe de altă parte, conservatismul dur al științei se opune schimbărilor fundamentale ale principiilor teoriei de gospodărire.

Dezvoltarea businessului în întreprinderile mici și mijlocii în producerea și prelucrarea materialelor de construcție este adusă, în etapa actuală a economiei naționale, de către vectorul economic al economiei de piață.

Urmărind experiența asimilată și concepțiile actuale privind adaptarea unităților de producție la economia modernă, nu se poate afirma cu certitudine că piețele mai mari favorizează firmele mai mari. De asemenea, nici în privința rolului pe care îl dețin întreprinderile mici sau cele noi în dezvoltarea economiei nu se poate da un răspuns cert. Analizele efectuate demonstrează că piețele mari, aflate în plină dezvoltare, nu numai că furnizează oportunități importante pentru firmele noi și cele mici, dar constituie o componentă necesară pentru îmbunătățirea bunăstării economice a populației.

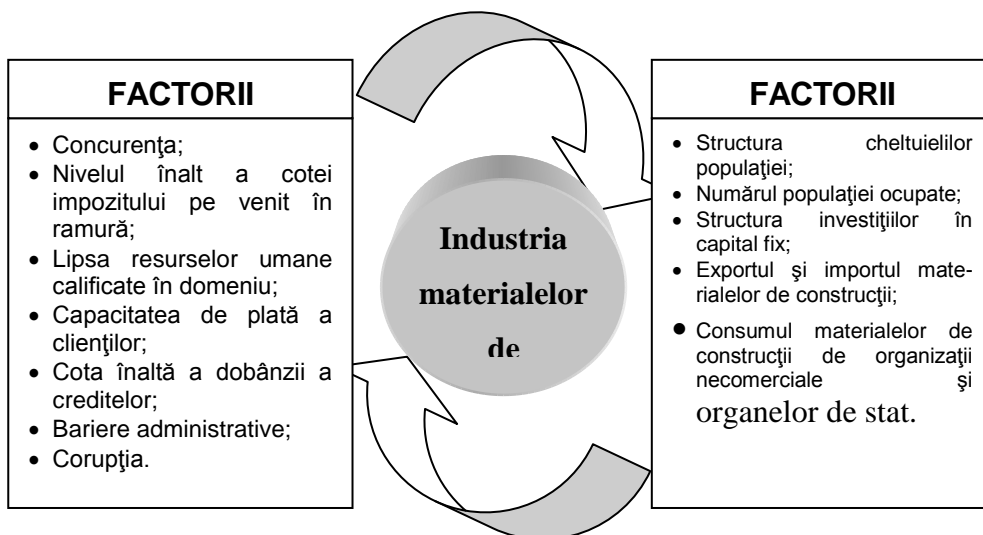

Fig. 4. Factorii care influențează formarea și funcționarea întreprinderii a materialelor de construcție

Sursa: elaborat de autor

Astfel de preocupări s-au reflectat într-o gamă amplă de programe elaborate în cadrul Uniunii Europene. Această piață mare, standardizată, urmează să furnizeze un avantaj substanțial firmelor mari, punându-se în mod serios problema viabilității sectorului întreprinderilor mici, producătoare de materiale de construcție.

Funcționarea întreprinderilor mici și mijlocii ce produc materiale de construcții prezintă unele avantaje față de întreprinderi mari ce sunt specializate în producție:

- ➔ aparatul de conducere este mai restrâns, ceea ce sporește operativitatea managerială;

- contribuie la dezvoltarea progresului tehnico-științific și la implementarea în producție a inovațiilor și tehnologiilor avansate;
- se formează relații colegiale, profesionale, ceea ce permite crearea unei clase mijlocii de manageri;
- se adaptează mai repede la cerințele pieței, ale consumatorilor;
- investițiile capitale se utilizează cu mai multă eficiență în întreprinderile mici și mijlocii.

Prin urmare, majoritatea cercetărilor pe plan economic își concentrează atenția asupra relațiilor cantitative și a proporțiilor ce unesc funcționarea sistemelor de gospodărire, respingând formularea principiilor pe baza cărora se creează economia de piață bazată, de asemenea, și pe producerea și utilizarea informației și a cunoștințelor.

Industria materialelor de construcție solicită forță de muncă cu un nivel tot mai înalt de pregătire profesională în tehnologia producerii acestora. Domeniul învățământului formează tineretul, pregătindu-l pentru muncă și viață, îi dezvoltă aptitudinile și îl conturează profesional și moral, majorând, astfel, premisele necesare pentru ca fiecare generație să facă noi pași pe calea progresului economico-social și a împlinirii ființei umane, să creeze o capacitate sporită de autoinstruire. Lipsa resurselor umane calificate în domeniu este doar unul dintre factorii ce influențează negativ industria materialelor de construcție (figura 4).

Costurile reprezintă consum de valori, aferent realizării produsului, serviciului, lucrării pentru perioada de producere, colectare, realizare a materialelor de construcție, așa cum este înregistrat în gestiunea întreprinderii.

Prin urmare, *managementul costurilor se caracterizează prin:*

- ✓ Stabilirea cantităților normate de materii prime, materiale, resurse energetice, ambalaje, servicii etc. și centralizarea lor pe perioade de fabricație, prestare și execuție;
- ✓ Determinarea normelor de muncă pe fiecare post și stabilirea necesarului de resurse umane pe specialități;
- ✓ Organizarea trezoreriei întreprinderilor și proiectarea „cash-flow”-lui zilnic, lunar și anual, la întreprinderile și centrele de cost;
- ✓ Analiza consumării resurselor și stabilirea măsurii de încadrare în normele de consum planificate.

Managementul costurilor, ca metodă, a apărut la mijlocul anilor 80 ai sec. XX, în cadrul domeniului financiar al unor mari companii americane. Această metodă a fost concepută pentru a se realiza îmbunătățirea treptată a proceselor-cheie, analizându-se fiecare activitate în parte din cadrul procesului.

Funcțiile managementului costurilor a materialelor de construcție:

- I. De proiectare, unde se concepe un proces nou cu puține activități, cu nonvaloare adăugată și se efectuează o analiză a costurilor și profiturilor.
- II. Planificarea costurilor, în cadrul acestei funcții se evaluează procesul cel mai efectiv atât din punct de vedere financiar, cât și economic.

- III. Cea de organizare, adică de implicare și instruire a managerilor și echipelor de perfecționare a procesului de producție a materialelor de construcție.
- IV. De implementare – se aplică schimbările de proces propuse și se evaluează rezultatele.
- V. De analiză, în care se realizează o diagramă a procesului de producere a materialelor de construcție, se dirijează procesul și de asemenea se efectuează evidența costurilor cu scopul de-a le urmări, compara indicatori planificați cu cei efectiv realizați, se analizează valoarea și cauzele care provoacă abateri.

Proiectarea(reproiectarea) - reprezintă un proces, cu ajutorul căruia se obțin informații detaliate. Această etapă constă în adoptarea unei perspective noi asupra obiectivelor procesului. Se ignoră complet procesul curent și structura de organizare actuală. Această abordare valorifică cele mai noi tehnici informaționale. Datele obținute în cadrul etapei de analiză sunt introduse într-un calculator împreună cu informațiile privind documentele de control, locul de desfășurare a activității, estimările privind costul, durata ciclului total și costul pe ciclu. Este esențial ca procesul să fie privit din mai multe unghiuri. Când este aplicată corect, proiectarea noului proces poate duce la sporire între 70 și 200% sau poate reduce costurile și durata ciclului cu valori între 60 și 90%. Metoda proiectării unui proces nou asigură cel mai mare grad de îmbunătățire. De asemenea, prezintă și cel mai ridicat nivel de risc.

Planificarea costurilor, ca funcție a metodologiei costurilor totale este un proces complex și principalul instrument folosit în acest proces sunt indicatorii. Un indicator va fi apreciat drept „bun” în condițiile în care este: pertinent (este coerent cu strategia întreprinderii), accesibil (accesul la informație se realizează la un cost rezonabil), punctual (disponibil în timp util), lizibil (ușor de înțeles și interpretat), anticipativ (oferă informații despre viitor). Aceștia contribuie la ghidarea firmei, organizației și pot ajuta mult la luarea unei decizii corecte. Evaluare concentrează atenția asupra acelor factori care contribuie la îndeplinirea scopului organizației. Arată cât de eficient sunt utilizate resursele, ajută la stabilirea obiectivelor și monitorizarea tendințelor, oferă informații care ne ajută la descoperirea și eliminarea cauzelor de baza ale erorilor, semnaleză posibilități de îmbunătățire continuă, evidențiază progresul.

În cadrul planificării se lucrează cu două tipuri de date: atribute și variabile. În general atributele trebuie să fie culese în cantități mai mari pentru a fi utile. Culegerea lor se face prin formularea unor întrebări la care răspunsul este „da” sau „nu”. Variabilele sunt folosite pentru a realiza o evaluare mult mai exactă decât cea realizată cu ajutorul atributelor. Aceasta presupune alegerea unor valori numerice care cuantifică un criteriu de evaluare.

Planificarea este esențială. Dacă nu se pot planifica costurile, nu se poate nici evalua, controla. Dacă nu se poate controla, nu se poate administra și nu se poate îmbunătăți. Planificarea costurilor este punctul de pornire a managementului costurilor în cadrul întreprinderilor ce produc materiale de construcție, deoarece informația colectată, prelucrată și analizată la aceasta etapă privind costurile ajută la înțelegerea situației actuale și la programarea unor obiective pentru viitor. La stabilirea

indicatorilor de proces este vital să nu se piardă din vedere scopul, și anume eficiența. O combinație de mai mulți indicatori permite o evaluare mult mai clară. Acești indicatori trebuie să fie o combinație de indicatori de eficiență, randament și adaptabilitate.

Eficiența este măsura în care rezultatele unui proces satisfac necesitățile și așteptările clienților. Eficiența înseamnă, de fapt, rezultatul potrivit la locul potrivit, în momentul și la prețul potrivit. Înseamnă mai mult decât calitatea. Printre indicatorii de eficiență se numără: fiabilitatea, aplicabilitatea, mentenabilitatea, operativitatea, aspectul, numărul de erori, raportate la numărul de articole, procentajul livrărilor la timp, satisfacția clientului.

Randamentul reflecta volumul resurselor folosite pentru a realiza un produs. Crește când este nevoie de mai puține resurse pentru a realiza un anumit produs. Indicatorii de randament sunt: durata ciclului de producție, timpul de prelucrare, resursele consumate, tranzacțiile pe oră, testele pe oră, rapoartele.

Adaptabilitatea este capacitatea unui proces sau a unei activități de a răspunde la cerințele speciale ale clientului de azi sau de a se adapta la cerințele de mâine. Indicatorii de adaptabilitate sunt importanți pentru obținerea unui avantaj concurențial.

Echipa însărcinată cu elaborarea unui set de indicatori trebuie să parcurgă următorii pași pentru a obține rezultate optime: analiza obiectivelor importante, examinarea principiilor de evaluare, ierarhizarea indicatorilor, dezbateră avantajelor fiecărui indicator, realizarea unui plan de a culege, a urmări și a analiza costurile, stabilirea unei baze de evaluare a costurilor.

În cadrul funcției de **organizare**, o primă fază o reprezintă participarea conducerii superioare la cursuri de utilizare a metodologiilor avansate. Apoi se selectează procesele majore și se numește un responsabil de proces. Acesta va răspunde de îmbunătățirea performanțelor totale ale procesului, chiar dacă unele componente ale lui includ activități desfășurate și de alte compartimente. Responsabilul de proces formează o echipa de ameliorare a procesului, care stabilește limitele și criteriile de evaluare a procesului, identifică obiectivele de îmbunătățire a procesului și concepe un proiect. Principală problema este lipsa de responsabilitate pentru derularea proceselor operaționale în ansamblu. Pentru depășirea acestei probleme, conducerea trebuie să numească un responsabil de proces, persoana aleasă fiind dintre cele care ar avea cel mai mult de câștigat de pe urma majorării performanțelor procesului total.

În cursul funcției de **implementare**, se formează o echipă care va implementa varianta aleasă, sistemele de evaluare și căile de control. Noile sisteme de evaluare și control ale procesului vor fi concepute în așa fel, încât să asigure feedback direct către angajați, permițându-le să mențină la un nivel constant performanțele obținute și să îmbunătățească procesul în continuare. Uneori, echipa de implementare este divizată în subechipe, iar planul respectiv este împărțit în trei etape: schimbări pe termen scurt, pe termen mediu și lung. Planul de implementare și planul de management al schimbării se îmbină pentru a asigura o aplicare eficientă a noului proces. Echipa de aplicare va menține un control strict, pentru a se asigura că fiecare schimbare este realizată corect. După ce este introdusă fiecare schimbare, se determină impactul ei, pentru a se verifica

dacă își atinge scopul și are un impact pozitiv asupra procesului total. Pe măsură ce mișcarea este implementată, modelul de stimulare este actualizat astfel, încât să reflecte întotdeauna procesul curent.

Analiza este funcția, în cadrul căreia responsabilul trebuie să conceapă diagrama procesului până la nivel de departamente. Diagrama și modelul de stimulare a procesului vor fi folosite pentru îmbunătățirea procesului. Există mai multe feluri de diagrame ce pot fi utilizate pentru a schița o imagine a procesului. Printre cele mai obișnuite se numără următoarele tipuri de diagrame: schemă-bloc, funcțională, flux de date. Se va realiza schema-bloc astfel încât să cuprindă toate activitățile din cadrul procesului de producere a materialelor de construcție. După întocmirea diagramei se analizează fiecare bloc și se estimează următoarele aspecte: timpul de procesare, durata ciclului total, costul pe activitate, procentul de articole care trec prin această activitate.

Principalii factori de care trebuie să se țină cont la managementul costurilor sunt următorii: costurile pe activități, costul la momentul efectuării, valoarea procesului și managementul performanțelor.

Relația venituri totale-costuri totale are o determinare structurală și, în consecință, trebuie diferențiată și analizată prin prisma activităților consumatoare de resurse și producătoare de rezultate.

Orice cheltuială devine cost în cazul în care este asociată următoarelor elemente: resursa consumată, perioada de timp, locul de consum, activitate și produs sau serviciu. În acest scop, cheltuielile trebuie să fie supuse unui proces de evaluare, măsurare, clasificare și calcul. Procesul de selectare și agregare este denumit **calculația costurilor**. Aceasta reprezintă *un ansamblu de operații matematice, mai mult sau mai puțin complexe, prin care se realizează identificarea, evaluarea, gruparea, divizarea și agregarea elementelor și structurilor de cheltuieli*. În urma calculației se obține costul resursei utilizate, costul locului de activitate, costul activității sau procesului, iar, în final, costul produsului și costul perioadei. Determinativul analitic în calculația costului vizează următoarele structuri: tipurile de costuri, felurile de produse și servicii ca purtători de costuri; perioadele de timp și realizările globale ale întreprinderii. Calculația pe feluri de costuri este orientată, după caz, pe factorii de producție sau pe natura costurilor, pe destinații ori pe costuri variabile și fixe. Obiectul calculației pe feluri de costuri îl reprezintă structura și mărimea cheltuielilor grupate, după caz, în: costuri primare și secundare; costuri-geneză privind factorii de producție consumați; costuri variabile și fixe; costuri directe, costuri comune și generale.

Evaluarea nu se face la nivel global, ci în mod analitic, pe tipuri de costuri-tintă parțiale, în funcție de componentele și subansamblele materialelor de construcție.

Calculația costurilor de proces este una din ultimele cuceriri în domeniul calculației costurilor, originea aflându-se în S.U.A. și baza ei se consideră a fi lucrarea „The hidden factory” elaborată și publicată de Jeffrey G. Miller și Thomas E. Vollmann [3]. Calculația costurilor de proces se definește astfel: *„o nouă abordare a calculației în vederea creșterii transparenței costurilor în sectoarele de activități indirecte, asigurării unui sistem eficient al resurselor, evidențierii utilizării capacității, îmbunătățirii calculației pe produs și evitării, în acest fel, a unor decizii strategice greșite”*. Trăsătura de bază a acestei calculații constă în ideea de a nu mai repartiza

costurile comune, indirecte de exploatare asupra produselor prin intermediul unor cote inexacte și arbitrare, ci în concordanță cu corelarea efectivă a produselor, obiecte ale calculației, la activitățile întreprinderii. Prin destinația sa, calculația costurilor de proces este orientată către deciziile pe termen lung și poate fi considerată un sprijin pentru problemele strategice ale întreprinderii.

Organizarea calculației costurilor de proces are în vedere parcurgerea mai multor etape în care se realizează: identificarea activităților, proceselor și stabilirea unei ierarhii a acestora, determinarea stimulatoarelor de costuri și a structurilor de mărimi cantitative, calcularea cotelor costurilor de proces.

Calculația costurilor de proces aduce noutăți cu privire la evidențierea costurilor produsului pe perioade lungi. Comparativ cu calculația tradițională a costurilor complete, modul de repartizare a costurilor comune indirecte în cadrul calculației costurilor de proces reprezintă un avantaj.

Specificul industriei materialelor de construcție constă în faptul că în costul de producție al materiei prime și materialelor se includ:

- Cheltuieli de cumpărare;
- Impozite și taxe de import;
- Cheltuieli de transportare;
- Deplasări;
- Cheltuieli de prelucrare;
- Alte cheltuieli necesare a fi efectuate, pentru a duce materie primă într-o stare corespunzătoare.

Costul producției finite include:

- ✓ Consumuri directe ale materialelor pentru producere;
- ✓ Consumuri directe privind retribuirea muncii, asigurările sociale și medicale;
- ✓ Cheltuieli de transport și energie electrică;
- ✓ Altele.

Este de remarcat faptul că întreprinderile ce produc materiale de construcție nu dispun de bază normativă de consum a materialelor elaborată recent, acestea activează bazându-se pe norme elaborate încă în timpurile Uniunii Sovietice.

Pentru a se putea crea o opinie cu referire la managementul performanțelor unei firme, organizații, performanțele acesteia trebuie apreciate cu obiectivitate, paralel cu concurența. Evaluarea se face în raport cu nevoile, așteptările și dorințele clienților. Trebuie să se țină cont de următoarele: ce valoare oferă firma clienților săi, cât de competitivă este oferta firmei, cât de mult trebuie ameliorate performanțele firmei pentru a depăși viitoarele așteptări ale clienților și pentru a câștiga un avans față de competitori, care sunt criteriile de performanță decisive pentru succesul firmei în viitor. Indicatorii de performanță sunt: randamentul activelor, profitul, ponderea vânzărilor în totalul producției, costurile, rotația stocurilor, durata ciclului de producție, costurile serviciilor postvânzare.

Managementul costurilor totale are impact direct asupra randamentului activelor, asupra valorii adăugate pe angajat, cheltuielilor de exploatare, randamentului investiției.

Managementul strategic al costurilor este rezultatul combinării a următoarelor componente:

- analiza lanțului valorii;
- analiza poziționării strategice;
- analiza surselor de cost.

Conceptul de „lanț al valorii” constă în detalierea diferitelor etape de elaborare a unui produs, serviciu corespunzător unui domeniu de activitate. Aceasta este considerată a fi cea mai pertinentă metodă de dirijare **eficientă a costurilor**, vizând maximizarea diferenței dintre intrări și ieșiri (maximizarea valorii adăugate).

Conceptul de poziționare strategică se referă la rolul managementului costurilor dintr-o întreprindere. Această strategie se bazează pe regula conform căreia întreprinderea cea mai competitivă are cele mai mici costuri sau, altfel spus, minimizarea costurilor întreprinderii se fundamentează pe avantajul său concurențial.

Analiza surselor de cost – această componentă a managementului costurilor se referă la faptul că sursele de cost sunt cele care explică cel mai bine comportamentul costurilor, și nu volumul producției.

Petru a viza competitivitatea, întreprinderea trebuie să controleze principalele costuri ce îi grevează contul de „Profit și Pierdere”. Arta strategiei constă în realizarea, în fiecare din activitățile desfășurate de întreprindere, a unui avantaj concurențial determinant, adică decisiv și durabil.

Informațiile eronate, oferite de sistemul informațional al costurilor, duc la luarea deciziei eronate la nivelul managementului strategic, la aceasta contribuind și întârzierile în raportări, datorate ciclului tipic de control tradițional. Contabilitatea de gestiune încearcă să pună la dispoziția managerilor informațiile necesare adoptării deciziilor în deplină cunoștință de cauză.

Desfășurarea proceselor decizionale presupune consumul unor resurse de natură umană, materială, informațională. Din acest punct de vedere, adoptarea deciziei este similară producerii bunurilor și serviciilor, necesitând anumite costuri și, prin efectele implementării practice, aducând întreprinderii profituri sau pierderi. În procesul decizional, managerii trebuie să folosească acele costuri care sunt relevante pentru alegerea variantei sau opțiunii decizionale.

Astăzi managementul costului urmărește nevoia de a măsura și ajuta întreprinderile să-și maximizeze potențialul de a crea valoare. Luând în considerare faptul că, întreprinderile producătoare a materialelor de construcție operează într-un mediu extrem de dinamic și inovativ, ar trebui să subliniem faptul că managementul costurilor de producție nu poate sta concentrat pe activități independente și pe modele simple liniare de cost. S-a ajuns la ideea că trebuie stăpânit costul activității (procesului), pentru a acționa asupra costului materialelor de construcție pe care întreprinderea de fabrică și le vinde. Deci, managementul costurilor materialelor de construcție este procesul de indentificare, măsurare, colectare, analiză, pregătire, interpretare și transmitere a informațiilor financiare și nefinanciare utilizate de management pentru a planifica, evalua și controla în interiorul întreprinderii responsabilitatea utilizării resurselor în baza criteriilor de performanță.

BIBLIOGRAFIE:

1. Sârbu I. Managementul întreprinderii. Sibiu: Alma-Mater, 2003. 176 p.
2. Kaplan R., Norton D. Le Tobleau de bord prospectif – Pilotage strategique: les 4 ales de succes, Editions d'Organization, Paris, 1998.
3. Miller, Jeffrey G., Thomas E. Vollman. „The Hidden Factory” Harvard Business Review, 1985. p. 142-150.

CONCEPȚIA CALCULELOR INDICATORILOR EFICIENȚEI UTILIZĂRII MIJLOACELOR FIXE

PARMACLI DMITRII

dr. hab., profesor univ.,

Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu din Cahul

STRATAN ALEXANDRU,

dr. hab., conf. univ.,

Institutul de Economie, Finanțe și Statistică al AȘM

Abstract: *The last decade has been marked by a series of events which ought to facilitate the foreign trade of the Republic of Moldova. The most important are considered to be the R. Moldova's accession to WTO and the preferential trade regimes that Moldova are benefiting from the main trading partners. But, despite this, the external trade growth trend in this period was determined rather by an accelerated growth in imports than that in exports. In this context a question appears “why in condition of free access in the main export markets for the majority of products, our exports remain so small?”*

Indicatorii particulari ai utilizării mijloacelor fixe

Creșterea fabricării producției, micșorarea costului și creșterea rentabilității firmei, în mare parte, depinde de potențialul ei tehnic și gradul ei de utilizare. Indicatorii utilizării tipurilor separate de utilaj sunt numiți particulari, acestea pot fi unite în trei grupe [1, p. 128-131]:

- **Indicatorii utilizării extensive** a mijloacelor fixe, care reflectă nivelul lor de utilizare conform timpului;

- **Indicatorii utilizării intensive** a mijloacelor fixe, care reflectă nivelul lor de utilizare conform capacității (productivitate);

- **Indicii utilizării integrale** a mijloacelor fixe, care iau în considerație influența totală a tuturor factorilor – atât extensivi cât și intensivi.

La primul grup de indicatori se referă: coeficientul de utilizare extensivă a mașinilor, coeficientul de schimb, coeficientul de încărcare, coeficientul regimului de schimb a mijloacelor tehnice.

Coeficientul de utilizare extensivă a mijloacelor tehnice (k_{ext}) se determină prin relația cantității de facto a numărului de ore de muncă a utilajului și numărul de ore de funcționare conform planului:

$$k_{ext} = \frac{t_f}{t_{pl}}, \quad (1)$$

unde: t_f și t_{pl} – timpul de lucru a mașinii de facto și conform planului.

O importanță mai mare printre indicii particulari a utilizării extensive o are **coeficientul de schimb** al lucrului, care se determină ca raportul sumei schimburilor mașinilor pe parcursul zilei la numărul total de mașini:

$$k_{sch} = \frac{N_1 n_1 + N_2 n_2 + \dots + N_n n_n}{N_1 + N_2 + \dots + N_n}, \quad (2)$$

unde: N – numărul tipului dat de mașini;

n – numărul schimburilor lucrate de tipul dat de mașini.

Mărirea coeficientului de schimb a lucrului este o sursă importantă de creștere a volumului de producere a producției și majorarea eficienței de utilizare a mijloacelor fixe.

Coeficientul de încărcare, de asemenea, se caracterizează prin utilizarea mașinilor în timp și se stabilește pentru tot parcursul de mașini. În practică, coeficientul de încărcare, de obicei, este admis ca egal mărimii coeficientului de schimb, micșorat de două ori (în cazul lucrului – în două schimburi) și de trei ori (în regim de lucru – în trei schimburi).

Coeficientul regimului de schimb a mașinilor se determină prin împărțirea coeficientului de schimb obținut în această perioadă la durata schimbului stabilit.

Totuși, având indicatori înalți de utilizare a mașinilor conform timpului, acesta poate funcționa în regim de gol și nu poate, în acest timp, produce producție sau funcționând să producă producție necalitativă sau rebutată. După cum observăm, indicatorii utilizării extensive a mijloacelor tehnice nu permit formarea concluziei despre eficiența utilizării mijloacelor fixe.

De aceea, este necesar ca indicatorii utilizării extensive să fie completați de indicatorii utilizării intensive, cel mai important dintre care este **coeficientul utilizării intensive** a mașinilor. Acesta se determină prin relația dintre productivitatea reală a mașinii date la productivitatea ei normativă (tehnic motivată).

La cea de a treia grupă de indicatori ai utilizării tipurilor separate de mașini se referă **coeficientul de utilizare integrală** a utilajului, care se calculează ca produsul coeficientului utilizării intensive și extensive. Acest complex caracterizează exploatarea utilajului conform timpului de producere (capacității). Este cert faptul, că valoarea acestui indice este mereu mai mică decât coeficienții determinanților, deoarece acesta ia în considerație, concomitent, neajunsurile atât a utilizării extensive, cât și a celei intensive a utilajului [2,p.51-55].

Indicatorii generalizatori ai eficienței utilizării mijloacelor fixe

Aplicarea indicilor particulari (naturali) oferă o imagine despre nivelul de valorificare, cu toate că unei grupe de fonduri foarte importante (mașini și utilaje), dar numai separat de fiecare tip de tehnică și doar o parte din mijloacele de producere de bază. De aceea, de rând cu acești indici de valorificare a eficienței utilizării întregii totalități de mijloace fixe a firmei, sunt necesari **indicii generalizatori**, care trebuie să fie bazați pe principiul comparării producției produse (a tuturor tipurilor și denumirilor ei) cu întreaga totalitate de fonduri fixe, utilizate în producere. Astfel de indici sunt

coeficienții de valorificare a potențialului productiv, a rentabilității capitalului, a consumului de fonduri a producției, rentabilitatea capitalului fix [3,p.123-128].

Coeficientul de utilizare a potențialului productiv a firmei se determină prin relația volumului producției produsă (planificată, de facto) la mărimea potențialului productiv. Acest indicator caracterizează nivelul de utilizare a părții active a mijloacelor fixe, conform căreia se determină capacitatea de producție și potențialul productiv al firmei. După cum observăm, coeficientul dat poate fi considerat doar condițional, indicator general de utilizare a mijloacelor, deoarece el nu ia în considerație partea pasivă a mijloacelor fixe.

Indicele generalizator, cel mai important al eficienței valorificării întregului volum al mijloacelor de producere principale ale firmei, este **randamentul mijloacelor fixe**, care ne arată câtă producție a fost produsă (globală, marfă sau netă) în calcul la un leu a valorii medii anuale a mijloacelor fixe și se calculează după formula:

$$R = \frac{Q}{V_{med}} \quad (3)$$

unde: R – randamentul mijloacelor fixe, lei/lei;

Q – volumul de producție produs, lei;

V_{med} – valoarea medie anuală a mijloacelor fixe, lei.

După cum observăm, există câteva metode de calcul a randamentului mijloacelor fixe. Cea mai practică metodă este metoda calculării conform producției globale, care constă în raportarea valorii producției globale și valorii medii anuale a mijloacelor fixe. Amintim, că, de obicei, valoarea medie anuală a mijloacelor fixe se calculează ca media cronologică a valorii inițiale. Totuși, această metodă (ca și metoda conform producției-marfă) nu ia în considerație influența consumurilor materiale, adică a consumurilor firmei pentru achiziționarea materialelor gata, a materiei prime și a altor mijloace, pe care firma nu le produce, ci le consumă în formă gata și care, artificial, măresc indicatorii randamentului.

Metoda de calcul al randamentului conform producției nete permite excluderea influenței modificării cotei producției achiziționate și semifabricatelor. Totuși, necătând la aspectele pozitive a acestei metode, acesta, de asemenea, ca și metoda de calcul conform producției globale, nu reflectă exact nivelul de utilizare a mijloacelor fixe. Faptul constă în aceea, că valoarea inițială medie anuală a mijloacelor fixe deja include în sine costul mijloacelor fixe amortizate, adică a mașinilor care au funcționat parțial, a utilajului, clădirilor ș.a.

De aceea, mai precisă este metoda de calcul al randamentului mijloacelor fixe conform valorii de bilanț al mijloacelor fixe, care ia în considerație partea „incomplet uzată” a valorii mijloacelor fixe. Astfel, mult mai corectă este metoda de calcul al randamentului mijloacelor fixe, care reflectă influența reală a mijloacelor fixe asupra rezultatelor activității economice a firmei și care se determină prin relația:

$$R = \frac{Q_n}{V_b} \quad (4)$$

unde: Q_n – volumul producției nete, lei;

V_b – valoarea de bilanț medie anuală a mijloacelor fixe, lei.

Dacă indicatorul randamentului mijloacelor fixe constituie, de exemplu, 0,16 lei/c, atunci aceasta înseamnă că pentru un leu a valorii mijloacelor fixe se creează 16 bani de producție netă.

Majorarea randamentului mijloacelor fixe constituie problema de bază a firmei în perioada de tranziție. În condițiile revoluției tehnico-științifice creșterea considerabilă a randamentului mijloacelor fixe este complicată de schimbarea rapidă a mijloacelor tehnice, fapt care necesită o mărire a investițiilor de capital. În afară de aceasta, creșterea investițiilor de capital este legată de necesitatea efectuării măsurilor de protecție a mediului, îmbunătățirea condițiilor de muncă ș.a. Deficitul de mijloace de finanțare, care sunt necesare pentru îmbunătățirea și dezvoltarea economiei republicii, constituie problema de bază a istoriei economiei contemporane.

Totuși, creșterea randamentului mijloacelor fixe poate fi obținută fără a efectua investiții mari. Vom enumăra factorii interni de sporire a eficienței utilizării mijloacelor fixe: majorarea coeficientului de schimb a funcționării mașinilor a utilajului și altor mijloace tehnice, micșorarea inactivității și funcționarea tehnicii în mers gol, accelerarea capacităților nou introduse, mărirea calificării și disciplinei executive a muncitorilor, care deservește mijloacele, sporirea productivității mașinilor și utilajului în rezultatul unei reutilizări tehnice relativ ieftine, reconstruire și modernizare și alte rezerve.

Randamentul mijloacelor fixe este mărirea directă a nivelului de utilizare a mijloacelor fixe. Pe larg se utilizează indicatorul generalizator, care este invers randamentului mijloacelor fixe, **capacitatea mijloacelor fixe**, care se calculează ca raportul dintre valoarea mijloacelor fixe la volumul de producție, după formula:

$$C = \frac{V_{med}}{Q} \quad (5)$$

unde: C – capacitatea mijloacelor fixe, lei/lei;

V_{med} – valoarea medie anuală a mijloacelor fixe, lei;

Q – volumul producției, lei.

Acest indicator reflectă necesitatea firmei în mijloace fixe pentru o unitate de valoare a producției. Dacă volumul producției, produse într-o perioadă de perspectivă, nu se modifică, atunci nu este nevoie de a mări mijloacele fixe, trebuie doar perfecționarea acestora, adică trebuie de înlocuit utilajul învechit cu unul nou, mult mai eficient. La creșterea volumului de producție în viitor trebuie de determinat creșterea ulterioară a necesității în mijloace fixe în baza indicatorului capacității mijloacelor de producție.

În literatura economică se desemnează și indicatorul de utilizare a mijloacelor fixe ca capacitatea de amortizare, care se determină după formula:

$$C_a = \frac{A}{Q} \quad (6)$$

unde: C_a – capacitatea de amortizare, lei;

A – suma totală de amortizare (suma uzurii anuale a mijloacelor), lei.

Noi am analizat indicatorii generalizatori de utilizare a mijloacelor fixe – randamentul mijloacelor fixe, capacitatea mijloacelor fixe și capacitatea de amortizare. Neajunsul comun al acestor indicatori, necătând la diversitatea metodelor de calcul al randamentului și importanța practică, este abordarea generală în momentul determinării acestora. Randamentul mijloacelor fixe sporit poate fi obținut și la producerea producției globale nerentabile, adică la calcularea indicatorilor menționați ai eficienței utilizării mijloacelor fixe nu se ia în calcul costul producției obținute.

Un indicator lipsit de acest neajuns este rentabilitatea mijloacelor fixe. El se determină ca raportul dintre profitul firmei la valoarea medie anuală a mijloacelor fixe:

$$R_k = \frac{P}{V_{med}} \text{ sau } R_k = \frac{P}{V_{med}} \cdot 100, \% \quad (7)$$

unde: R_k – coeficientul (nivelul) rentabilității mijloacelor fixe, (lei sau %);

P – profitul brut sau net anual al firmei pentru un an, lei;

V_{med} – valoarea medie anuală a mijloacelor fixe, lei.

În primul caz, acest indicator se numește coeficientul rentabilității, în al doilea caz – nivelul rentabilității mijloacelor fixe. Dacă nivelul rentabilității mijloacelor fixe este 18% (sau coeficientul rentabilității mijloacelor fixe 0,18), atunci aceasta înseamnă, că pentru un leu din valoarea inițială medie anuală (sau de bilanț) a mijloacelor fixe revin 18 bani profit.

Indicatorii eficienței utilizării clădirilor și edificiilor

Clădirile și edificiile creează condiții generale de producție, care, însă, după destinația funcțională a acestora se deosebesc considerabil. Criteriul principal de estimare a utilizării acestora – păstrarea producției, în mod intact sau integral, cu consumuri minime la producerea și păstrarea acestora [4, p. 94-96].

Utilizarea încăperilor de producție caracterizează gradul de încărcare al suprafețelor de producție existente.

Suprafața de producție a construcțiilor și încăperilor (sere, pepiniere, magazii, depozite, puncte de purificare și uscarea etc.) – suprafața totală utilă sau volumul, utilizat nemijlocit pentru obiective determinate: de producere și păstrare a producției. Nivelul utilizării încăperilor din magazii și depozite depinde de cantitatea producției și rezervelor, destinate pentru păstrare, precum și durata de păstrare pe parcursul anului.

Utilizarea edificiilor pentru producerea producției caracterizează coeficientul de ocupare, iar încăperile pentru prelucrarea până la fine a producției – coeficientul capacității, care se determină conform formulei:

$$K_c = Q_p : Q_m \quad (8)$$

unde: K_c – coeficientul capacității;

Q_p – cantitatea producției prelucrată pe an (q, t);

Q_m – cantitatea producției prelucrată la capacitatea maximă de încărcare (q,t).

Utilizarea depozitelor și magaziilor se caracterizează cu ajutorul coeficientului ocupării volumului clădirilor, ce se determină conform formulelor:

$$K_{o3} = V_{u3} : V_{o3}; \quad K_{oo} = V_{uo} : V_{oo}; \quad K_{o\phi} = V_{u\phi} : V_{o\phi}; \quad K_{oy} = V_{uy} : V_{oy};$$

unde: $V_{u3}, V_{uo}, V_{u\phi}, V_{uy}$ – volumul clădirii ocupat de producție (m^3);

$V_{o3}, V_{oo}, V_{o\phi}, V_{oy}$ – volumul total al clădirii destinat păstrării producției (m^3).

Utilizarea încăperilor, destinate pentru păstrarea valorilor materiale, este caracterizată cu ajutorul coeficientului de ocupare al suprafețelor cu valori materiale la suprafața totală a încăperii, se calculează conform formulei:

$$K_{IM} = \hat{I}_{SM} : \hat{I}_{ST}, \quad (9)$$

unde: K_{IM} – coeficientul utilizării încăperii depozitare pentru materiale;

\hat{I}_{SM} – suprafața ocupată cu valori materiale, m^2 ;

\hat{I}_{ST} – suprafața totală a clădirii atribuită păstrării valorilor materiale, m^2 .

Utilizarea încăperilor pentru animale (grajduri de vaci, viței, porci, oi, cai etc.) este caracterizată prin coeficientul utilizării încăperii pentru animale, care se determină conform formulei:

$$K_{IA} = K_A : K_{NL}, \quad (10)$$

unde: K_{IA} – coeficientul utilizării încăperilor pentru animale care caracterizează încărcarea fermelor;

K_A – numărul de animale în fermă, capete;

K_{NL} – numărul de locuri-animale.

Indicatorii utilizării parcului de tractoare

Tractoarele reprezintă baza energetică a agriculturii și a altor ramuri. În condițiile actuale, rolul hotărâtor în mecanizarea producției îi revine dezvoltării tehnicii și tehnologiilor [4, p. 96-99].

Principalul criteriu pentru estimarea utilizării tractoarelor – oportunitatea, calitatea lucrărilor agricole și de transportare executate cu consumuri minime la 1 hectar convențional sau 1 tonă-kilometru.

Indicatorii utilizării tractoarelor sunt următorii:

1. Productivitatea unui tractor, în mediu, pe an, o zi și un schimb, se determină conform formulelor:

$$Pa = \frac{P_o}{K_T}; \quad P_z = \frac{Pa}{MZ}; \quad P_s = \frac{Pa}{MS}; \quad (11)$$

unde: Pa, P_z, P_s – productivitatea pe an, o zi, un schimb, ha conv. la 1 tractor mediu anual convențional sau fizic;

P_s – productivitatea totală pe an a tractoarelor, ha conv.;

K_T – numărul tractoarelor (convenționale sau fizice), unit.;

MZ – numărul de mașino-zile lucrate pe an, unit.;

MS – numărul de mașino-schimburi lucrate pe an, unit.

2. Numărul de mașino-zile și mașino-schimburi lucrate pe an de un tractor, determinat ca produsul numărului de tractoare și numărului de mașino-zile și mașino-schimburi lucrate pe an de acestea:

$$MZ = K_T \cdot Z \text{ și } MS = K_T \cdot S, \quad (12)$$

unde: Z și S - respectiv numărul de zile și schimburi pe an lucrate de un tractor (convențional sau fizic), unit.

3. Coeficientul regimului de schimb se determină conform formulei:

$$K_S = \frac{MZ}{MS}, \quad (13)$$

unde: K_S – coeficientul regimului de schimb.

4. Durata medie de lucru a unui tractor pe zi se determină conform formulei:

$$D_z = K_z \cdot 8h, \quad (14)$$

unde: D_z – durata de lucru a unui tractor pe zi.

5. Coeficientul utilizării fondului anual de timp se determină conform formulei:

$$K_{ft} = \frac{MZ}{FA}, \quad (15)$$

unde: K_{ft} – coeficientul utilizării fondului anual de timp;

FA – numărul de zile pe an fără cele de odihnă și sărbători.

6. Consumurile pentru întreținerea parcului de tractoare, calculate la 1 ha conv., se determină conform formulei:

$$C_{MA} = \frac{C_T}{P_A}, \quad (16)$$

unde: C_{MA} – consumurile pentru întreținerea tractoarelor, a mașinilor agricole și a utilajelor calculate la 1 ha conv.;

C_T – consumurile totale pentru întreținerea tractoarelor, mașinilor agricole și utilajelor, lei.

7. Consumul carburanților de facto și conform normei, se determină conform formulelor:

$$C_{CF} = \frac{C_{TF}}{P_A}; \quad C_{CN} = \frac{C_{TN}}{P_A}, \quad (17)$$

unde: C_{CF} – consumul carburanților la 1 ha conv. de teren arabil de facto și conform normei, kg;

C_{TF} și C_{TN} – consumul total al carburanților pentru volumul total de lucru îndeplinit de facto și conform normei, kg.

8. Producerea producției fitotehnice la 1 leu al costului mediu anual al tractoarelor, al mașinilor agricole și al utilajelor se determină ca raportul producției fitotehnice la 1 leu al costului mediu anual al tractoarelor, al mașinilor agricole și al utilajelor.

9. Productivitatea muncii mecanizatorilor se determină ca raportul producției fitotehnice la numărul mediu anual al mecanizatorilor.

Indicatorii generalizatori pentru selectarea agregatului mașină-tractor sunt productivitatea și consumurile acestuia la 1 hectar convențional.

Indicatorii utilizării combinelor de recoltat cereale și a altor combine

Utilizarea combinelor de recoltat cereale și a altor combine cu productivitate înaltă constituie condiție importantă de recoltare cu succes a culturilor agricole și, într-o măsură semnificativă, eficiența fitotehnicii în ansamblu [4, p. 99-100].

Principalele criteriile de estimare a utilizării combinelor – oportunitatea și calitatea executării lucrărilor de recoltare cu consumuri minime, precum și reducerea pierderilor producției agricole în perioada de recoltare.

Indicatorii utilizării combinelor de recoltat cereale și a altor combine sunt următorii:

1. Productivitatea combinei pe perioada de recoltare (sezon, zi, schimb) se determină conform formulelor:

$$P_R = \frac{P_{CR}}{K_C}; P_Z = \frac{P_{CR}}{MZ}; P_H = \frac{P_{CR}}{MS}, \quad (18)$$

unde: P_R – productivitatea combinei pe perioada de recoltare (sezon), ha fizice;

P_{CR} – productivitatea totală a combinei pe perioada de recoltare (sezon), ha fizice;

K_C – numărul combinelor, unit.;

P_Z, P_S – productivitatea combinei, respectiv, pe o zi, schimb, fizice ha;

MZ, MS – numărul de mașino-zile, mașino-schimburi, respectiv lucrute de o combină.

2. Treieratul cerealelor (obținerea producției) la o combină fizică se determină conform formulei:

$$T_{CC} = \frac{T_{CT}}{K_C}, \quad (19)$$

unde: T_{CC} – treieratul cerealelor (ieșirea producției) la o combină fizică, t;

T_{CT} – treieratul total al cerealelor (ieșirea producției), t.

3. Durata de recoltare se determină ca raportul numărului de mașino-zile, lucrute de combine, în mediu pe sezon.

4. Consumul carburanților la 1 hectar fizic al suprafeței recoltate, kg.

5. Consumurile la 1 ha lucrări de recoltare, lei.

Acești indicatori se calculează pentru o combină fizică, în mediu pe sezon, care se determină ca produsul numărului de combine de unele mărci stabilite la numărul de zile a aflării acestora în gospodărie în perioada de recoltare și împărțirii sumei obținute la durata sezonului de recoltare.

Indicatorii de bază ce caracterizează lucrul combinelor sunt: productivitatea medie pe sezon a unei combine și consumurile la 1 ha de suprafață recoltată.

Indicatorii utilizării camioanelor

Camioanele în Republica Moldova sunt genul principal de transport. Acestea îndeplinesc cca 80% din toată transportarea mărfurilor. Transportul de camioane posedă o capacitate înaltă de manevrare, ceea ce este foarte important în agricultură. Cu sporirea nivelului de intensificare a producției, sporește traficul de mărfuri [4, p. 102-104].

Principalele criterii pentru estimarea lucrului camioanelor – oportunitatea executării transportării, precum și integritatea producției și materialelor transportate, reducerea pierderilor acestora la transportare și consumuri minime la o unitate de lucrări executate.

Indicatorii de bază ai utilizării camioanelor sunt următorii:

1. Coeficientul valabilității tehnice:

$$K_{VT} = \frac{AZ_G - AZ_{GR}}{AZ_G}, \quad (20)$$

unde: K_{VT} – coeficientul valabilității tehnice al transportului;

AZ_G și AZ_{GR} – numărul de automobilo-zile de aflare a transportului în gospodărie și reparație, unit.

2. Coeficientul utilizării parcului auto în lucru:

$$K_L = \frac{AZ_L}{AZ_G}, \quad (21)$$

unde: K_L – coeficientul utilizării parcului auto în lucru;

AZ_G – numărul de automobilo-zile de aflare a transportului în lucru și gospodărie, unit.

3. Coeficientul utilizării timpului de lucru:

$$K_{TL} = \frac{AO_Z}{AO_D}, \quad (22)$$

unde: K_{TL} – coeficientul utilizării timpului de lucru;

AO_D – numărul de automobilo-ore de aflare a transportului în mișcare și la dispoziție, unit.

4. Coeficientul utilizării parcursului:

$$K_P = \frac{P_M}{P_T}, \quad (23)$$

unde: K_P – coeficientul utilizării parcursului;

P_M și P_T – parcursul automobilelor cu mărfuri și total, mii km.

5. Coeficientul utilizării tonajului:

$$K_{UT} = \frac{TM_A - TM_R}{P_T} \cdot \frac{ATZ_L}{AZ_L}, \quad (24)$$

unde: K_{UT} – coeficientul utilizării tonajului;

TM_A și TM_R – executarea lucrărilor cu transportul și remorcile auto, mii t km;

P_T – parcursul automobilelor total, mii km;

ATZ_L – automobilo-tono-zi în lucru, mii;

AZ_L – automobilo-tono în lucru, mii;

6. Durata medie de lucru a automobilului pe zi:

$$D_{AM} = \frac{AA_D}{AA_L}, \quad (25)$$

unde: D_{AM} – durata medie de lucru a automobilului pe zi, h;

AA_D – durata de aflare a automobilului la dispoziție, h;

AA_L – durata de aflare a automobilului în lucru, h.

7. Parcursul mediu în zi al automobilului:

$$P_M = \frac{P_T}{AA_D}, \quad (26)$$

unde: P_M – parcursul mediu în zi al automobilului, mii km;

P_T – parcursul total al automobilului, mii km;

AA_D – durata de aflare a automobilului la dispoziție, zile.

8. Viteza medie tehnică a automobilului:

$$V_T = \frac{P_T}{AA_M}, \quad (27)$$

unde: V_T – viteza medie tehnică a automobilului, km/h;

P_T – parcursul total al automobilului, mii km;

AA_M – durata de aflare a automobilului în mișcare, h.

9. Viteza medie de exploatare a automobilului:

$$V_E = \frac{P_T}{AA_D}, \quad (28)$$

unde: V_E – viteza medie de exploatare a automobilului, km/h;

P_T – parcursul total al automobilului, mii km;

AA_D – durata de aflare a automobilului la dispoziție, h.

10. Distanța medie de transportare a mărfurilor:

$$D_M = \frac{TM_A}{T_A}, \quad (29)$$

unde: D_M – distanța medie de transportare a mărfurilor, mii km;

TM_A – lucrări executate de automobile, mii t km;

T_A – mărfuri transportate, mii t;

11. Productivitatea la 1 tonaj mediu anual:

$$P_T = (M_A : ATZ_G) : 365 \text{ și } P_{TKM} = (M_A : ATZ_G) : 365, \quad (30)$$

unde: P_T – productivitatea

la 1 tonaj mediu anual, t;

P_{TKM} – productivitatea la 1 tonaj mediu anual, tone-km.

12. Costul a 10 t-km:

$$S_{TKM} = \frac{C}{TM_A}, \quad (31)$$

unde: S_{TKM} – costul unei tone-km lucrări de transportare, lei;

C – consumurile de transportare a mărfurilor, mii lei;

TM_A – lucrări executate de automobile, mii tone-km.

Indicatorii generalizatori ai nivelului utilizării camioanelor sunt volumul mărfurilor transportate în tono-kilometri (productivitatea) la 1 automobil și costul al 1 tone-km.

Indicatorii utilizării animalelor productive ale turmei de bază

Criteriul principal de estimare a utilizării animalelor productive ale turmei de bază – nivelul productivității acestora cu consumuri minime de muncă vie, nutrețuri și consumuri materiale și financiare la o unitate de producție conform varietății animalelor [4, p. 108].

La indicatorii utilizării *turmei de bază a vitelor mari cornute de lapte* se referă: cantitatea de lapte muls anual și numărul de fătări la o vacă medie anuale, consumurile de muncă vie, consumul de nutreț la 1 q de lapte, durata utilizării vacilor de lapte (ani); *a scroafelor de prăsilă*: numărul și costul unei fătări la 1 scroafă de prăsilă în mediu pe an, consumurile de muncă vie, consumul de nutreț la 1 scroafă de prăsilă pe an, durata utilizării scroafei de prăsilă (ani); *a oilor de fătat*: cantitatea de lână tunsă de la 1 oaie pe an, numărul și costul unei fătări de la 1 oaie în mediu pe an, consumurile de muncă vie și consumul de nutreț la 1 oaie de fătat pe an, durata utilizării oilor de fătat (ani).

Indicatorii utilizării altor animale ale turmei de bază și productive sunt similari cu cei nominalizați anterior.

Principalele grupe de factori, care determină nivelul utilizării turmei productive a animalelor, sunt: numărul, structura, componența pe rasă, vârstă și productivitatea animalelor; asigurarea cu nutreț, nivelul de hrană și metoda de întreținere a animalelor; asigurarea animalelor cu încăperi și nivelul complex de mecanizare în zootehnie, calitatea și costul producției obținute, păstrarea numărului de capete a animalelor.

Indicatorii utilizării plantațiilor multianuale productive

Criteriul principal de estimare a utilizării plantațiilor multianuale productive constituie nivelul productivității acestora cu consumuri minime de muncă vie și resurse materiale și financiare la o unitate de suprafață conform varietăților de plantații [4, p. 108-109].

Indicatorii utilizării plantațiilor multianuale productive sunt: productivitatea, costul de producție al 1q fructe, valoarea consumurilor de muncă vie la 1 q, durata utilizării plantațiilor multianuale.

Principalele grupe de factori, care determină nivelul utilizării plantațiilor multianuale productive, sunt: mărimea și structura suprafețelor însămânțate, componența pe soiuri și productivitate; cantitatea și calitatea îngrășămintelor încorporate; nivelul mecanizării complexe; formele organizării muncii, efectivul și calificarea lucrătorilor, experiența de lucru a acestora; comportarea către obligațiile lor, sistemul de remunerare a muncii și premiere pentru cantitatea, calitatea și costul producției obținute, integritatea plantațiilor multianuale.

BIBLIOGRAFIE:

1. Экономика предприятия. Под. ред. Горфинкеля В.Я. и Швандера В.А. – М.: «Банки и биржи», ЮНИТИ, 1998.
2. Parmacli D., Stratan A. Eficiența economică a producției agricole. USC din Cahul, UASM, Chișinău, 2010.
3. Пармакли Д.М. Экономика фирмы, Учебное пособие, Кишинэу, АСЕМ, 2003.
4. Кованов С.И., Свободин В.А. Экономические показатели деятельности сельскохозяйственных предприятий, Москва, ВО «Агропромиздат», 1991.

EVOLUȚIA CERCETĂRILOR ECONOMICE A PROBLEMELOR INOVĂRII ȘI BREVETĂRII

BADÂR IURIE
dr. în economie,
șef direcție AGEPI

Abstract: *Tranziția de la economia industrială la cea informațională (postindustrială) impune abordări netradiționale ale problemelor inovării și brevetării, axate pe dimensiunile unei noi paradigme economice. Aceasta urmează să extindă obiectul teoriei economice prin includerea factorilor imateriali, care actualmente în țările dezvoltate constituie cca 50% din patrimoniul corporativ și asigură $\frac{3}{4}$ din creșterea economică. Activele menționate în mare măsură sunt constituite din valoarea invențiilor brevetate.*

Teoria economică clasică în mod tradițional a examinat în calitate de principali factori ai producției natura, capitalul și munca, tratând-ui ca factori economici endogeni, iar creșterea economică ca o consecință a conjugării optimale a acestora. Eforturile teoriei și practicei economice, pe parcursul a mai multor secole, au fost axate preponderent pe optimizarea combinării factorilor tradiționali. Începând cu Adam Smith, creșterea economică este concepută ca un fenomen determinat de extinderea ofertei forței de muncă și a capitalului, încadrării în circuitul economic a factorului natural, în primul rând a pământului, și desigur de eficiența utilizării acestora. Abordarea menționată, pe deplin adecvată epocii industriale și modelului extensiv al creșterii economice, a constituit miezul cercetărilor teoretice pentru o perioadă de cca două secole. Inovarea și progresul tehnic în această perioadă sau aflat în umbra factorilor tradiționali.

Desigur, nu putem afirma categoric că teoria economică totalmente a ignorat rolul inovării în dezvoltarea economică, dar cert este faptul că cercetările fundamentale ale acestui domeniu s-au efectuat în mod episodic și fragmentar sau în cadrul unor studii, consacrate altor fenomene de ordin economic, subapreciind semnificația economică a inovării, intensificându-se considerabil doar în a doua jumătate a sec XX. Eforturile teoriei economice în cercetarea inovării și tehnologiei nici pe departe nu corelează în această perioadă cu ponderea aportului progresului tehnic și al inovării în asigurarea creșterii economice. În ansamblu, această situație este o consecință a tratării tradiționale de către doctrina economică clasică a realizărilor științifice, inovațiilor și cunoștințelor în calitate de factori economici exogeni, ce la nivel microeconomic se utilizează în mod gratuit, fără eforturi financiar-economice semnificative din partea corporațiilor și nu se încadrează în mod integral în circuitul economic.

Doar mult mai târziu, începând cu anii 60-70 ai sec. XX, invențiile, realizările progresului științifico-tehnic, abilitățile manageriale, încep tot mai evident a fi tratate în calitate de neofactori ai creșterii economice. Însă în literatura didactică acestea sunt deseori ignorate în continuare, consacrandu-se, deseori, și până în prezent, doar câteva rânduri. Uneori chiar și în literatura științifică moderna expunerea factorilor economici se limitează doar la cei tradiționali. Așa în literatura de ultimă oră se utilizează abordări mai moderne, ce includ în factorii creșterii economice inovarea, progresul tehnic etc., contribuind astfel la depășirea acestui handicap.

În a doua jumătate a secolului XX creșterea economică în țările dezvoltate deja la $\frac{3}{4}$ este asigurată de progresul tehnico-științific, jumătate din profiturile obținute de întreprinderi fiind generate de lansarea pe piață a produselor și tehnologiilor noi, iar în componența patrimoniului societăților comerciale din țările dezvoltate apare un element principal nou - activele imateriale, ponderea cărora este în permanentă și extrem de rapidă creștere. În această ordine de idei nu putem ignora nici modificarea semnificativă a provenienței PIB, care în proporții tot mai avansate provine din ramurile supratehnologizate, valorificarea tehnologiilor și produselor noi bazate pe invenții brevetate, know-how, alte rezultate ale C-D. Inovarea, dar totodată și proprietatea intelectuală în ansamblu, în astfel de circumstanțe, tot mai evident este tratată în calitate de principală resursă (factor) al creșterii economiei moderne.

În aceste condiții teoria economică tot mai frecvent se axează pe problematica promovării dezvoltării inovaționale, ca urmare a faptului că potențialul de extindere al utilizării factorilor tradiționali ai creșterii economice, practic și-a epuizat capacitățile, iar în calitate de factor dominant tot mai mult se afirmă elaborările științifico-tehnice și inovațiile. În acest context menționăm faptul că ritmurile creșterii economice și bunăstarea societății tot mai puțin depind de prezența resurselor naturale, componenta inovațională devenind elementul central al tuturor strategiilor naționale, regionale, ramurale și corporative de dezvoltare economică. Rolul exclusiv al inovării în dezvoltarea economică, transformarea ei într-un nucleu al modelului inovațional al creșterii economice, a dat naștere unui adevărat boom al literaturii economice consacrate cercetărilor și promovării acestui domeniu.

O cauză importantă ce impune intensificarea cercetărilor economice a domeniului inovării este necesitatea asigurării accesului neîngrădit al antreprenoriatului la factorii tehnologici ai producției, care urmează a fi reproduși și încadrați în circuitul economic. Orice producător, în condițiile liberalismului caracteristic funcționării economiei de piață, dispune de un acces liber la utilaje și materii prime, resurse umane și financiare în scopul organizării producerii mărfurilor sau acordării serviciilor în condiții de competitivitate. Acest deziderat urmează a fi respectat și în privința unor astfel de factori ai producției ca inovațiile tehnologice sau cele de produs. Principala modalitate de a asigura accesul competitiv al antreprenorilor la utilizarea inovațiilor în condițiile economiei de piață, este protecția juridică a acestora, iar principalul instrument al procesului respectiv - brevetul de invenție. Astfel, protecția invențiilor devine un factor indispensabil al creșterii economice. Cesiunea și licențierea brevetelor reprezintă mecanismele concrete de încadrare a

invențiilor în circuitul economic adecvat principiilor fundamentale ale funcționării economiei de piață.

Prin urmare, activitatea economică devine în mod integral un teren imens de implementare a produselor intelectuale. Orice activitate antreprenorială orientată spre viitor nu are sort de izbândă, decât în baza unor permanente acțiuni de inovare bazate pe creativitate, ce se efectuează în condiții de competitivitate.

Generalizarea și cercetarea evoluției conceptelor economice ce țin de inovare, progresul științifico-tehnic și rolul lor în activitatea economică, prezintă un important punct de reper pentru formularea și argumentarea abordărilor economice moderne ale proprietății intelectuale, inovării și transferului tehnologic.

Cercetările economice ale inovării și progresului tehnic pot fi abordate de pe diferite poziții: macro sau microeconomice, în aspect evolutiv, cognitiv etc. În cele ce urmează vom diviza evoluția investigațiilor economice ale inovării reieșind din nivelul de integrare a acestuia în obiectul teoriei economice. În acest sens evoluția abordărilor inovării, poate fi divizată în trei mari etape. Pe parcursul acestora rolul economic al inovării, gradul de integrare în activitățile economice, și ponderea cercetărilor ei în totalitatea investigațiilor economice, după cum rezultă din cele ce urmează, s-a aflat într-o permanentă accensiune.

Prima etapă în abordarea economică a progresului tehnologic, a inovării și brevetării, cuprinde perioada sec. XVIII-XIX începând cu doctrina economică clasică. Pentru această etapă este caracteristică o tratare a inovării în calitate de factor exogen al activității economice, ca o „mână cerească” dată economicului din exterior, fără care economia poate funcționa cu succes perioade relativ îndelungate.

Acest tratament în mare măsură a fost cauzat de abundența factorilor materiali și a celui uman, de posibilitățile nelimitate ale extinderii extensive a producției agricole și industriale, fapt ce a condus la marginalizarea și subaprecierea inovării în calitate de factor al creșterii economice. Cercetările economice axate în această perioadă pe optimizarea utilizării factorilor extensivi ai producției, practic exteriorizează inovarea tratând-o analogic altor factori exogeni ai creșterii economice cum ar fi clima, factorii politici, militari, demografici etc., care în mare măsură sunt imprevizibili, nu pot fi cu certitudine estimați, a căror acțiune nu se supune unor legități și principii ale dezvoltării economice și care nu se încadrează adecvat în circuitul economic.

Tendența menționată, în pofida faptului că însuși clasicii teoriei economice au conștientizat și menționat rolul benefic al inovării în dezvoltarea economică, a dominat cercetările economice în cadrul doctrinei respective. Astfel, Adam Smith în „Avuția națiunilor” menționează că activitatea intelectuală de îmbunătățire și perfecționare a mașinilor „mărește istețimea și economisește timpul...”, contribuind pe această cale la creșterea productivității muncii, iar prețurile scad „ca urmare a introducerii unor mașini mai bune, a unei mai mari îndemânări, a unei mai potrivite diviziuni și repartiții a muncii...”.

În lucrarea sa fundamentală „Despre principiile economiei politice și impunerii”, David Ricardo expune modalitățile obținerii unor avantaje suplimentare în cadrul valorificării tehnologiilor noi și diminuării avantajelor obținute, în măsura, în care tehnologiile în cauză întră în uz larg. D. Ricardo preocupat de consecințele

implementării mașinilor ce țin de extinderea șomajului și de repartizarea profiturilor suplimentare obținute, apreciază în mod controversat oportunitatea utilizării descoperirilor tehnice și a mașinilor, înclinându-se totuși spre constatarea că „întrebuințarea de mașini nu trebuie nici o dată împiedicată”.

În ansamblu vom menționa că atitudinea lui D. Ricardo față de potențialul inovării se caracterizează printr-o subapreciere a acesteia. Astfel, în opinia lui D. Ricardo, dar și a lui T. Malthus, ritmurile creșterii populației pe termen lung le v-or depăși pe cele ale creșterii productivității. Aceste opinii au fost expuse detaliat în contextul așa numitei legi a populației și celei a radamentelor descrescânde. Fără a ne aprofunda în detalii, vom atenționa doar asupra faptului că în urma utilizării noilor tehnologii în agricultură, producția alimentară a atins ritmuri de creștere superioare creșterii populației. Astfel, prețurile produselor agricole exprimate în costuri reale ai factorilor implicați în activitatea agricolă, ulterior s-au diminuat considerabil. Ponderea forței de muncă încadrate în agricultura în țările dezvoltate, capabile să-și asigure securitatea alimentară a evoluat în ultimul secol de la cca 50 % la 2-8% – actualmente.

În această ordine de idei nu putem evita nici opinia ieșită din comun a lui J.S. de Sismondi, care, fiind extrem de preocupat de consecințele nefaste ale crizelor economice provocate de supraproducție, se pronunță împotriva invențiilor tehnologice capabile să sporească semnificativ volumul producției, susținând oportunitatea doar a invențiilor de produs. În opinia lui doar acestea contribuie la creșterea cererii.

În cadrul primei etape a abordării inovării, protecția invențiilor se acociază cu noțiunea de monopol. În mod evident această tendință se manifestă în opera lui J.S.Mill. Astfel, analizând problema productivității factorilor de producție, Mill în „Principiile economiei politice” tratează invențiile, cunoștințele și abilitățile în calitate de factori extrem de importanți ce determină nivelul productivității muncii. În compartimentul consacrat rolului economic al statului din lucrarea menționată, Mill caracterizează rolul monopolului acordat de stat în diverse domenii de activitate ca unul distructiv ce afectează grav economia. Însă, conform opiniei lui, aceasta nu se referă la brevetele de invenții, care acordă inventatorilor posibilitatea recuperării costurilor și remunerării adecvate a activității de creație. Mai mult decât atât, Mill indică la faptul că *acest tip de monopol nu provoacă o creștere neîntemeiată a prețurilor ci doar o amânare a diminuării ulterioare a acestora*. În opinia noastră, aceasta este o abordare principial nouă, care scoate în lumină rolul benefic al brevetării pentru dezvoltarea durabilă a societății, care permite tratarea tendințelor monopoliste de stabilire a unor prețuri majorate în calitate de fenomen temporar, ca un instrument de recuperare a costurilor inovării și asigurare a riscurilor aferente.

Referitor la doctrina economică marxistă, vom menționa faptul că aceasta este dominată de supremația abordării problemelor ce țin de utilizarea produselor intelectuale și implementarea tehnologiilor noi preponderent de pe poziții de clasă, tratându-le în primul rând ca un instrument al exploatării clasei muncitoare. Astfel, conform opiniei lui K. Marx, în societatea capitalistă rezultatele științifice sunt însușite de capitalul privat în mod gratuit, știința fiind pusă în serviciul acestuia. Totodată, Marx atenționează asupra rolului extrem de important al tehnologiilor noi în societatea

capitalistă, și înclinarea capitalului spre investiții și acumulare la un nivel tehnic mai avansat. Totuși atitudinea față de forțele de producție ca de un domeniu, ce depășește competențele economiei politice, nu i-a permis lui K.Marx să aprecieze la justa valoare natura economică a inovării tehnologice.

Prin urmare putem constata la această primă etapă, lipsa unui concept științific conturat și explicit privind rolul inovării și brevetării invențiilor, natura economico-socială a acestora. Pentru etapa respectivă este caracteristică doar o conștientizare și o analiză mai mult empirică a oportunității creativității umane și a inovării în calitate de forță motrice extraeconomică a producției, progresul tehnic fiind privit ca un factor economic exogen ce doar sporește randamentul factorilor tradiționali. Efectele economice ale inovării, în opinia clasicilor, se manifestă în creșterea productivității muncii (A. Smith, K. Marx) sau diminuarea consumului de resurse materiale (D. Ricardo).

Accesibilitatea avansată și abundența factorilor economici tradiționali au dominat în această perioadă formarea priorităților cercetărilor economice astfel, încât promovarea inovațiilor și a tehnologiilor noi nu a fost tratată ca o problemă de ordin major a teoriei economice, cum ar fi teoriile valorii, creșterii economice, cererii și ofertei, monopolului și concurenței, problemele circulației banilor, ocupației forței de muncă, ciclurilor economice, investițiilor etc. Acest nihilism al cercetărilor economice visavi de rolul și potențialul progresului tehnic și al inovării, care realmente domină creșterea economică, este o enigmă al teoriei economice, fiind uneori tratat foarte dur ca o stare de schizofrenie.

O asemenea subapreciere a rolului economic al inovării s-a reflectat negativ asupra conștientizării necesității asigurării unei protecții juridice a invențiilor prin brevetarea acestora dar și elaborarea unor strategii inovaționale corporative și politici inovaționale de stat. Oportunitatea dezvoltării tehnologice și brevetării se conturează treptat, pornind în primul rând de la problemele practice ale încurajării progresului științifico-tehnic și ale dezvoltării economice.

Chiar în cadrul constituirii sale pe parcursul sec. XIX, sistemul de protecție a invențiilor a avut de confruntat probleme serioase. Acestea au fost o urmare a insuficienței metodologice în argumentarea oportunității protecției proprietății intelectuale pe fundalul tendințelor de liberalizare semnificativă a relațiilor comerciale și consolidării piețelor regionale și mondiale. În aceste condiții brevetele de invenții, datorită aplicării tratamentului monopolist, erau considerate de unii adversari ai protecției prin brevet, ca o piedică pentru extinderea comerțului. Abordarea menționată, extrem de nefavorabilă conceptului de brevetare, face în această perioadă să fie tot mai auzite cerințele de renunțare la brevetarea invențiilor în cadrul măsurilor de lichidare a barierelor schimburilor libere de mărfuri și dă naștere *tendințelor aboliționiste, ce periodic provoacă dificultăți majore funcționării sistemului de protecție a invențiilor.*

În urma unor publicații anonime extrem de critice în adresa sistemului de brevetare a invențiilor, provocate de unele anacronisme ale acestuia depășite de cerințele vremii, ce îi subminau funcționalitatea și îl discreditau serios, în anii 30-40 ai sec. XIX în Anglia se declanșează o mișcare, ce cheamă insistent la abolirea brevetării.

În fruntea acestuia se plasează persoane foarte influente. Apogeul confruntărilor este atins în anii 50-60, când problema a fost dezbătută în parlament, fapt ce s-a soldat cu operarea unor modificări legislative în vederea reducerii taxelor și a duratei de protecție, simplificarea procedurii de acordare a brevetelor etc.

Mișcarea aboliționistă nu ocolește nici Franța. Aici în disputele publice privind rolul brevetării în coraportul dintre valorile economice liberale și monopol se implică numeroase persoane și organizații profesionale. Printre cei mai remarcabili opozanți ai protecției brevetelor în această perioadă figurează și celebrul economist J.S. de Sismondi, iar printre susținătorii acesteia, se evidențiază nu mai puțin renumitul J-B. Say.

Mult mai mari rezonanțe și efecte negative, tendințele aboliționiste le-au avut în evoluția brevetării din Germania și Olanda. Promotorii unificării statelor germane în cadrul Imperiului German tratau brevetarea invențiilor în calitate de barieră serioasă a integrării economice. În anii 60 ai sec. XIX în Germania se declanșează o polemică acută între adepții brevetării, consolidați în jurul Uniunii inginerilor germani și adversarii acesteia din cadrul Uniunii economiștilor germani, care s-a soldat cu înfrângerea adepților brevetării. Sub presiunea acestor viziuni nefaste asupra oportunității și rolului brevetării în condițiile extinderii schimburilor comerciale, în 1869 în Olanda, a fost abrogată legea cu privire la brevetele de invenții. O noua redacție a acesteia a fost adoptată doar peste cca 40 de ani, în 1910. Pe tot parcursul perioadei respective nu au încetat dezbaterile în folosul și defavoarea brevetării. Pe arena internațională Olanda tot mai des era acuzată de concurență neloială prin utilizarea gratuită a invențiilor străine, astfel încât revenirea la brevetare a fost întâmpinată în exterior, dar și în interiorul țării cu o anumită satisfacție.

Disputele și controversele în jurul oportunității brevetării invențiilor încetează temporar doar în anii 70 ai sec XIX, odată cu declanșarea crizei economice, ce se acocia cu consecințele promovării anterioare a politicilor liberalismului economic, iar speranțele de depășire a recesiunii erau legate de revenirea la măsurile protecționiste. Concomitent vom menționa și rolul primului Congres internațional de la Viena din 1873 consacrat brevetării invențiilor și a unor congrese ulterioare, care au dat brevetării o apreciere pozitivă și sau soldat cu semnarea în 1883 a Convenției de la Paris pentru Protecția Proprietății Industriale.

Un alt exemplu elocvent al unei atitudini extrem de nihiliste față de brevetarea invențiilor, care a durat mai mult timp, este cel al Elveției. Tergiversarea adoptării unei legislații unice în condițiile federalizării, excluderea de la brevetare a unor întregi domenii (medicamente, coloranți etc), au creat condiții extrem de favorabile pentru utilizarea nesancționată de către unele firme elvețiene a brevetelor din străinătate. S-a ajuns chiar la adevărate confuzii: achitarea de către unele firme germane—titulari de brevete, producția cărora se contrafăcea, în favoarea întreprinderilor elvețiene a unor mijloace financiare impunătoare, pentru ca ultimile să înceteze producerea mărfurilor cu aplicarea tehnologiilor utilizate în mod ilicit.

De menționat că în aceste condiții pe tot parcursul celei de a doua jumătăți a sec XIX – primei jumătăți a sec XX, rolul brevetării în permanență era în centrul atenției opiniei publice, dar mai ales a cercurilor de afaceri ale Elveției. Doar către

mijlocul anilor 50 ai sec XX, legislația elvețiană în domeniul proprietății intelectuale s-a racordat pe deplin la tradiția europeană în protecția brevetelor de invenție, ca urmare a presiunilor din partea marilor concerne internaționale, deținătoare a unor impunătoare portofolii de brevete și a conștientizării inadmisibilității obținerii în continuare a unor avantaje tehnologice în defavoarea titularilor de brevete din alte țări

Totuși, în ciuda tendinșelor aboliționiste, spre sfârșitul sec. XIX apar și se consolidează sistemele naționale de proprietate intelectuală, iar mai apoi și cel internațional. În cadrul acestora sau sintetizat diverse modalități de protecție a rezultatelor creativității umane care s-au constituit și au evoluat semnificativ pe parcursul ultimilor trei-patru sute de ani, și în primul rând brevetarea invențiilor în calitate de element-cheie a acestor sisteme. Necâtând la prezența tendinșelor aboliționiste, ce au adus prejudicii semnificative sistemului de brevetare a invențiilor, acesta pe parcurs și-a demonstrat pe deplin oportunitatea și viabilitatea, transformându-se actualmente într-un sistem complex de protecție și reglementare a procesului de valorificare a realizărilor tehnico-științifice aplicative.

A doua etapă a cercetărilor economice ale inovării și brevetării, ce cuprinde primele două treimi ale sec. XX, se caracterizează printr-o intensitate mult mai sporită a utilizării inovațiilor și o conștientizare mai avansată a rolului acestora în dezvoltarea economică, prin abordări mai profunde ale progresului tehnic, înviorarea semnificativă a investigațiilor economice în materie de inovare și brevetare, extinderea protecției la nivel internațional. Pentru etapa menționată mai rămâne dominant tratamentul anterior al inovării și progresului tehnic în calitate de factori exogeni ai activității economice, dar care totuși se supun modelării și acțiunii unor anumite legități economice.

În cadrul acestei etape cercetările economice ale inovării se efectuează prioritar în cadrul studiilor unor probleme economice imanente și deja tradiționale pentru teoria economică (*teoria ciclurilor economice, teoria creșterii economice, teoria avantajelor competitive ale țărilor și întreprinderilor, specializarea internațională, teoria concurenței monopoliste, teoria ciclului de viață al produselor etc.*) și doar rareori în cadrul unor studii consacrate în mod special problemelor inovării. În asect doctrinar, dacă prima etapă, în linii mari; se asociază cu doctrina economică clasică, apoi cea de-a doua – cu doctrina neoclasică.

Integrarea analizei procesului de inovare în problematica cercetărilor economice datorează în mod prioritar celebrului economist american, profesor al Universității Harvard, Joseph Alois Schumpeter, care ulterior a devenit un clasic al economiei inovării. În cadrul cercetărilor ciclului economic el a demonstrat că destabilizarea acestuia, cauzată de epuizarea potențialului economic al tehnologiilor utilizate, inevitabil conduce la elaborarea unor soluții tehnice, produse, servicii sau metode de afaceri noi, ce redă economiei un caracter dinamic. Potențialul acestor tehnologii, la rândul lor, v-a fi ulterior epuizat în cadrul următoarei oscilații a ciclului. Astfel, în cadrul analizei legităților funcționării ciclului economic, J. Schumpeter a elaborat renumitul său concept al Inovatorului, ce a servit mai târziu drept temelie pentru multiple modele ale creșterii economice și teorii ale inovării, la care ne vom referi pe parcurs.

În conformitate cu prevederile acestui concept, în cadrul activității antreprenoriale în permanență se efectuează selectarea voluntară a unui anumit segment de antreprenori, care nu se mulțumesc cu obținerea unor profituri medii și, efectuând investiții în inovare, implementează tehnologii avansate, promovează produse și servicii noi, ce ulterior generează supraprofituri. Pe parcursul extinderii inovațiilor respective asupra mai multor întreprinderi, se asigură o creștere economică mai întâi într-o ramură, iar mai apoi consecințele acestei creșteri se răsfrâng, în funcție de semnificația și potențialul tehnologiei în cauză, asupra altor ramuri, sau chiar la scara națională. Noile tehnologii radicale, ce dau naștere unor ramuri industriale noi, pot deveni locomotive ale dezvoltării economice, care în cazul unor invenții de ordin excepțional, pot impulsiona în unele cazuri chiar și economia mondială în ansamblu.

Principiile de bază ale conceptului schumpeterian al Inovatorului, ce ulterior a marcat în aspect metodologic și aplicativ toate teoriile inovării și ale creșterii economice sunt, în linii generale, următoarele:

1. Principala forță motrice a dezvoltării economice actualmente este prezentată de investițiile în inovații;
2. investițiile în inovații se efectuează în mod impulsiv, în funcție de ciclicitatea elaborării acestora, care este neuniformă, iar ca urmare valorificarea acestora, dispune de un evident caracter pulsatoriu, efectuându-se prin salturi;
3. pe parcursul ciclului de viață al inovației, noțiune introdusă în circuitul științific de J. Schumpeter, echilibrul economic atins se destabilizează în urma valorificării acesteia, pentru ca mai apoi, în cadrul difuziei inovației, să se restabilească la un nivel mai productiv. Astfel, inovarea, în contextul echilibrului economic, reprezintă în opinia lui J. Schumpeter un proces *distructiv-creativ*;
4. intercalarea (contopirea) a mai multor inovații cu cicluri de viață diferite într-un proces unic, conduce la stabilirea unui echilibru dinamic al economiei naționale. Echilibrul dinamic reprezintă practic un șir continuu de abateri și reveniri la un nou nivel al echilibrului economic. Astfel, abordarea inovării în calitate de act unic este înlocuită cu un tratament al acesteia în calitate de proces continuu;
5. ciclurile economice sunt tratate de către J. Schumpeter în calitate de sinteză a trei componente: cicluri scurte, numite în literatura economică și cicluri Kitchin, cicluri medii sau Iuglar și cicluri lungi de 50 ani - Kondratieff. Ciclurile Kondratieff, conform opiniei lui J. Schumpeter, sunt nemijlocit cauzate de periodicitatea revoluțiilor tehnologice.

Referitor la coraportul dintre inovare și monopol, vom menționa că în opinia lui J. Schumpeter monopolul, într-o anumită măsură, este necesar asigurării valorificării inovațiilor. Mai mult ca atât, în ultimile sale lucrări J.Schumpeter, pornind de la costurile mereu crescânde ale cercetării și inovării, pledează pentru o promovare a acesteia în cadrul unor mari companii monopoliste, ce dispun de resurse materiale și financiare suficiente pentru valorificarea tehnologiilor complexe și asigurarea progresului tehnic.

Această opinie a lui J.Schumpeter a fost în mare măsură respinsă de realitățile economiei moderne. Astfel, câteva zeci de mii de întreprinderi inovative mici și mijlocii cu un efectiv de personal până la 20 angajați generează cca. 40-46 % din inovațiile științifice majore implementate de industria americană.

În opinia noastră, în cazul protecției prin acordarea brevetelor de invenție, relațiile monopoliste aferente dispun de un caracter specific visavis de monopolizarea factorilor materiali ai producției. Acesta se manifestă în următoarele:

- instaurarea monopolului asupra utilizării invențiilor brevetate are menirea de a recupera costurile elaborării invenției și riscurile avansate ale inovării. Acest tip de monopol este firesc și inevitabil, adecvat mecanismelor economiei de piață, destinat favorizării și încurajării procesului inovațional, doar printr-o amânare temporară a diminuării prețurilor ca urmare a discreșterii costurilor;
- scopul major al acordării drepturilor de ordin monopolist asupra invențiilor brevetate constă în încurajarea valorificării inovațiilor și asigurarea continuității procesului inovațional. În opinia lui Joseph Stiglitz, laureat al premiului Nobel pentru economie în a. 2001, în cazul proprietății intelectuale “...ineficiențele puterii monopolului sunt contrbalanțate de stimularea inovațiilor, astfel, încât economia se dezvoltă mai rapid”;
- totodată, tendințele generale de monopolizare a unor sfere sau ramuri ale economiei naționale prin acțiuni de concurență neloială și obținere a unor facilități și favoruri excesive, prin brevetarea invențiilor pot conduce la discorajarea procesului inovațional prin sustragerea investițiilor, canalizarea lor în unele sfere mai profitabile sau mai puțin riscante, comparativ cu cele ce țin de inovare.

Astfel, acordarea titularilor obiectelor proprietății intelectuale a unor drepturi de ordin monopolist, reprezintă în opinia noastră un fenomen firesc și benefic dezvoltării tehnologice, lipsit în mare parte de conotația negativă a monopolului. Acesta reprezintă un instrument de asigurare a drepturilor asupra obiectelor provenite din activitatea de creație, și totodată de recuperare a costurilor inovării, încurajare a valorificării acestora.

Întru argumentarea oportunității și necesității promovării activității de inovare, în această perioadă, se întreprind primele încercări de a estima rolul tehnologiilor noi în dezvoltarea economică în ansamblu și în asigurarea creșterii economice.

O modalitate efectivă pentru estimarea ponderii progresului tehnic în creșterea economică a devenit funcția de producție și mai cu seamă varianta Cobb-Duglas elaborată în 1928 de către P. Duglas și Ch. Cobb în baza cercetării coraporturilor producției, capitalului fix și muncii utilizate în industria prelucrătoare a SUA în perioada 1899 – 1922. Cercetările efectuate cu utilizarea acestei funcții au depistat un anumit surplus de produs (valoare), care a fost tratat de ilustrul economist olandez, laureat al premiului Nobel pentru economie din 1969, J.Tinbergen ca un rezultat al progresului tehnic. Și alți economiști celebri au sesizat prezența unui surplus al produsului net cauzat de altceva decât costurile capitalului fix și cheltuielile de muncă

implicate în procesul de producție. În opinia lor acest excedent este consecința directă a acțiunii factorilor tehnologici.

În această ordine de idei, J. Tinbergen a efectuat un studiu prin care a cercetat corelația dintre produs, muncă și tehnică în Germania, Marea Britanie și SUA în perioada de 1870 – 1914. Rezultatele obținute au demonstrat că în condițiile ponderii de 75 % și 25% a factorilor capital și muncă, aceștea au asigurat o creștere economică de 60 % în Germania , 80% în Marea Britanie și 73% în SUA, progresului tehnic în perioada nominalizată revenindu-i respectiv o pondere de 40, 20 și respectiv 27 %.

Cercetările acestor tendințe au devenit un impuls puternic pentru revizuirea viziunii clasice, iar mai apoi și celei neoclaseice, asupra factorilor creșterii economice. În acest context menționăm un interes avansat al teoriei economice visavis de problemele procesului inovațional. Astfel, mai mulți reprezentanți ai *doctrinei neoclaseice moderne cum ar fi Arrow K.J., E.Domar, R.Harrod, J.R.Hicks, S.Kuznets, J.Robinson, R.Solow, E.Denison, M.Brown etc.* abordează natura inovării, a progresului tehnic și tehnologiei în cadrul teoriilor creșterii și ale echilibrului economic. În cele ce urmează vom efectua o succintă generalizare a unor din cele mai reprezentative dintre aceste abordări.

Cercetând problema investițiilor necesare pentru asigurarea creșterii economice, renumitul economist englez R. F. Harrod a separat investițiile în două tipuri: „autonome” și „stimulate”. Primul tip, conform conceptului lui Harrod, este condiționat de implementarea inovațiilor și prin urmare nu necesită alocări suplimentare de resurse ce ar stimula vânzările. Prin această separare Harrod acordă o prioritate investițiilor în inovații, care asigură creșterea economică fără resurse suplimentare ce dispun de un potențial de încurajare și facilitare a consumului. Modelul creșterii economice Harrod-Domar, elaborat de aceștea în mod independent, a servit drept temelie metodologică pentru alte modele ale creșterii, ca urmare a faptului că principiile generale ale acestuia permit încorporarea ulterioară a progresului tehnic.

Arrow K.J., laureat al premiului Nobel pentru economie (1972), tratează învățarea și cunoștințele ca sursă a sporirii productivității muncii, care alături de progresul tehnic sunt calificate ca factori ai creșterii economice. Astfel, Arrow integrează capitalul uman și progresul tehnic în creșterea economică. Totodată, Arrow ca promotor al neoinstituționalismului, consideră că în condițiile economiei de piață există tendințe de diminuare a investițiilor în cercetare în urma caracterului necomercial al acesteia.

Ilustrul economist britanic Hicks J.R., decernat în 1972 împreună cu Arrow K.J cu acelaș premiului Nobel, elaborează o clasificare originală a invențiilor conform efectelor inițiale de creștere ale acestora, menținere constantă sau diminuare a raportului dintre produsul marginal al capitalului și cel al muncii.

Celebrul economist american, laureat al premiului Nobel (1971), Simon Kuznets, examinând dinamica producției și prețurilor pentru o perioadă îndelungată, constată că acestea depind de ciclurile de viață a inovațiilor dominante. Astfel, conform afirmației lui S. Kuznets doar epuizarea potențialului economic al energiei de aburi a făcut posibilă utilizarea pe larg a energiei electrice.

J. Robinson, în cadrul cercetărilor problemelor creșterii economice acordă o atenție deosebită corelației dintre ritmurile progresului tehnic și cele ale creșterii economice. Prin modelul său de creștere economică Robinson tinde să demonstreze faptul că extinderea produsului în condițiile unei rate constante a profitului este în funcție de ritmurile progresului tehnic și încadrarea suplimentară a forței de muncă. Starea perfectă a lucrurilor în modelul J. Robinson presupune ritmuri stabile ale creșterii economice cauzate de un progres tehnic moderat în condițiile unei corelații constante dintre capital și forța de muncă ocupată și unei rate stabile a profitului. În aceste condiții ritmurile avansate a acumulării capitalului, conform opiniei J. Robinson, pot conduce la demecanizarea producției.

În lucrările unui alt laureat al premiului Nobel pentru economie din 1987 R. Solow se întreprind încercări reușite de a elabora modele ale creșterii în baza echilibrului economic ce implică și parametrii tehnologici. Pornind de la modelul static al creșterii economice Harrod-Domar, bazat pe progresul tehnico-științific „neutru”, în care echilibrul economic se atinge doar în mod întâmplător, R. Solow integrează în acest model componenta dinamică – factorul tehnologic. Acesta, dispunând de ritmuri mai avansate, comparativ cu ceilalți factori, deține capacitatea de restabilire a echilibrului economic perturbat și atenuare a acțiunii legii productivității discescând. Solow a demonstrat că în lipsa progresului tehnic capitalul, munca și producția au ritmuri de creștere identice. Foarte semnificativ că chiar și sporirea ratei acumulării, raportată la perioade lungi, în condițiile lipsei progresului tehnic, în opinia lui Solow, nu provoacă creșteri economice reale.

De menționat că R. Solow și W. Salter în baza diferențierii progresului tehnic, în formă materializată și nematerializată au examinat diferite modele de dezvoltare a acestuia, cercetând specificul fiecăruia. O atare abordare permite evidențierea și estimarea componentelor materializate și nematerializate a progresului tehnic. În calitate de parametri nematerializați ai progresului tehnic sunt înaintate și modalitățile noi de gestionare și organizare a activităților economice. Cercetând materialele statistice din anii 50 în cazul Statelor Unite, R. Solow calculează ponderea capitalului și muncii în creșterea productivității, aceasta constituind 12,5%. Restul este atribuit de către R. Solow factorului tehnologic. Constatăm în acest caz extinderea semnificativă a ponderii neofactorilor, comparativ cu perioadele precedente, cercetate de J. Tinbergen și expuse anterior.

Astfel, Salow, prin integrarea în modelul creșterii economice a progresului tehnic a elaborat un nou model al creșterii denumit ulterior „modelul Salow”.

E. Denison a elaborat o clasificare complexă a factorilor creșterii economice prin divizarea acestora în următorul mod: 4 factori ce se referă la muncă, 4 – la capital, 1 – pământ și 14 la progresul tehnic. Cercetarea acțiunii acestora pe parcursul anilor 1929-1959 demonstrează caracterul determinant cu o pondere de 23% a instruirii. Aceste cercetări au servit drept argumentare pentru extinderea cheltuielilor publice destinate instruirii în SUA.

O încercare semnificativă de a utiliza indicatori măsurabili ai factorului tehnologic al creșterii economice a întreprins cercetătorul american M. Brown, care în baza funcțiilor de producție și a unor noțiuni noi cum ar fi tehnologia abstractă, progres

tehnic „neutru”, progres materializat etc., a examinat condițiile în care diferite tipuri ale progresului tehnic contribuie mai efectiv la creșterea economică.

În anii 60-70 ai sec XX conceptul schumpeteian a fost revitalizat și reînnoit de G. Mensch și A.Kleinknecht, iar spre sfârșitul anilor 80, de P.Aghion și P. Howitt ce au înaintat noi modele de creștere economică, bazate pe principiile creației distructive. În această ordine de idei, G. Mensch, propune o clasificare originală a inovațiilor ce include inovațiile radicale, cele de îmbunătățire și pseudoinovațiile. Inovațiile radicale sunt divizate în tehnologice, ce conduc la formarea noilor ramuri și piețe, și nontehnologice ce se referă la sfera socială, administrare etc. Urmând tradiția schumpeteriană, el susține că inovațiile radicale prin efectul său multiplicator generează alte numeroase inovații. În opinia lui statul trebuie să susțină doar inovațiile radicale ce impulsionează dezvoltarea tehnologică, deoarece inovațiile de îmbunătățire, prin implicarea factorilor cu performanțe modeste, îndepărtează revoluțiile tehnologice.

Epuizarea potențialului inovației radicale conduce, în opinia lui G.Mensch, la „patului tehnologic”. Făcând o analogie cu șahul, G. Mensch concluzionează că, în economia mondială apar situații când depășirea crizei este imposibilă în cadrul nivelului tehnic și diviziunii internaționale a muncii ce și-au depășit potențialul. Conform opiniei lui G.Mensch patul tehnologic este caracteristic fazei de recesiune a ciclului îndelungat. Anume la această fază a ciclului, economia este predispusă pentru utilizarea inovațiilor structurale, fapt ce crează condiții favorabile formării așa numitelor clustere inovaționale. După cum menționează G.Mensch, la etapa inițială de implementare a inovațiilor, oferta noilor produse nu face față cererii, fapt ce impulsionează ritmurile creșterii economice a ramurii în cauză. Când cererea începe a depăși oferta, rata profiturilor scade, investițiile se diminuează, capitalul începe să se direcționeze spre alte sfere de activitate, iar companiile depun eforturi pentru cucerirea piețelor externe.

În baza materialelor generalizării condițiilor și consecințelor valorificării a 112 invenții celebre și 126 fundamentale, începând cu mijlocul sec. XVIII, Mensch evidențiază patru valuri ale acnivității inovaționale și antreprenoriale. Acestea corespund în linii mari ciclurilor Kondratieff, confirmând astfel, corelația dintre ciclitatea economică și cea a progresului tehnic.

A. Kleinknecht, pentru prima oară în teoria economică, înaintează ipoteza conform căreia inovațiile reprezintă un element endogen al mecanismului economic, ce stă la baza dezvoltării cicice. În opinia lui, clusterele inovațiilor în produse se formează la faza recesiunii, pe când cele ale inovațiilor-procese la faza expansiunii Pentru 15 ramuri principale ale economiei Republicii Federale Germane, A. Kleinknecht calculează, în perioada postbelică, influența intensității procesului inovațional asupra ritmurilor creșterii economice. Pentru Olanda el estimează coraportul brevetelor înregistrate, investițiilor și forței de muncă pentru perioada 1949-1980.

O abordare specifică a procesului inovațional este caracteristică studiilor consacrate avantajelor competitive ale țărilor și întreprinderilor, efectuate de către renumitul economist american M. Porter. Acesta specifică în calitate de avantaje de ordin suprem tehnologiile brevetate, calificarea înaltă a personalului, promovarea unor

mărfuri și servicii unicele. În această ordine de idei, M. Porter menționează că reînnoirea în permanență a tehnologiilor prin implementarea inovațiilor este principala modalitate de a asigura întreprinderii avantaje competitive, spre deosebire de cele comparative, bazate pe prezența unor factori naturali ai producției: zăcăminte, climă favorabilă etc. Totodată M. Porter cercetează atât avantajele cât și dezavantajele primului inovator.

În baza informației analitice privind dezvoltarea ramurilor ce dispun de cele mai înalte capacități concurențiale din nouă țări industrial dezvoltate, M. Porter concluzionează că modernizarea tehnologică prin valorificarea inovațiilor strategice, este un important factor al avantajelor concurențiale, atât la nivel de întreprindere, cât și la nivel de țară.

Caracterizând capacitățile concurențiale ale economiei naționale, M. Porter evidențiază patru faze ale acesteia: cea a factorilor de producție, a investițiilor, a inovațiilor și a prosperității. La prima fază avantajele concurențiale ale țărilor sunt o consecință a factorilor naturali disponibili, la a doua – urmare a capacităților investitoriale, în a treia – a performanțelor inovaționale proprii, iar în a patra, prioritățile, deplasându-se spre creșterea bunăstării, inevitabil conduc la diminuarea ritmurilor creșterii economice.

În cercerea problemelor specializării internaționale a țărilor, au fost abordate un șir de aspecte ce țin de influența crescândă a progresului tehnologic asupra specializării. Astfel, conform teoriei decalajului tehnologic înaintată de economistul american M. Posner la începutul anilor 60, specializarea internațională depinde de viteza de inovare a țării-lider și de viteza de imitare a țărilor autsaideri. Țările ce promovează consecvent procesul de inovare obțin multiple avantaje competitive în comerțul exterior, visavis de țările rămase în urmă din punct de vedere tehnologic.

Promovând ideile lansate de M. Posner, un alt celebru economist american, laureat al premiului Nobel pentru economie (2008) P. Krugman, efectuează o analiză a relațiilor economice între Nordul tehnologic dezvoltat și Sudul subdezvoltat. P. Krugman susține că pentru menținerea nivelului tehnologic avansat și prin urmare a veniturilor și indicatorilor economici înalți, Nordul trebuie în permanență să inoveze deoarece industriile, peste un anumit timp, se transformă în dezavantaj în competiția cu salariile mici practicate în Sud. Salariile mari din Nord sunt tratate ca o rentă monopolistă provenită din noile tehnologii.

Teoria convergenței în mare măsură se întemeiază pe principiile conceptului neoclasice al creșterii economice: caracterul exogen al progresului tehnic în raport cu activitatea economică și accesul egal al tuturor țărilor la realizările științifice și tehnologice. Însă, așteptările privind apropierea indicatorilor dezvoltării economice a diferitor grupe de țări, în baza difuziei tehnologiilor, preluării acestora de către țările subdezvoltate, nu s-au realizat în măsura așteptărilor. Convergența nu s-a transformat într-un fenomen stabil, manifestându-se în mod evident și tendințe vizibile de divergență. Difuzia inovațiilor a adus avantaje concurențiale țărilor care au dispus de capacitatea de a le prelua, de a accelera valorificarea lor și de a se adapta la dinamismul progresului tehnic și al pieței mondiale.

Problemele inovării au fost examinate pe larg și în cadrul teoriei ciclului de viață al produselor. Această abordare este relativ bine cunoscută, pe parcursul ultimilor ani fiind inclusă în cadrul cercetărilor aplicative întreprise în cadrul marketingului, cât și în elaborările didactice și activitățile de instruire.

A treia etapă începe în ultimele decenii ale sec. XX, fiind determinată de extinderea vertiginoasă a rolului inovațiilor, informației și cunoștințelor în activitatea economică, devenirea acestora în calitate de forță motrice dominantă a dezvoltării economice, factor endogen imanent al creșterii economice, tranziția de la societatea industrială la cea informațională. Acest concept al creșterii endogene se asociază în primul rând de numele lui P. Romer, care primul a înaintat teza privind caracterul endogen al progresului tehnic în calitate de factor economic și împreună cu R. Lucas, laureat al premiului Nobel pentru economie (1995) au adus un aport substanțial la cercetarea teoriilor inovării prin promovarea „noilor teorii” ale creșterii economice și elaborarea cunoscutului model al creșterii „Lucas-Romer”. Ei au evidențiat trei direcții principale ale investițiilor: în cunoștințe noi, în capitalul uman și în difuzarea cunoștințelor și experienței. Spre deosebire de doctrinele economice precedente, conform cărora creșterea economică este în funcție de realizările tehnice de ordin exogen, „noile teorii” ale creșterii pornesc de la faptul că elaborarea invențiilor este motivată de frânarea creșterii, iar potențialul progresului tehnic – de prezența și capacitatea factorilor de producție a cunoștințelor.

Aceste modele endogene ale creșterii au fost supuse unor critici dure de către R. Solow și alți autori, care considerau că implicarea unor numeroși indicatori ce țin de activitatea de cercetare științifică și dezvoltarea tehnologică, impun verificări suplimentare. Totodată efectele cercetării, în opinia acestora nu sunt confirmate de datele empirice din SUA.

Conform opiniei adepților noilor teorii ale creșterii, investițiile în cunoștințe și tehnologii pot asigura o creștere economică nelimitată. Principalele prevederi ale acestor teorii se întemeiază pe următoarele principii:

- factorul principal al creșterii economice sunt investițiile în C-D și capitalul uman;
- investițiile în inovații, raportate la efectul economic obținut, au o tendință de reducere, ca consecință a acumulării continue a stocului de cunoștințe, invenții și abilități;
- valoarea noilor cunoștințe este determinată de investițiile în cunoștințe și efectele finale ale utilizării acestora;
- elaborarea noilor cunoștințe reprezintă un sector integru și extrem de important al economiei naționale, numit „industrie a cunoștințelor”
- investițiile în cercetare, asigurând noi posibilități de generare a cunoștințelor contribuie la formarea avantajelor competitive și participă la crearea valorii;
- investițiile în instruire conduc la formarea capitalului uman, sporesc calitatea acestuia, contribuie nemijlocit la extinderea capacităților de generare a noilor cunoștințe;

- cunoștințele prezintă un produs specific al cercetării și parțial al instruirii;
- cunoștințele generale, fundamentale sunt de obicei un domeniu al proprietății publice, iar cele aplicative – țin preponderent de domeniul privat.

În această ordine de idei vom menționa că conform opiniei lui P. Romer utilizarea cunoștințelor se caracterizează prin acțiunea legii creșterii productivității (utilității) bunurilor intelectuale. În modelul Romer economia se divizează în trei sectoare, în funcție de gradul integrării acestora în procesul inovațional.

Primul sector este reprezentat prin cercetare și creativitate (în aspect personificat prin savanți inventatori). Aici, prin integrarea capitalului uman cu stocul de cunoștințe acumulat, se produc cunoștințe și tehnologii noi, care ulterior se manifestă în invenții brevetate, know-how, elaborări tehnice etc. Stocul de cunoștințe acumulate reprezintă un factor economic de ordin public, accesibil în egală măsură tuturor cercetătorilor, inventatorilor și antreprenorilor. Astfel, Romer tratează cercetarea ca un sector al economiei naționale, industrie a cunoștințelor.

Cel de-al doilea sector este axat pe valorificarea rezultatelor obținute în cadrul cercetării și se manifestă în fabricarea unor echipamente noi în baza tehnologiilor avansate. Companiile antrenate în acest sector dețin anumite avantaje concurențiale și prin urmare supraprofituri semnificative.

În al treilea sector, cu utilizarea noilor cunoștințe, invenții, echipamente, se crează produsele finite, destinate nemijlocit consumului.

Un alt model inovațional al creșterii economice prin care conceptul șumpeterian al antreprenoriatului inovațional se revitalizează și se adaptează la noile condiții, a fost propus de P. Aghion și P. Howit. Principiile de bază ale acestui model se reduc la următoarele:

- obținerea rentei monopoliste în urma valorificării unor invenții este motivația, care încurajază ascensiunea progresului tehnologic și creșterea economică;
- supraprofiturile monopoliste în formă de rentă, obținute din utilizarea invențiilor, servesc recuperării costurilor elaborării și implementării invențiilor;
- elaborarea și valorificarea unor invenții mai performante conduce la epuizarea rentei monopoliste, chiar dacă acest lucru se întâmplă și până la expirarea termenului de protecție prin brevet.

În cadrul noilor teorii ale creșterii economice un loc deosebit îl ocupă teoriile evoluționiste (R. Nelson, S. Winter, B. Carlsson, E. Taymaz ș.a.), care bazându-se pe conceptul elaborat de J. Shumpeter, tratează progresul tehnic ca o variabilă de ordin intern a dezvoltării economice ce se manifestă prin intermediul factorilor tradiționali. Evoluționismul abordează activitatea de inovare în calitate de proces ireversibil de extindere a complexității activităților economice, ce periodic destabilizează starea de echilibru. Centrul atenției teoriilor evoluționiste este deplasat de la factorii obiectivi ai procesului inovațional către capacitățile de valorificare ale subiecților acestui proces a

tehnologiilor noi. În opinia evoluționiștilor cunoștințele, abilitățile, învățarea ocupă locul central în promovarea procesului inovațional, constituind miezul acestuia.

În ansamblu, noilor teorii ale creșterii economice le este caracteristică o tratare mai extinsă a neofactorilor care, în afară de inovare și tehnologii noi, includ toate componentele capitalului uman: cunoștințele, capacitățile, instruirea și calificarea angajaților etc. Desigur, includerea acestora în circuitul factorilor economici prezintă o nouă fază a abordării problemelor teoretice și practice ale creșterii economice care practic reprezintă un nou etap în extinderea obiectivelor tradiționale ale teoriei economice.

Aceste tendințe reprezintă argumente suplimentare pentru elaborarea unei **noi paradigme economice**. În condițiile „noii economii”, cunoștințele se transformă într-un factor economic primordial. Noua paradigmă economică tinde spre modificarea conceptelor fundamentale ale creșterii economice, care valorifică în ultimile decenii tot mai mult teren practic.

În cadrul noii paradigme economice se includ și viziunile înaintate de către P. Druker, A. Toffler privind esența și rolul procesului inovațional, al cunoștințelor și informației în dezvoltarea economiei contemporane. Astfel, conform opiniei lui P. Druker, fondator al conceptului managementului inovării, factorul de bază al producției în sec. XXI nu mai sunt capitalul, natura și munca, ci inovația și productivitatea în calitate de aplicări ale cunoașterii. A. Toffler, în aprecierea potențialului noilor factori ai creșterii economice, merge și mai departe, afirmând că cunoașterea, cercetarea și inovarea capătă un rol crucial în producția avuției, care tot mai frecvent se manifestă în „dimensiuni nevăzute ale bogăției”

Prin urmare inovațiile, cunoștințele, informațiile și alte produse ale activității intelectuale devin în societatea modernă factori nu doar plenipotențari, ci predominanți pentru dezvoltarea economică, valorificarea acestora devenind funcția principală a activității manageriale.

Examinarea procesului de inovare în cadrul noilor teorii ale creșterii economice în calitate de factor economic endogen și dominant, credem că este la moment cea mai productivă abordare ce reflectă rolul exclusiv al inovării în dezvoltarea economică. Această este și cea mai reprezentativă caracteristică a etapei a treia în tratarea procesului inovațional de către teoria economică. În ansamblu, cercetărilor economice ale procesului inovațional în această perioadă, în opinia noastră, le sunt caracteristice următoarele abordări conceptuale:

1. tratarea procesului inovațional în exclusivitate ca factor endogen și dominant al creșterii economice;
2. procesul de inovare se constituie în calitate de obiect separat al cercetărilor economice consacrate în mod special acestui domeniu;
3. activitatea economică de performanță se tratează ca una de continuă inovare, managementul inovației constituind miezul oricărei activități manageriale;
4. protecția, promovarea, comercializarea inovațiilor, a obiectelor de proprietate intelectuală se constituie nu numai în calitate de element integru al științei economice, ci și în calitate de disciplini în cadrul

învățământului universitar, cum ar fi: economia proprietății intelectuale, managementul inovării, marketingul produselor noi, evaluarea și comercializarea proprietății intelectuale, evidență contabilă a activelor imateriale, transferul tehnologic etc.;

5. tratarea bunurilor și a capitalului intelectual în calitate de element integrat al avuției naționale, ce se soldează cu distituirea mitului conform căruia avuția națională integrează doar bunurile materiale;
6. abordarea interdisciplinară a problemelor proprietății intelectuale și inovării ca consecință a integrării proceselor de elaborare, protecție, implementare a invențiilor, a aspectelor filozofico-cognitive, tehnice, juridice, economice, financiare, manageriale, de marketing, sociale, culturologice etc. ale acestora.

Boomul din ultimii ani al literaturii economice axate pe problemele inovării, gestionării, comercializării și evaluării proprietății intelectuale, capitalului intelectual, rolului acestora, în dezvoltarea economică indică intrarea economiei mondiale într-o nouă fază, forțele motrice ale căreia într-o măsură mereu crescândă sunt determinate de valorile și potențialul intelectual, utilizarea eficientă a acestora.

În ciuda conștientizării rolului exclusiv al inovării în calitate de factor determinant al creșterii economice și componentă endogenă a procesului economic, edificării și modernizării continue a sistemului de protecție juridică a invențiilor la nivel național și internațional, **în literatura științifică persistă opinii extrem de controversate privind rolul benefic al progresului tehnico-științific în dezvoltarea civilizației umane**, dar și privind oportunitatea protecției prin brevet. În această ordine de idei vom menționa prezenta unor abordări defavorabile activității de inovare. Astfel printre filozofi și sociologi este destul de populară cunoscuta opinie conform căreia actuala criză a civilizației și culturii moderne este un produs al progresului tehnic (M. Heidegger, L. Mumford etc.). În același context în adresa progresului tehnico-științific se înaintază și obiecții serioase de ordin ecologic (N. Georgescu-Roegen).

În teoria economică, în linii mari, domină aprecierile pozitive ale progresului tehnico-științific. Însă în brevetarea invențiilor menționăm prezența frecventă a unor viziuni contradictorii asupra rolului acestuia în dezvoltarea economică. Mai mulți economiști iluștri ai sec. XX s-au pronunțat în acest sens. Astfel, Wassily Leontief laureat al premiului Nobel pentru economie (1973), în lucrarea sa „Essays în economics” menționează că asigurarea accesului liber și neîngrădit la rezultatele cercetărilor este în interesul societății și umanității în ansamblu. Conform opiniei lui W. Leontief, brevetarea și licențierea limitează sfera de utilizare a inovațiilor, deoarece taxele excedente pentru licențiere, dominate de tendințele de majorare a profiturilor, fac utilizarea inovațiilor inaccesibilă pentru o parte din întreprinzători care le-ar putea utiliza cu succes în cazul unor taxe moderate.

Susținând totuși oportunitatea brevetării invențiilor și beneficiile acestuia pentru optimizarea utilizării practice a inovațiilor, W. Leontief înaintează propuneri privind diferențierea taxelor de licențiere în baza unei scări regresive, transmiterea gratuită a brevetelor obținute în baza finanțării de către stat a lucrărilor de cercetare-dezvoltare și răscumpărarea de către stat a brevetelor create în cadrul cercetărilor

finanțate de sectorul privat pentru transmiterea ulterioară a acestora doritorilor de a le utiliza.

Oportunitatea extinderii accesului la cunoștințe, instaurarea monopolului asupra utilizării invențiilor brevetate, au servit drept temei pentru unele critici în adresa protecției proprietății intelectuale și din partea lui Joseph Stiglitz, alt laureat al premiului Nobel pentru economie (2001). În opinia lui, ca urmare a faptului că „...patentele (brevetele, Ju. B.) împiedică răspândirea și utilizarea cunoștințelor, ele încetinesc ritmul cercetărilor inovatoare, al inovațiilor bazate pe alte inovații” Cu referire la opiniile provenite din lumea academică, privind dominația motivațiilor extraeconomice ale savanților, mai ales a celor din cercetarea fundamentală, J.Stiglitz pledează contra extinderii protecției asupra unor noi domenii și obiecte ale proprietății intelectuale și se pronunță pentru un regim echilibrat al acesteia.

Oportunitatea și eficiența brevetării, protecției mărcilor și altor obiecte de proprietate intelectuală sunt relativ frecvent supuse unor viziuni și analize critice. Astfel, în februarie 2007, în cadrul unei întruniri a experților în politici ce țin de domeniul tehnic, desfășurate în San Jose, California, mai mulți experți au menționat că sistemul actual de brevetare este mai degrabă o frână decât un stimulent al progresului. Cel mai elocvent, tendințele de frânare a progresului se resimt în cazurile utilizării brevetelor în scopuri neadecvate pentru blocarea pe cale judiciară a producției până la soluționarea litigiului.

Aprecieri negative a rolului proprietății intelectuale deseori sunt caracteristice reprezentanților țărilor în curs de dezvoltare. Astfel, după cum menționează K.Idris ex-director general OMPI „unii critici atacă proprietate intelectuală, considerând-o ca pe o forță negativă sau irelevantă pentru țările în curs de dezvoltare; alții, în țările în curs de dezvoltare, susțin că ea împiedică tocmai creativitatea.”

Am menționat aceste viziuni controversate fără a ne asocia cu opiniile expuse, ci doar pentru a reda cercetărilor domeniului inovării și brevetării un caracter cât mai integrat. Desigur, sistemul de protecție prin brevet a invențiilor dispune de un șir de curențe, ce afectează serios procesul inovațional și urmează a fi depășite. Cele mai grave dintre acestea țin de caracterul fragmentar și neuniform al protecției diferitor elaburări tehnologice, termenii îndelungați ai examinării cererilor de acordare a brevetelor visavis de dinamismul progresului tehnic, caracterului teritorial al protecției, ce tot mai mult contravine tendințelor de globalizare a activităților economice și impune necesitatea depășirii acesteia. Referitor la obiectiile lui J.Stiglitz, expuse anterior vom menționa că în opinia noastră prezența motivațiilor noncomerciale în activitățile de C&D nu neagă oportunitatea protecției creațiilor intelectuale și a stimulării materiale a elaburării lor, precum nici generozitatea mecenajilor în spriginirea artelor și științei, nu afectează caracterul comercial al activității antreprenoriale a acestora.

Renunțarea la protecția invențiilor în condițiile unei lumi bazate pe dominația economiei de piață și a proprietății private asupra factorilor producției și majorității componentelor avuției, nu este altceva, decât un act de naționalizare necondiționată a tezaurului intelectual supus protecției și aflat la moment în proprietate privată. Aceasta ar echivala nu numai cu o sfidare a principiilor echității privind proprietatea asupra patrimoniului făurit prin activitatea de creație a individului ci și cu o frânare ulterioară

a progresului tehnic. Apartenența patrimoniului intelectual creatorilor acestuia este una firească ce provine din originea creațiilor spirituale – munca intelectuală, totodată contribuind semnificativ la încurajarea creativității și asigurarea continuității progresului tehnic, economic și social.

Sistemul de protecție juridică a invențiilor, inclusiv cel de brevetare, și-a demonstrat utilitatea și vitalitatea pe parcursul a mai multor secole. El corespunde drepturilor fundamentale ale omului, principiilor și valorilor general-umane, și celor ale societății bazate pe mecanismele economiei de piață și proprietății private, cerințelor încurajării activității de creație.

BIBLIOGRAFIE:

1. Baumol W. J., Litan R.E., Schramm C.J. Capitalismul bun, capitalismul rău și economia dezvoltării și a prosperității, București, Polirom, 2009.
2. Borischevici B.D.T. Interferențe. Vol. II, Fragmente din istoria proprietății intelectuale, București, Ed. OSIM, 2009.
3. Gilpin R. Economia mondială în sec XXI: provocarea capitalismului global, București, Ed. Polirom, 2004.
4. Idris K. Proprietatea intelectuală. Un instrument puternic pentru dezvoltarea economică, București, OSIM, 2006.
5. Kotler F. Managementul marketingului, București, Teora, 1998.
6. Marx K. Capitalul, vol. I, Cartea moldovenească, Chișinău, 1966,
7. Миль Дж.С. Основы политической экономики, т.1, Москва, Прогресс, 1980.
8. Porter M. Avantajul concurențial, Manual de supravețuire și creștere a firmelor în condițiile economiei de piață, Ed. Teora, București, 2001.
9. Ricardo D., Opere alese, vol. I, Chișinău, Universitas, 1992.
10. Schumpeter J.A. Capitalism, Socialism and Democracy, London, 1957.
11. Smith A., Avuția națiunilor, vol. I, Chișinău, Universitas, 1992.
12. Smith G.V., Parr R.L. Proprietatea intelectuală: evaluare, exploatare și daune pentru contrafacere, București, Irescon, 2008.
13. Stiglitz J. Mecanismele globalizării, București, POLIROM, 2008.
14. Toffler A. Powershift. Putere în mișcare, București, ANTET, 1995
15. Браун М. Теория и измерение технического прогресса, Москва, Статистика, 1971.
16. Леонтьев В. Экономические эссе. Теории, исследования, факты и политика, Москва, Издательство политической литературы, 1990.
17. Нельсон П., Уинтер С. Эволюционная теория экономических изменений, Москва, Финстатинформ, 2000.
18. Портер М. Международная конкуренция., М., Международные отношения, 1993.
19. Тинберген Я., Босс Х. Математические модели экономического роста., Москва, Прогресс, 1967.

ASPECTE PRIVIND DEZVOLTAREA RAMURII FITOTEHICE ÎN ÎNTRINDERILE AGRICOLE DIN REPUBLICA MOLDOVA

TIMOFTI ELENA,
dr. hab., conf. univ.,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova

MEMEȚ DIANA, drd.,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova

Abstract: *Agriculture is considered as an important sector of national economy and covers plant growing (phytotechnical) and animal husbandry (livestock) industry in order to obtain food and raw material for food industry, etc. World agricultural progress has shed light on the contribution of this activity to economic growth. For all countries, agriculture constitutes a strong factor of equilibrium in the harmonization of national economic development.*

Key words: Agriculture, plant growing, intensification, specialization, efficiency.

Introducere

Agricultura este apreciată ca o ramură importantă și prioritară a economiei naționale și are ca obiect cultura plantelor (ramura fitotehnică) și creșterea animalelor (ramura zootehnică) în scopul obținerii produselor alimentare și a materiei prime pentru industria alimentară, ș.a.

Progresul agriculturii mondiale a pus în lumină contribuția acestei activități la creșterea economică. Pentru toate țările, agricultura constituie un puternic factor de echilibru în armonizarea dezvoltării economice interne.

Material și metodă

Scopul acestui studiu constă în cercetarea și analiza aspectelor privind caracteristica generală a ramurii fitotehnice și nivelul de dezvoltare a acestuia în întreprinderile agricole.

În calitate de metode de cercetare au servit: observarea statistică, gruparea, metoda tabelor și graficelor, compararea etc.

Rezultate și discuții

Dezvoltarea intensivă a agriculturii, inclusiv a ramurii fitotehnice, favorizează creșterea economică în cele mai diverse sectoare, contribuind la asigurarea independenței și securității naționale.

Agricultura slab dezvoltată adâncește decalajele economice dintre țările bogate și țările sărace, ca Republica Moldova.

Relansarea agriculturii va asigura stabilitatea socială și bunăstarea materială a populației, fiindcă ea constituie o condiție a creșterii economice, cu efecte multiple de antrenare globală asupra celorlalte sectoare.

Cele mai dezvoltate țări sunt și cele mai mari producătoare de produse agricole. Agricultura, inclusiv fitotehnia, fiind un domeniu de activitate complex, este determinată de faptul ca pe lângă rolul deosebit în creșterea economică, ea prezintă anumite particularități tehnice, economice și sociale.

Principalele funcții ale ramurii fitotehnice în economia națională sunt:

- ramura fitotehnică constituie ramura care, paralel cu sectorul creșterii animalelor, îndeplinește funcția alimentară, adică asigură hrana populației. Problema securității alimentare pe plan național nu se reduce numai la asigurarea cantitativă a necesarului de consum, ci și a sortimentului;
- contribuie la producerea importantelor cantități de materii prime pentru industria alimentară și alte ramuri nealimentare;
- contribuie la creșterea stabilă a producției agricole în țară;
- este un factor deosebit de important al stabilității sociale, asigurând o repartizare stabilă și uniformă a populației în toate regiunile de dezvoltare a țării;
- asigură pe deplin sectorul zootehnic cu furaje;
- alături de silvicultură și piscicultură, ramura fitotehnică constituie un element decisiv al echilibrului ecologic;
- reprezintă o importantă piață de desfacere, stimulând producția industrială;
- asigură alte ramuri ale economiei naționale prin transferarea pe diverse căi a impozitelor, taxelor, contribuie la politica prețurilor, tarifelor, și mai e și o importantă sursă de valută;
- contribuie la echilibrarea balanței de plăți externe a țării.

Din suprafața totală a terenurilor Republicii Moldova la începutul anului 2010 terenurile agricole ocupau 74,0 %, din care 53,7% - teren arabil. În produsul intern brut producția agricolă brută constituia în anul 2009 circa 8,4%, care în comparație cu anul 2001a înregistrat o diminuare cu 14,0 p.p. Cauza principală este majorarea ponderii altor activități, precum și existența disproporțiilor de preț la produsele agricole și cele neagricole.

Producția agriculturii și industriei de prelucrare asigură circa 44% din veniturile de export.

Ponderea persoanelor ocupate în agricultură în numărul total al persoanelor antrenate în economie este de 28,2% în anul 2009. Însă în ultimii ani în comparație cu anul 2001 se observă o diminuare a efectivului de lucrători în sectorul agrar cu 22,8 p.p., ritmul mediu anual al scăderii constituind 6%.

Din cauza lipsei locurilor de muncă, veniturilor mici, disparităților regionale și urbano-rurale, a șomajului se observă o migrare îndeosebi a persoanelor tinere, a specialiștilor cu studii medii și superioare, spre orașele țării și peste hotare. Agricultura

(inclusiv ramura fitotehnică) a fost lipsită de întreprinzătorii agricoli tineri, care ar trebui să genereze inovații și să implementeze tehnologii moderne. Cu toate că există tendința de diminuare, un nivel atât de înalt de ocupație a populației în sectorul agrar este caracteristică pentru țările mai puțin dezvoltate economic și aceasta confirmă importanța ramurii date în economia națională, a dependenței material-economice a unui mare număr de populație de nivelul de dezvoltare a agriculturii și a faptului că pentru 58,6% din populație locul de trai este spațiul rural, pe care dorește a-l conserva în calitate de habitat rural tradițional.

Analiza dinamicii structurii producției agricole pe ramuri (figura 1) denotă faptul că în Republica Moldova, cu mici excepții, ponderea producției vegetale constituie de la 58% până la 74,3% din volumul total al producției, iar cea a producției animaliere variază în limitele 25,7% - 40%.

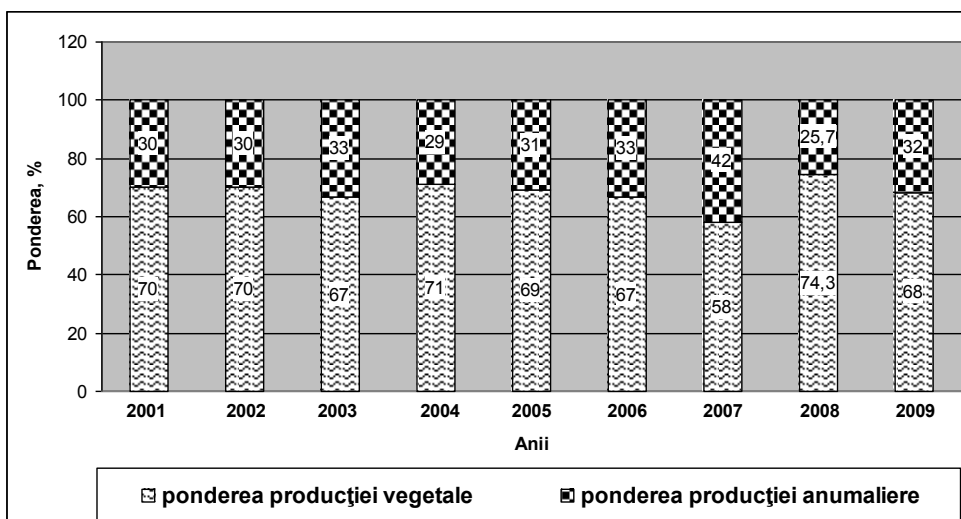

Figura 1 Structura producției agricole pe ramuri în Republica Moldova (în toate categoriile de gospodării, la prețuri comparabile),% [2, pag. 327]

Din anul 2001 până în prezent în Republica Moldova toate tipurile de produse vegetale pe locuitor au tendință de micșorare, excepție fac culturile cerealiere și leguminoase boabe și floarea soarelui, producerea cărora necesită consumuri materiale, financiare și de muncă mai mici.

Fiecare zonă agropedoclimatică se caracterizează prin anumiți parametri ce favorizează sau limitează folosirea terenurilor pentru anumite culturi agricole, precum și aplicarea unui sau altui sistem de lucrare a solului.

Asigurarea unei creșteri stabile a producției culturii plantelor presupune dezvoltarea intensivă a acestora, care depinde, la rândul său, de realizările științei și tehnicii în domeniul creării și perfecționării noilor mijloace de producție. Intensificarea prezintă o asemenea dezvoltare a producției, când surplusul de producție se asigură în

baza sporirii cantitative și calitative a tuturor componentelor ei și poate fi asigurat prin implementări practice a realizărilor științei și tehnicii.

Resursele naturale se utilizează pe baza a două criterii fundamentale: economic și biologic. Utilizarea economică a resurselor depinde de raportul cerere – ofertă. Pământul are valoare numai dacă produce bunuri și servicii pentru populație. Ca produs al naturii pământul are preț în măsura în care cererea de pământ derivă din caracteristicile acestuia de a produce bunuri și servicii.

Terenul agricol este resursa naturală cea mai prețioasă, este baza producției agricole de care depinde securitatea alimentară a populației. Utilizarea resurselor funciare determină costurile și veniturile din agricultură. Aceasta impune elaborarea și aplicarea unor politici fundamentale de conservare și economisire a resurselor funciare.

Preocuparea intensă pe plan mondial pentru protecția mediului și dezvoltarea durabilă ridică din ce în ce mai mult problema utilizării raționale a resurselor funciare, care trebuie să servească drept bază economică și pentru generațiile viitoare. Condiția de bază pentru creșterea producției agricole o constituie sporirea eficienței utilizării durabile a resurselor funciare. Folosirea durabilă a acestora constituie capacitatea resurselor funciare de a satisface cerințele generației prezente privind producția agricolă alimentară fără a compromite șansele generațiilor viitoare de a-și satisface propriile necesități alimentare.

Conform datelor B.N.S. [2] în sectorul agrar în anul 2009 activau 1620 întreprinderi agricole corporative având următoarele forme juridice de organizare: Societăți cu Răspundere Limitată (SRL), Societăți pe Acțiuni (SA), Cooperative Agricole (CA), ș.a. care sunt producători de producție-marfă; utilizează terenuri arendate și folosesc munca lucrătorilor angajați.

Analiza dinamicii suprafețelor înșămânțate în întreprinderile agricole indică o tendință de majorare de la 642,9 mii ha în anul 2001 până la 710,9 mii ha în anul 2009, ponderea constituind 85-87% în suprafața terenului agricol. Din ansamblul culturilor înșămânțate numai suprafețele cerealelor (inclusiv a grâului de toamnă) și florii soarelui s-au majorat, iar ponderea sfeclei de zahăr s-a diminuat de la 6,1% până la 2,9% în anul 2009, iar a leguminoaselor de la 1,6% până la 1,0%. O diminuare esențială se observă la suprafețele perene. Suprafața plantațiilor viticole pe rod s-a diminuat de la 44,2 mii ha în anul 2001 până la 27,7 mii ha, sau cu 2,6 p.p. în anul 2009, iar suprafața plantațiilor pomicele pe rod s-a diminuat de la 47,2 mii ha până la 32,0 mii ha.

Conform legii din 16 februarie 2007 nr.68 privind Dezvoltarea regională în Republica Moldova [1] se definesc următoarele regiuni de dezvoltare: mun. Chișinău, Nord, Centru, Sud, UTA „Găgăuzia” și Transnistria, unde nu avem acces la date.

Principiul de bază a susținerii dezvoltării regionale este eficiența – buna utilizare a resurselor naturale, umane, financiare, de producție, pe întreg teritoriul. Scopul regiunilor este de a asigura folosirea rațională, completă și cu maximum de randament a tuturor resurselor pe care le utilizează agricultura în vederea obținerii întregului sortiment de produse agricole în cantități și de calitate corespunzătoare cerințelor economiei naționale și în condițiile economice cele mai avantajoase.

Analiza repartizării suprafețelor însămânțate cu culturi agricole, a plantațiilor perene pe rod și producția obținută, sunt prezentate în următorul tabel.

Tabelul 1. Nivelul, structura suprafețelor (plantației pe rod) și producției globale a unor culturi (plantații) în întreprinderile agricole pe regiunile de dezvoltare din Republica Moldova (în media anilor 2006-2009).

Indicatorul	Regiunile de dezvoltare					Total pe Republica Moldova
	Mun. Chișinău	Nord	Centru	Sud	UTA Găgăuzia	
Cerealiere (fără porumb)						
Suprafața cerealelor (fără porumb, mii ha)	6,6	127,2	71,1	96,3	37,6	338,8
ponderea, %	2,0	37,5	20,9	28,5	11,1	100
Producția globală, mii q	159,8	3005,7	1346,9	1979,7	745,6	7237,7
ponderea, %	2,2	41,5	18,6	27,4	10,3	100
Sfecla de zahăr						
Suprafața sfeclei de zahăr, mii ha	0,1	22,3	3,5	0,1	-	26
ponderea, %	0,4	85,8	13,4	0,4	-	100
Producția globală, mii q	22,7	6419,3	864,5	18,7	-	7326,2
ponderea, %	0,3	87,6	11,8	0,3	-	100
Floarea soarelui						
Suprafața însămânțată, mii ha	1,9	70,4	30,3	36,5	12,9	152,1
ponderea, %	1,2	46,3	20,0	24,0	8,5	100
Producția globală, mii q	24,3	1071,5	344,9	361,8	126,5	1928,9
ponderea, %	1,2	55,5	18,0	18,8	6,5	100
Vița de vie pe rod						
Suprafața pe rod a viței de vie, mii ha	2,4	0,5	7,0	13,8	7,3	31,1
ponderea, %	7,7	1,6	22,6	44,5	23,6	100
Producția globală, mii q	152,5	12,2	223,0	490,9	181,4	1030,1
ponderea, %	14,8	1,2	21,6	44,8	17,6	100

Sursa: calculele autorilor în baza datelor pe întreprinderile agricole în aspect regional.

Analiza datelor tabelului 1 demonstrează ponderea cea mai înaltă a semănăturilor (plantațiilor pe rod) și respectiv a recoltei globale în felul următor:

- a cerealelor (fără porumb) – în întreprinderile regiunilor de dezvoltare Nord, Sud și Centru, ponderea constituind respectiv: 37,5%; 28,5%; și 20,9%;
- a sfeclei de zahăr – în întreprinderile regiunii Nord 85,5% și parțial în regiunea Centru – 3,5%;
- a florii soarelui – în regiunile Nord, Sud, Centru și UTA Găgăuzia cu ponderea suprafețelor însămânțate respectiv: 46,3%; 24,0%; 20,0% și 8,5%;
- a viței de vie pe rod – în întreprinderile regiunilor Sud – 44,5%; UTA Găgăuzia – 23,6%; Centru – 22,6% și mun. Chișinău – 7,7%.

Așa o situație de repartizare a culturilor (plantațiilor pe rod) în profilul regional o considerăm pozitivă, așa cum sunt respectate parametrii agropedoclimatici

recomandați de savanții autohtoni pentru asigurarea durabilității agriculturii, ce favorizează sau limitează folosirea terenurilor pentru anumite culturi agricole, precum și aplicarea unui sau altui sistem de lucrare a solului [3, pag. 4-5]

Tabelul 2. Dinamica și ponderea producției globale vegetale (în prețuri comparabile ale anului 2005) în suma totală a producției agricole în întreprinderile agricole din Republica Moldova

Anul	Valoarea producției globale (în prețuri comparabile ale anului 2005), mii lei		Ponderea producției globale vegetale în suma producției agricole, %
	agricole	vegetale	
2001	3070903	2714356	88.4
2002	3230356	2830955	87.6
2003	2764118	2441605	88.3
2004	3681572	3361814	91.3
2005	3740406	3057663	81.7
2006	3382277	2799920	82.8
2007	2540118	2050937	80.7
2008	4161997	3626316	87.1
2009	3197587	2503159	78.3

Datele selectate de autori în baza formularelor specializate a întreprinderilor agricole din Republica Moldova

Datele tabelului 2 și figurii 2. ne permit să formulăm următoarele concluzii:

- valoarea producției globale agricole, inclusiv și vegetale, variază în dinamică. Însă în anul 2009 în mărime absolută acest indicator important s-a majorat în agricultură numai cu 4,1% în comparație cu anul 2001, iar valoarea producției globale vegetale a scăzut cu 7,8%. Această situație o considerăm negativă, deoarece întreprinderile agricole realizează o reproducție regresivă în ramura fitotehnică;
- ponderea producției globale vegetale în suma totală a producției agricole oscilează în limitele 78,3% - 88,4%, ceea ce este mai înalt decât în alte categorii de unități agricole (gospodării țărănești). Aceasta confirmă că întreprinderile agricole sunt producători de producție-marfă a principalelor tipuri de produse vegetale.

În continuare vom cerceta ponderea valorii unor produse în valoarea producției globale vegetale (tabelul 3) în profil regional.

Conform calculelor tabelului 3 constatăm că:

- valoarea produselor obținute din ramura fitotehnică incluse în cercetare constituie în total circa 70% din suma totală a valorii producției globale vegetale;
- ponderea cea mai mare – 30% în medie, din valoarea producției globale vegetale o dețin cerealierele (fără porumb). În profil regional ponderea mai

mare (34-39%) o dețin întreprinderile agricole din regiunea Sud și UTA Găgăuzia.

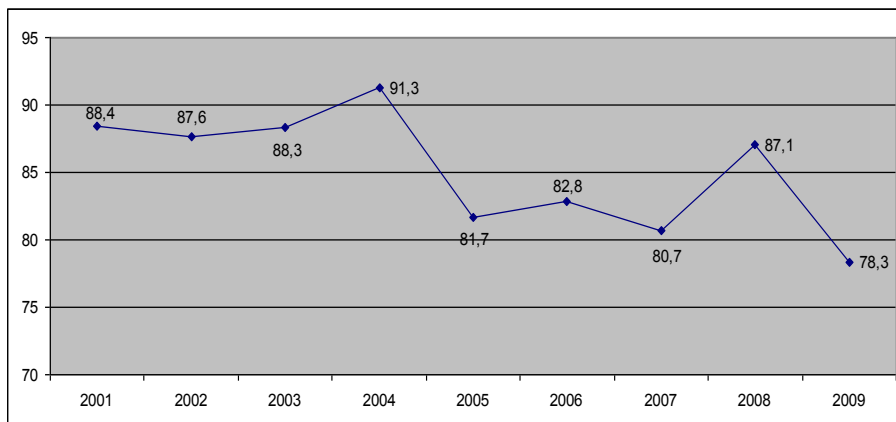

Figura 2. Dinamica ponderii producției globale vegetale în suma producției agricole, %

- sfecla de zahăr deține ponderea de 8,8% în medie, însă în întreprinderile din regiunea Nord producerea acesteia acoperă 18%, iar celei din Centru - 5,3% din valoarea producției globale vegetale pe țară;
- valoarea producției semințelor de floarea soarelui contribuie în valoarea producției globale vegetale în întreprinderile din republică cu 15,9%. Cu toate că în toate regiunile se cultivă floarea soarelui, totuși ponderea cea mai mare a valorii semințelor (20,7%) o deține regiunea Nord;
- contribuția strugurilor în valoarea producției globale vegetale este în medie de 12,4%. Mun. Chișinău, UTA Găgăuzia și regiunea Sud dețin următoarele ponderi: 29,0%; 28,0% și 23,6% respectiv. În regiunea Centru unde sunt toate condițiile agropedoclimatice, din cauza productivității reduse la 1 ha de plantații pe rod, nu se obține volumul necesar de struguri.

Resursele de producție în întreprinderile agricole sunt reprezentate de potențialul natural, material financiar și uman care, în contextul creat de mediul social, sunt atrase și folosite în procesul de producere a produselor agricole. Resursele atrase în procesul de producție mai poartă denumirea și de factori de producție, care, prin mecanismul funcționării lor asigură obținerea produselor vegetale. O importanță deosebită are atragerea în procesul de producție a acelor resurse care asigură sporirea producției agricole în condiții de eficiență economică ridicată.

Antrenarea resurselor în procesul de producție trebuie astfel realizată încât să valorifice superior întregul potențial de care dispun întreprinderile agricole. Nivelul de asigurare cu resurse: pământ, muncă, mijloace fixe și circulante în condițiile economiei de piață sunt diferite în fiecare unitate agricolă, așa cum au diferite direcții de producere și diferite ramuri de dezvoltare. În perioada actuală, modificarea mărimii potențialului de producere în unitățile agricole din Republica Moldova, în mare

măsură, depinde de gradul de influență a diferitor tendințe de schimbare a fiecărei resurse aparte: în primul rând, de reducerea efectivului resurselor de muncă și terenuri agricole, în al doilea rând, de schimbările cantitative și calitative a mijloacelor fixe de producție, mijloacelor circulante, ș.a.

Tabelul 3. Ponderea valorii unor produse în valoarea producției globale vegetale a întreprinderilor agricole pe regiunile de dezvoltare din Republica Moldova, în media anilor 2006-2009

Indicatorul	Regiunea de dezvoltare					Total pe Republica Moldova
	Mun. Chișinău	Nord	Centru	Sud	UTA Găgăuzia	
Numărul de întreprinderi	106	579	462	317	97	1561
Valoarea producției globale vegetale (în prețuri comparabile ale anului 2005), mii lei	175590	1174211	536519	649919	214992	2751230
ponderea, % inclusiv:	100	100	100	100	100	100
• cerealiere (fără porumb)	18158	341538	153048	224954	84722	822420
ponderea, %	10,4	29,1	28,5	34,6	39,4	30
• sfecla de zahăr	748	211452	28477	616	-	241292
ponderea, %	0,4	18,0	5,3	0,1	-	8,8
• semințe de floarea soarelui	5513	243112	78254	82089	28702	437648
ponderea, %	3,0	20,7	15,0	12,6	13,4	15,9
• struguri	50630	4050	74036	153019	60225	341960
ponderea, %	29,0	0,4	13,8	23,6	28,0	12,4

Sursa: calculate de autori la prețurile comparabile ale anului 2005, pentru 1 q de: cerealiere (fără porumb) – 113,63 lei, sfecla de zahăr – 32,94 lei, floarea soarelui – 226,89 lei, struguri – 332 lei.

Luând în considerare diversitatea condițiilor climaterice și, mai ales, a solului în regiunile de dezvoltare, de amplasarea întreprinderilor concrete, o sarcină primordială la etapa actuală este estimarea gradului de mobilizare a potențialului de resurse, ce caracterizează intensitatea utilizării lor, care poate fi exprimat și cu ajutorul a două sisteme de indicatori: intensitatea consumării potențialului de resurse și eficiența (rezultatul) utilizării potențialului de resurse.

Repartizarea principalelor resurse utilizate și a rezultatelor economice obținute în întreprinderile agricole în sectorul fitotehnic pe regiunile de dezvoltare este efectuată în tabelul 4.

Reieșind din calculele efectuate în tabelul 4 constatăm:

- ponderea cea mai înaltă a tuturor resurselor utilizate în fitotehnie în suma totală a acestora în întreprinderile agricole o deține regiunea de dezvoltare Nord (28,5% - 47%), urmată de regiunile Sud și Centru (20% - 27%);

- ponderea rezultatelor obținute este direct proporțională cu ponderea resurselor utilizate în întreprinderi în funcție de regiunile de dezvoltare.

Tabelul 4. Repartizarea principalelor resurse utilizate și a rezultatelor economice obținute în sectorul fitotehnic a întreprinderilor agricole din Republica Moldova în profil regional, în media anilor 2006 – 2009, %

Indicatorul	Total pe Republica Moldova	Inclusiv regiunea de dezvoltare				
		Mun. Chișinău	Nord	Centru	Sud	UTA Găgăuzia
Numărul întreprinderilor, unități	1561	106	579	462	317	97
Suprafața terenului agricol, ha	100	3,1	42,0	20,8	24,7	9,4
Efectivul mediu anual de lucrători din fitotehnie, persoane	100	4,6	41,8	21,9	23,2	8,5
Valoarea medie anuală a mijloacelor fixe cu destinație agricolă, mii lei	100	8,3	28,5	26,0	27,7	9,5
Consumurile materiale incluse în costul producției vegetale, mii lei	100	5,3	47,0	20,0	20,7	7,0
Valoarea producției agricole globale vegetale (în prețuri comparabile ale anului 2005), mii lei	100	6,3	42,7	19,6	23,6	7,8
Veniturile din vânzarea producției agricole vegetale, mii lei	100	4,7	47,4	18,0	22,4	7,5
Profit brut obținut din vânzarea producției agricole vegetale, mii lei	100	6,6	48,2	15,2	26,7	3,3

Sursa: calculate de autori în baza datelor formularelor specializate ale întreprinderilor agricole

Întreprinderile agricole ale Republicii Moldova nu au o specializare profundă. Întreprinderile sunt producătoare de produse marfă vegetală ponderea căreia în structura veniturilor din vânzări sau în producția marfă în prețuri comparabile constituie aproximativ 90%, din care cerealele (inclusiv grâul), floarea soarelui, sfecla de zahăr, fructele și strugurii, constituie ponderea majoră [5, pag. 98]

Aprofundarea divizării muncii în agricultură cauzează specializări variate la nivel de întreprinderi agricole și mai ales în funcție de regiunile de dezvoltare.

În continuare vom cerceta ponderea potențialului de resurse și rezultatelor obținute în fitotehnie în suma totală a acestora din sectorul agrar pe întreprinderi, în funcție de regiuni de dezvoltare (tabelul 5).

Conform datelor prezentate în tabelul 5 constatăm că din efectivul mediu anual total de lucrători încadrați în agricultură 93% sunt ocupați în producerea producției vegetale. Practic în întreprinderile tuturor regiunilor ponderea, cu mici devieri, este la același nivel, cu excepția mun. Chișinău, unde ponderea este de 86%. Consumurile materiale incluse în costul producției vegetale sunt la nivel de 77%, se evidențiază o pondere înaltă de 94% în UTA Găgăuzia și o pondere redusă – de 43% în mun. Chișinău.

Indicatorii rezultativi prezentați în tabelul 5 demonstrează o pondere de mai mult de 82%, obținută din producerea și vânzarea produselor vegetale.

Se evidențiază întreprinderile din UTA Găgăuzia și regiunea Nord, unde ponderea constituie mai mult de 88 – 96%, iar în întreprinderile din UTA Găgăuzia și

regiunea Nord, iar în UTA Găgăuzia profitul obținut din vânzările produselor vegetale acoperă pierderile obținute din sectorul zootehnic.

Tabelul 5 Ponderea principalilor indicatori economici din ramura fitotehnică în suma totală obținută din activitatea întreprinderilor pe regiunile de dezvoltare din Republica Moldova, în media anilor 2006-2009,%

Indicatorul	Total pe Republica Moldova	Regiunea de dezvoltare				
		Mun. Chișinău	Nord	Centru	Sud	UTA Găgăuzia
Numărul de întreprinderi, unități	1561	106	579	462	317	97
Efectivul mediu anual de lucrători, total, persoane	93,0	86,2	93,3	90,6	94,0	95,4
Consumurile materiale incluse în costul producției, mii lei	77,0	43,0	86,0	63,0	87,0	94,0
Valoarea producției globale agricole (în prețuri comparabile ale anului 2005)	83,3	56,5	88,7	72	93	96,8
Veniturile din vânzările producției agricole, mii lei	82,6	47,1	88,3	71,4	91,5	96,9
Profitul brut obținut din vânzările producției agricole, mii lei	84,3	52,0	89,8	68,2	99,1	113

Sursa: calculate de autori în baza datelor formularelor specializate ale întreprinderilor agricole

Aceste cercetări confirmă concluziile precedente, că întreprinderile agricole corporative sunt specializate în producerea producției vegetale, unde ponderea potențialului de resurse utilizate și a rezultatelor obținute sunt foarte înalte.

Întreprinderile sunt rentabile atunci când își acoperă costurile de producție în baza veniturilor proprii și obțin profit.

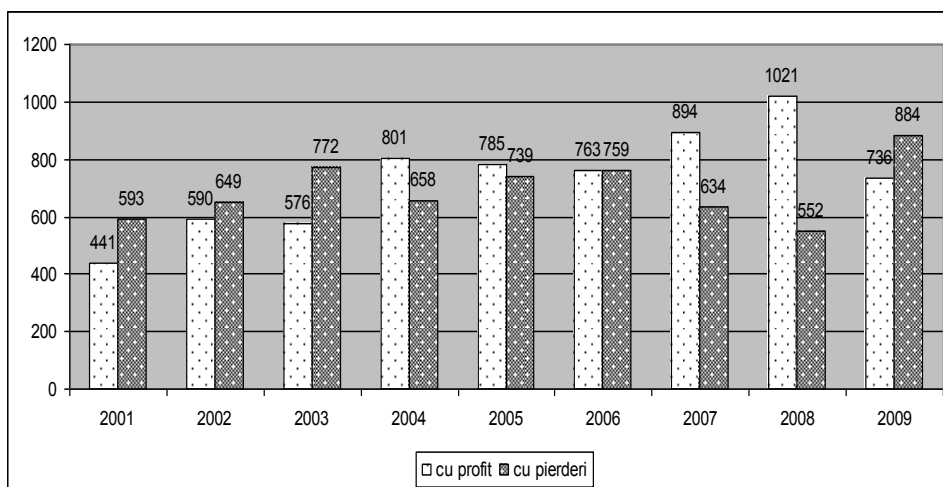

Figura 3. Dinamica întreprinderilor agricole profitabil și neprofitabil

Profitul este indicatorul principal care identifică disponibilitatea și posibilitatea de dezvoltare a unităților agricole. Profitul reflectă modul de gestionare a potențialului de resurse fiindcă are drept componente veniturile și costurile activității economice.

Datele tabelului 6 și figurii 4. demonstrează că în medie o întreprindere agricolă obține din activitatea fitotehnică 273,7 mii lei, cu o divizare în profil regional de la 360,6 mii lei în regiunile Sud și Nord până la 140 mii lei în regiunea Centru și UTA Găgăuzia.

Tabelul 6 Indicatorii rezultativi din vânzarea produselor vegetale în întreprinderile agricole în profil regional în Republica Moldova, în media anilor 2006-2009.

Indicatorul	Regiunea de dezvoltare					În medie pe Republica Moldova
	Mun. Chișinău	Nord	Centru	Sud	UTA Găgăuzia	
Profit brut în calcul la:						
• 1 întreprindere, mii lei	268,9	355,8	140,2	360,6	140,8	273,7
• 1 ha teren agricol, lei	1100,2	603,8	378,1	559,1	177,2	521,0
Nivelul rentabilității, %						
• producției agricole	24,32	18,30	15,74	20,58	6,08	17,82
• producției vegetale	27,50	18,66	14,90	22,66	7,15	18,28

Sursa: calculele autorilor în baza formularelor specializate a întreprinderilor agricole

În medie la 1 ha teren agricol profitul din vânzarea producției vegetale constituie 521 lei, cu o divizare de la 1100 lei/ha în municipiul Chișinău până la 177 lei/ha în UTA Găgăuzia. Rentabilitatea producției agricole inclusiv în ramura fitotehnică nu depășește nivelul de 20% și numai în întreprinderile din mun. Chișinău și regiunea Sud acești indicatori sunt mai înalți cu 3-9 p.p. Considerăm că așa niveluri nu pot permite întreprinderilor practicarea reproducției largite.

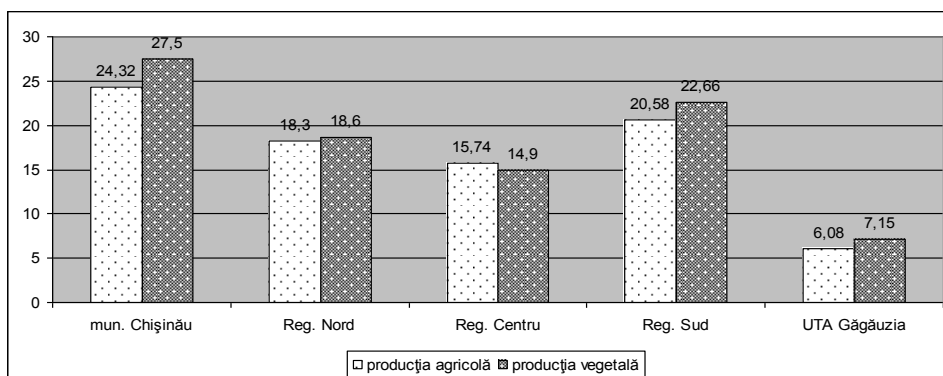

Figura 4. Rentabilitatea producției în întreprinderile agricole în profil regional, în media anilor 2006-2009

Concluzii:

- Valoarea producției globale agricole, inclusiv și vegetale, variază în dinamică. Însă în anul 2009 în mărime absolută acest indicator important s-a majorat în agricultură numai cu 4,1% în comparație cu anul 2001, iar valoarea producției globale vegetale a scăzut cu 7,8%. Această situație o considerăm negativă, deoarece întreprinderile agricole realizează o reproducție regresivă în ramura fitotehnică;
- Ponderea producției globale vegetale în suma totală a producției agricole oscilează în limitele 78,3% - 88,4%, ceea ce este mai înalt decât în alte categorii de unități agricole (gospodării țărănești). Aceasta confirmă că întreprinderile agricole sunt producători de producție-marfă a principalelor tipuri de produse vegetale. Întreprinderile agricole ale Republicii Moldova nu au o specializare profundă. Întreprinderile sunt producătoare de produse marfă vegetală ponderea căreia în structura veniturilor din vânzări sau în producția marfă în prețuri comparabile constituie aproximativ 90%, din care cerealele (inclusiv grâul), floarea soarelui, sfecla de zahăr, fructele și strugurii, constituie ponderea majoră;
- Ponderea cea mai înaltă a tuturor resurselor utilizate în fitotehnie în suma totală a acestora în întreprinderile agricole o deține regiunea de dezvoltare Nord (28,5% - 47%), urmată de regiunile Sud și Centru (20% - 27%);
- Ponderea rezultatelor obținute este direct proporțională cu ponderea resurselor utilizate în întreprinderi în funcție de regiunile de dezvoltare;
- Efectivul mediu anual total de lucrători încadrați în agricultură 93% sunt ocupați în producerea producției vegetale. Practic în întreprinderile tuturor regiunilor ponderea, cu mici devieri, este la același nivel, cu excepția mun. Chișinău, unde ponderea este de 86%;
- Consumurile materiale incluse în costul producției vegetale sunt la nivel de 77%, se evidențiază o pondere înaltă de 94% în UTA Găgăuzia și o pondere redusă – de 43% în mun. Chișinău;
- În medie o întreprindere agricolă obține din activitatea fitotehnică 273,7 mii lei, cu o divizare în profil regional de la 360,6 mii lei în regiunile Sud și Nord până la 140 mii lei în regiunea Centru și UTA Găgăuzia. În medie la 1 ha teren agricol profitul din vânzarea producției vegetale constituie 521 lei, cu o divizare de la 1100lei/ha în municipiul Chișinău până la 177 lei/ha în UTA Găgăuzia. Rentabilitatea producției agricole, inclusiv în ramura fitotehnică, nu depășește nivelul de 20% și numai în întreprinderile din mun. Chișinău și regiunea Sud acești indicatori sunt mai înalți cu 3-9 p.p. Considerăm că așa niveluri nu pot permite întreprinderilor practicarea reproducției largite.

BIBLIOGRAFIE:

1. Legea cu privire la dezvoltarea regională în Republica Moldova, nr. 438-XVI din 28.12.2006 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 21-24 din 16 februarie 2007, p. 9-12
2. Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2010, 571 p.

3. Boincean S. Pregătirea ogorului de toamnă și suprafețelor sub culturile de primăvară. Seceta și metodele de minimizare a consecințelor nefaste. Chișinău, 2007, 29 p.
4. Metodologia valorificării superioare a solului în noile condiții de gospodărire a terenurilor agricole. Ruxanda, Chișinău, 1999, 159 p.
5. Timofti, E.; Popa, D. Eficiența mecanismului economic în sectorul agrar – Chișinău: Complexul Editorial-poligrafic al IFES, 2009, 343 p.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ АНАЛИЗА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ В РЕГИОНЕ

ТКАЧЕНКО В.А.

*доктор экономических наук, профессор,
академик АЭН Украины*

***Аннотация.** Раскрывается сущность экономической категории трудовые ресурсы, исследованы особенности и эффективности их использования на макро-, мезо- и микроуровнях. Приводятся факторы, влияющие на функционирование трудовых ресурсов и эффективность их использования. Особое внимание уделено проблемам занятости трудоспособного населения, особенностям регулирования занятости на основе административных и экономических методов, и прежде всего на региональном уровне.*

***Abstract:** The article explains the essence of labor as an economic category, researches specifics and effectiveness of its use on macro-, mezzo-, and micro-levels. The article provides the example of factors affecting the functioning of labor resources and the effectiveness of their use. Special attention is drawn to the problems of employment, specifics of influencing employment via administrative and economic methods, first of all, on the regional level.*

В использовании использования трудовых ресурсов важная роль принадлежит теоретическому осмыслению исходных категорий и понятий, которые для экономической науки в определенном смысле стали традиционными. К числу таких категорий и относятся трудовые ресурсы, которые определялись как трудоспособное население в способном к труду возрасте, что свидетельствовало о развитии количественного подхода к понятию трудовые ресурсы, т.е. рассмотрению их как совокупности индивидов с учетом демографических признаков (пол, возраст).

В международной статистике (по методологии ООН) деление населения осуществляется следующим образом: дорабочее население 0-14 лет; рабочее 15 - 64 года; внерабочее свыше 65 лет. В Украина для женщин границы рабочего возраста установлены в пределах от 16 до 55 лет, а для мужчин от 16 – до 60 лет. Границы рабочего возраста устанавливает государство в зависимости от продолжительности жизни [1]. Например, нижняя граница рабочего возраста в ФРГ, Австрии, Швеции, Италии – 14 лет, Франция, Англия, Япония – 15 лет, США – 16 лет, Дания – 18 лет; верхняя граница – до 60 лет – Англия, Дания, Греция, 67 лет – Швеция, 70 лет – Норвегия.

Трудовые ресурсы – самостоятельная экономическая категория. В то же время это и исходные демографические, экономические, социологические и статистические категории соответствующих научных дисциплин, так как трудовые ресурсы – часть населения страны, обладающая необходимым

развитием, здоровьем, образованием, культурой, способностями, квалификацией, профессиональными знаниями для работы в сфере общественно-полезной деятельности, находящаяся в рабочем возрасте, а частью и за его пределами (работающие подростки и пенсионеры).

Изучение эффективного использования трудовых ресурсов осуществляется на трех уровнях: макроуровень (страна); мезоуровень (область); микроуровень (населенный пункт) в зависимости от степени интегрированности в экономику страны. Наиболее обстоятельно изучен макроуровень. Наименее изучены процессы занятости на микроуровне.

По месту в общественном разделении труда и функциональному значению населенные пункты разделяются на городские и сельские. Это обусловлено отличием в характере производства и человеческой деятельности. Жизнедеятельность населения в городских населенных пунктах связана с развитием и размещением промышленных предприятий, объектов строительства, транспортной и социальной инфраструктуры и т.д., а в сельских поселениях – в основном, с использованием земли, развитием и размещением сельскохозяйственного производства. В соответствии с этим население, являющее природной основой формирования трудовых ресурсов, в зависимости от места проживания делится на городское и сельское.

Днепропетровская область относится к ряду ключевых областей по обеспечению эффективной занятости в стране, трудовые ресурсы ее составляют 8% страны. Около 75% населения области проживает в городах и приблизительно 9% населения в ПГТ, остальные в селах (почти 16%). Отличительной чертой является наличие нескольких крупных технополисов: Днепропетровск - 1094 тыс.чел., Кривой Рог – 697 тыс., Днепродзержинск – 267 тыс., Никополь – 148 тыс. и Павлоград – 125 тыс. На их долю приходится около 63,4% населения области [2].

Эти технополисы характеризуются, с одной стороны – высокой концентрацией промышленных объектов, развитием социальной инфраструктуры, транспортной сети, производственных и социальных коммуникаций, что делает их притягательными для миграционных потоков. Вместе с тем им свойственно интенсивное антропогенное давление на окружающую среду, деградация демовоспроизводственных процессов, ухудшение качества трудового потенциала.

В Украине в городах сконцентрировано 68,04% всего населения. Это обусловлено не столько более комфортными условиями проживания, сколько развитием (вследствие индустриализации) агломеративных форм расселения, имеющих лучшие условия для реализации большинства направлений человеческой деятельности и улучшения экологического состояния. Крупные же города (в силу высокой развитости инфраструктуры) эффективны с точки зрения экономики, форм функционирования производственной деятельности. Элементы выгоды пока что являются определяющими в предпочтениях и формировании образа жизни населения. Поэтому урбанизированными видами расселения охвачены 33,5 млн.чел.

Одной из проблем, связанных с реформированием украинской экономики является проблема эффективного использования трудовых ресурсов, которые будучи главным элементом производства, функционируют не изолировано, а в неразрывной связи с его вещественными элементами производства. Поэтому повышение эффективности использования трудовых ресурсов следует считать составной частью единого процесса общественного воспроизводства.

Одной из важнейших трудностей при изучении и конструировании сложной системы трудовых ресурсов, выступает уникальность объекта исследования. Во-первых, этот объект обладает способностью к самовоспроизведению, причем не только на прежнем, но и возрастающем количественном и качественном уровне. Во-вторых, он обладает способностью порой весьма существенно изменять линию своего поведения, опрокидывая многие прогнозы и расчеты. И в этом качестве он может быть отнесен к категории слабо детерминированных объектов. Однако трудовые ресурсы нельзя считать неуправляемым объектом. В-третьих, в своей практике регулирования мы должны исходить из того, что наши воздействия могут быть эффективными в том случае, если они верно сориентированы на интересы подавляющей массы трудящихся, экономические интересы есть форма проявления экономических законов.

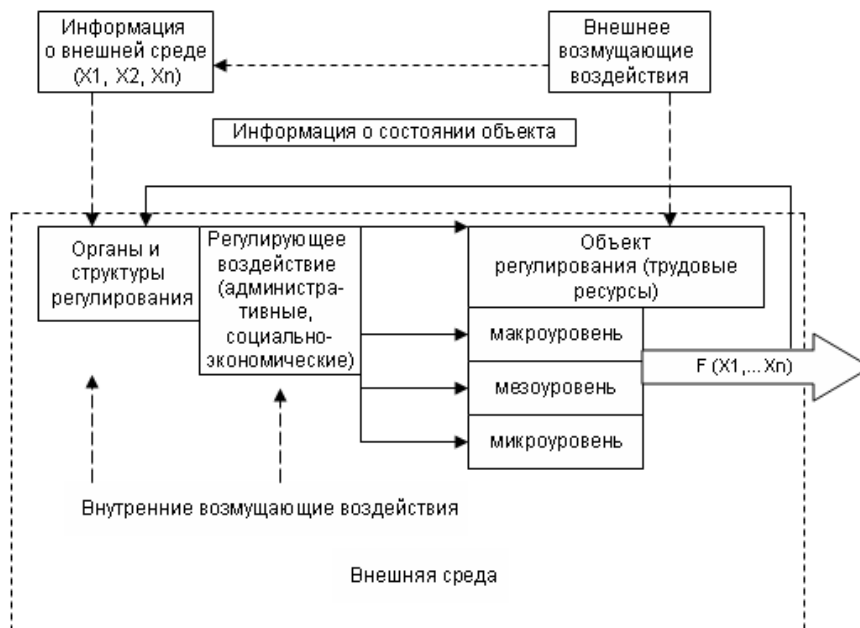

Рис. 1. Схема системы регулирования эффективностью использования трудовых ресурсов

Несмотря на возрастание внимания к трудовым ресурсам на Украине еще не удалось создать единую систему регулирования, способную обеспечить

эффективное использование и воспроизводство трудовых ресурсов. Поэтому предлагается описание трудовых ресурсов как большой открытой социально-экономической системы, которая отражена на рис. 1. [3].

В соответствии с принципами общей теории систем может быть построен абстрактный образ исследуемого объекта. Изучаемый нами объект – трудовые ресурсы – представляет собой системный объект, сформированный из трудоспособных лиц городского и сельского населения и включающий следующие элементы рис. 2.

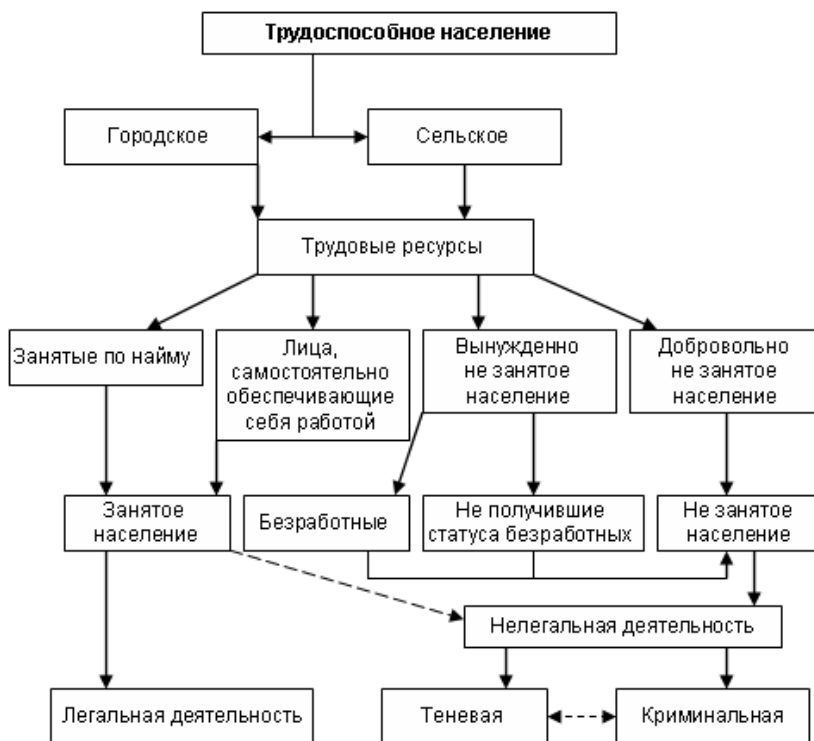

Рис. 2. Схема объекта регулирования – трудовые ресурсы

1. Легальная деятельность:
 - занятые по найму;
 - лица самостоятельно обеспечивающие себя работой (предприниматели, самозанятые).
2. Незаконная деятельность:

Основная незаконная деятельность:

 - деятельность, регистрация которой не предусмотрена действующим законодательством;

- разрешенная законом деятельность, процедура регистрации которой предусмотрена действующим законодательством, однако не проводится по разным причинам (теневая занятость);
- деятельность, которая противоречит действующему законодательству и соответственно не может быть зарегистрирована (криминальная занятость).

К ней относятся следующие контингенты: не занятое население, т.е. безработные и лица, не получившие статуса безработных.

Дополнительная нелегальная занятость:

- комбинация наемного труда и нелегальной деятельности (теневой занятости, либо криминальной);
- комбинация предпринимательства и нелегальной деятельности;
- комбинация самозанятости и нелегальной;
- комбинация теневой и криминальной деятельности.

Занятость городского населения как сложная система может быть представлена в виде трех взаимосвязанных блоков-подсистем (рис. 3).

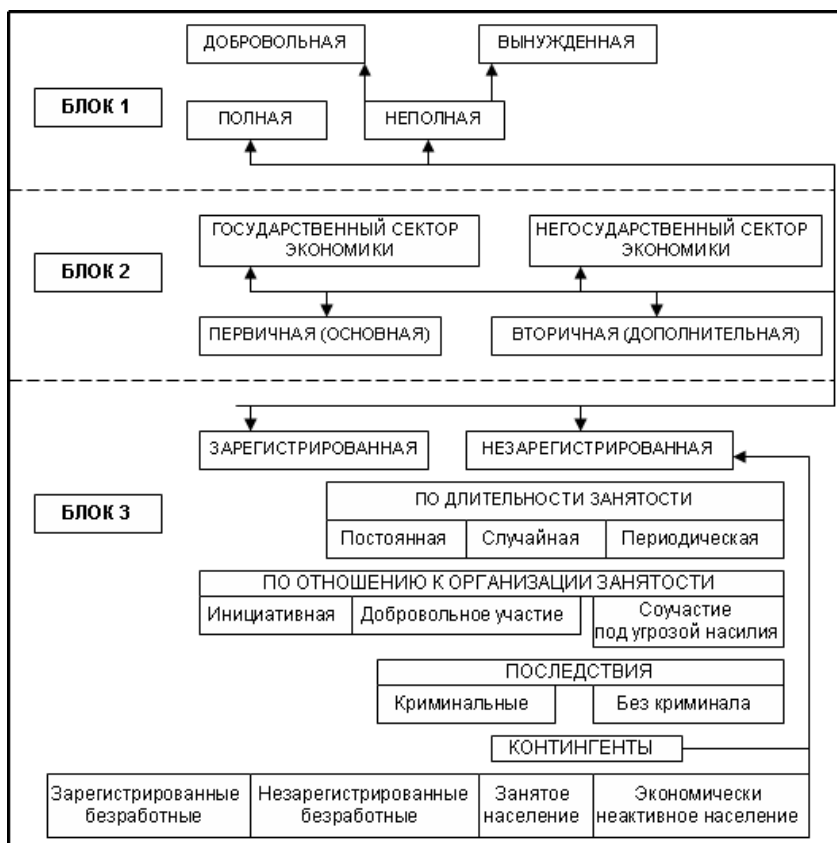

Рис. 3. Дифференциация занятости городского населения по основным блокам-признакам

Блок 1 – дифференциация занятости по форме организации рабочего времени.

Блок 2 – дифференциация занятости по приоритетности и по сфере приложения труда.

Блок 3 – дифференциация по видам занятости относительно ее правомерности (зарегистрированная и незарегистрированная) и ее последствиям.

Невидимая недозанятость чаще всего трактуется как «аналитическая концепция», отражающая неправильное распределение трудовых ресурсов или глубокий дисбаланс между трудом и другими факторами производства. Характерными симптомами могут служить – низкий доход граждан, недоиспользование их квалификационного потенциала, низкая производительность труда [1].

В рамках невидимой неполной занятости в международной практике различают: **скрытая недозанятость**, которая выявляется при изучении уровня доходов и квалификации; а при анализе показателей производительности труда – потенциальная недозанятость.

Все эти понятия для Украины являются новыми, кроме добровольной неполной занятости, которая отражена в законодательстве страны и считается общепринятой нормой. Все остальные понятия нуждаются в уточнении и подробном изучении.

Во втором блоке, различают по сфере приложения труда (государственная и негосударственная) и по организации рабочего места (первичную и вторичную занятость).

В соответствии с существующими формами собственности можно четко обозначить две принципиальные сферы приложения труда населения – государственный и негосударственный.

Первичная занятость на одном рабочем месте. В терминах статистического учета Украины первичной считается занятость на том предприятии, где находится трудовая книжка работающего. Первичная занятость регулируется действующим законодательством о труде, правилами внутреннего трудового распорядка, утверждаемыми коллективами предприятий, организаций и учреждений, отраслевыми правилами внутреннего трудового распорядка, уставами предприятий.

В отличие от первичной **вторичная занятость** не требует такого документального оформления; соответственно вторичной является занятость, дополнительная к первичной; строго говоря, вторичной может быть занятость на двух или более рабочих местах (на каждом, кроме основного места работы).

Иногда вместо терминов «первичная» и «вторичная» занятость употребляются **«основная»** и **«дополнительная»** занятость; отличие заключается в том, что основной является занятость на том рабочем месте, которая соответствует одному из таких критериев: наличие трудовой книжки; наибольший доход; максимальный объем отработанного времени.

Главное разделение предусматривает отделение зарегистрированной занятости от незарегистрированной (*Блок 3*).

Занятость может быть зарегистрированной (если предприятие является зарегистрированным юридическим лицом и своевременно подает статистическую отчетность) и незарегистрированной (если предприятие по каким-либо причинам отклоняется от регистрации).

Экономические реформы в Украине, проводимые с начала 90-х г.г., породили ряд новых явлений в сфере занятости населения. К ним можно отнести недозанятость и нелегальная (неформальная) занятость. Четкого определения «*нелегальная занятость*» пока не сложилось. Основной чертой неформального сектора является отсутствие регистрации и платы налогов. Нам представляется, что наиболее приемлемым является отнесение к неформально занятым лиц, не зарегистрировавших в соответствии с законодательством экономическую деятельность и не платящих налогов. Другими словами, это неформальный сектор экономики, который почти не поддается статистическому учету и скрывающий доходы, не платящий налоги, включающий мелких собственников, индивидуальных предпринимателей, фермеров, сезонных и временных работников, занятых неполное рабочее время и т.д.

Согласно рис. 3. в блоке 3 основной контингент теневой занятости составляет незанятое население. Причем те из них, которые предлагали свои трудовые услуги на рынке труда, но не получили их признания, составляют «вынужденно не занятое население», или фактический запас наемного труда. Большинство из них официально регистрируются в качестве «безработных», в т.ч. и экономически неактивное население (пенсионеры, подростки, инвалиды, добровольно незанятое население в рабочем возрасте). «Добровольно не занятое население в рабочем возрасте» образуется из лиц:

- a) не предлагающих свои трудовые услуги на рынке труда в силу низкой заработной платы, однако, готовых приступить к работе, если оплата труда будет более высокой;
- b) предпочитающих не работать вовсе, нежели заниматься малооплачиваемым трудом.

В литературе такое явление иногда недостаточно квалифицируется как добровольная, или пассивная, безработица.

Безработица – ситуация в экономике, при которой часть трудоспособного населения становится относительно избыточной (резервной армией труда). Под безработицей понимается сложное социально-экономическое явление, выражающееся в несоответствии между спросом на рабочую силу и ее предложением на рынке труда, в результате которого часть трудоспособного населения не имеет постоянной работы (трудового заработка), пополняя не только резервную армию труда, но и теневую занятость.

В Украине, согласно Закона «О занятости населения» безработными считаются трудоспособные граждане рабочего возраста, которые по не зависящим от них причинам не имеют заработка (трудового дохода) из-за отсутствия подходящей работы, зарегистрированы в государственной службе

занятости, действительно ищут работу и способны приступить к труду. Безработные, по определению МОТ, – лица, трудоспособного возраста, физически здоровые, которые не работают по причинам от них не зависящим, активно занимаются поисками работы и готовы немедленно приступить к работе [4].

Иногда расширенное толкование понятия «безработные» (как незанятого в национальном хозяйстве трудоспособного населения в рабочем возрасте) неприемлемо, т.к. оно включало бы как лиц, активно ищущих работу, так и лиц, не ищущих ее, а также лиц, претендующих на занятие оплачиваемого рабочего места, но активно не способствующих этому, чтобы ему соответствовать по профессионально-квалификационной пригодности, состоянию здоровья, внутренней организованности и др.

Современная наука использует понятие так называемого «естественного уровня безработицы». Разные авторы определяют количественную величину естественного уровня безработицы по-разному. Для западных стран он варьируется в пределах 4-6%. Среди наших экономистов оценка этого показателя для Украины варьируется от 3 до 5%, следовательно, уже достигнутый к началу 1995г. уровень безработицы в стране был по общепринятым критериям относительно высоким, а для условий Украины – очень высоким. Естественный уровень безработицы – «это такая доля экономически активного населения, которое общество может удержать без угрозы для экономического развития и снижения социальных гарантий для нетрудоспособных». «Наличие какого-то числа безработных ни у кого не вызывает беспокойство, поскольку не является проблемой» [4].

С началом проведения рыночных реформ в Украине появился новый тип безработицы – *скрытая безработица*. В качественном плане ранее мы определили это понятие как ту численность работников, которая стала излишней в связи со спадом производства или структурными изменениями в нем, но продолжает формально числиться занятой и которая при определенных условиях (в случае изменения финансового или нормативно-правового состояния предприятия, или по желанию самого работника) будет либо высвобождена и пополнит рынок труда, либо перейдет в категорию эффективно занятых. Работник находится в состоянии, определяемом как скрытая безработица, вынуждено. Существенное отличие неполной занятостью и скрытой безработицей состоит в том, что, над частично занятыми не зависит угроза непосредственного увольнения, тогда как скрытая безработица по своей сути является дополнительной нагрузкой на финансы предприятия и с точки зрения занятости является преддверием открытой безработицы.

«Современный механизм регулирования занятости – это объединение рыночного механизма саморегулирования экономических процессов и системы мероприятий государственного содействия занятости. При этом система государственного регулирования должна предусматривать законодательное, нормативно-правовое и информационное обеспечение политики занятости, а

также экономические, социально-политические и организационно-административные рычаги ее реализации».

На современном этапе мирового экономического развития четко прослеживаются две основные модели рыночного хозяйства, получившие распространение в экономически развитых странах. Первая модель (характерная для современной американской экономики) связана с резким ограничением прямого административного регулирования развития экономики (в т.ч. через снижение налогов, ограничения роста государственных расходов, либерализацию кредита и т.д.), сужением социальных сторон деятельности государства, а также в относительно низкой долей государственной собственности.

Вторая модель (наиболее яркое развитие получившая в Германии и Японии) характеризуется активным воздействием государства на функционирование национального рыночного хозяйства, мощной системой социального обеспечения и социальной поддержки малоимущих групп населения, существенным удельным весом государственной собственности. Каждая из указанных моделей рынка имеет как свои преимущества, так и несомненным достоинством американского типа рыночного хозяйства является относительная гибкость всего экономического механизма, нацеленная на извлечение максимальной прибыли, более высокая степень предпринимательской активности. В то же время такая модель рынка базируется на создании условий для достижения именно индивидуального успеха при недостаточно развитых общественных формах социальной защиты населения.

Напротив, альтернативная модель рыночной экономики (классической формой которой является социальное рыночное хозяйство Германии) обеспечивает достижение высоких конечных производственных результатов (прежде всего, исключительно высокое качество выпускаемой продукции) при поддержании разумного баланса интересов, прав и обязательств («социальное партнерство») работодателей, с одной стороны, и лиц наемного труда, с другой. Вместе с тем существенным недостатком данной модели рыночной экономики является излишняя негибкость хозяйственного механизма и присущих ему экономических структур.

Очевидно, что при рассмотрении всего комплекса проблем развития рыночной экономики в Украине в долгосрочном аспекте необходимо в максимальной степени использовать позитивные стороны каждой из указанных моделей регулирования рынка труда, чтобы обеспечить оптимальное сочетание высокой эффективности хозяйственного комплекса и системы социальных гарантий населению. Вместе с тем на начальных этапах формирования и функционирования рынка влияние государственного регулирования на хозяйственную деятельность может быть значительным как вследствие недостаточного воздействия рыночных стимулов, так и необходимости проведения крупных структурных преобразований, избегая социальных потрясений. В связи с этим представляется целесообразным, чтобы реализуемая ныне концепция

рыночной экономики должна быть близка ко второй (немецкой) модели рынка, т.е. модели «социального рыночного хозяйства».

В современных условиях перехода к рыночной экономике, когда традиционные методы централизованного управления и планирования перестают действовать, особое внимание следует уделить формированию системы рыночных основ государственного регулирования занятости на всех иерархических уровнях.

Многие исследователи считают малый, средний бизнес и предпринимательство основным элементом процесса регулирования. Действие местных органов власти через самоорганизацию и организацию малого и среднего бизнеса, а также эффективное предпринимательство, в отличие от государственного инвестирования, непрерывно, так как непрерывно его воспроизводственное и стимулирующее влияние на экономику с помощью не одного-двух факторов, а большим их разнообразием [6,5]. Малое предпринимательство более дешевое и оперативное средство развития национальной экономики и вывода ее из кризиса, т.е. обеспечение стабилизации экономических процессов возможно только лишь на основе доминирования рыночного механизма экономических отношений.

Однако мировой исторический опыт показывает, что чем больше страна отстает в своем экономическом развитии, тем большие хозяйственные функции (хотя бы временно) вынуждены брать на себя государственные органы управления. Под системой государственного регулирования предлагается понимать не только методы воздействия, но и организационные структуры, правовые документы (законы, программы, постановления, указы и т.п.), а также процедуры их принятия, согласования и контроля, т.е. те элементы, которые создают условия для осуществления процесса регулирования занятости. Государственное регулирование традиционно охватывает два уровня деятельности: общегосударственный и местный (областной) и, иногда, по крупным городам – миллионерам. В связи с этим особенно возрастает значение государственного территориального регулирования занятости.

Под территориальным уровнем государственного регулированием занятости предлагается понимать специфическое воздействие государственных и местных органов управления на развитие занятости в конкретных территориях через финансирование целевых программ, льготное кредитование и регуляции налогообложения, а также стимулирование регионального развития путем использования специальных бюджетных и внебюджетных фондов и пр.

Формирование рыночных экономических отношений и структурная перестройка экономики неразрывно связаны с соединением государственного и регионального регулирования и местного самоуправления с повышением роли последнего. Необходимым условием, позволяющим наиболее эффективно решать социально-экономические проблемы является передача большинства функций и большей части консолидированных финансовых ресурсов страны на местный уровень (вследствие того, что различные регионы имеют различные потенциальные возможности. К сожалению, социально-экономическая политика

национального уровня часто не принимает во внимание эти отличия, и поэтому она не способна полностью исследовать потенциал развития регионов.

В сфере регулирования занятости существует несколько методов: административные и экономические, которые базируются на принципах материальной заинтересованности. Административные предполагают прямое воздействие на исследуемый объект. Выступая в качестве государственной директивы и имеют обязательную силу для исполнения (установление границ рабочего возраста, продолжительность рабочего времени и т.д.). С помощью административных методов осуществляются правовые функции, входящие в круг обязанностей управленческих органов и предусмотренные соответствующими официальными положениями о министерствах, предприятиях и др., а также должностными инструкциями. Экономические методы связаны с использованием средств и инструментов, стимулирующих экономическую заинтересованность управляемого объекта в решении тех или иных задач без мер административного воздействия. Инструментами экономических методов являются такие рычаги и стимулы, как прибыль, себестоимость, цена, кредит, заработная плата и т.д.

Следует отметить, что экономические методы, в свою очередь, делятся на две группы:

1. методы, которые непосредственно обеспечивают объединение работников со средствами производства (величина зарплаты, система доплат и т.д.);
2. методы, влияние которых на процесс занятости осуществляется через более сложный механизм экономических интересов (индивидуальных, коллективных, общественных). Сюда относятся методы стимулирования определенных пропорций общественного производства, отдельных форм занятости населения.

Разделение экономических методов на эти группы допускается лишь с определенной мерой условности, поскольку в реальной действительности они тесно переплетаются, взаимообуславливая друг друга.

Таким образом, анализ и регулирование эффективного использования трудовых ресурсов должны осуществляться на макроуровне (государственном); мезоуровне (региональном); микроуровне (на уровне населенного пункта или предприятия). К сожалению, в пределах отдельного региона практически не скоординированы усилия по прогнозированию численности трудовых ресурсов, структуры их занятости, определению потребности в рабочей силе. Поэтому и возникает необходимость разработки комплексной методологии регулирования основного показателя эффективности использования трудовых ресурсов – занятости – на региональном уровне.

Функционирование трудовых ресурсов региона в целом находится под воздействием таких основных классов факторов: природно-географические, демографические и социально-экономические.

В *природно-географические* факторы включены: географическое положение региона, природные и сырьевые ресурсы, климатические условия.

Рассматривая *демографические* факторы, следует учитывать то, что на численность и в некоторой степени на качественный состав трудовых ресурсов регионов оказывает влияние сложившаяся в стране (общая) демографическая ситуация, особенности демографической ситуации, создавшиеся на данной территории, интенсивность и масштабы миграции.

Существенное воздействие на функционирование системы трудовых ресурсов оказывают «*социально-экономические*» факторы. В этот класс включены: уровень экономического развития региона; структура народного хозяйства региона; технико-экономическое развитие народного хозяйства региона; уровень прогрессивности технологий в экономике; отраслевая структура промышленности региона; структура трудовых ресурсов; по формам собственности; система подготовки повышения квалификации кадров; организация переподготовки трудящихся; уровень квалификации кадров и т.д.

Регулирование занятости населения обладает большой специфичностью. Она обусловлена многими обстоятельствами, прежде всего, тем, что занятость населения определяется широким кругом социально-экономических факторов, которые являются как бы внешними по отношению к ней. Специфические черты занятости как социально-экономической категории не могут остаться без внимания при разработке методов ее регулирования. Специфика и сложность регулирования занятости населения протекает также еще и из того, что они не могут быть объектом прямых, непосредственных воздействий. Поэтому большое значение имеет выбор метода регулирования. Для теории и практики особенно важен вопрос оптимального сочетания различных методов регулирования. Однако вне конкретной обстановки это не имеет смысла. Все методы используются не изолировано, а в сложных сочетаниях друг с другом. Прямое и косвенное регулирование может осуществляться, как и методы демографического управления, экономическими, административно-юридическими, пропагандистскими мерами.

Регулирование занятости населения, учитывая ее специфику, осуществляется. В основном, косвенными методами, и только лишь в определенных случаях, специально оговоренных в законах, применяются методы административно-юридического характера: расторжение трудового договора по инициативе администрации предприятия; персональное распределение молодых специалистов и др. Использование косвенных методов регулирования, в конечном счете, означает, что регулирование занятости населения осуществляется за счет изменения жизнедеятельности, труда и быта населения города.

Изучение зарубежного и отечественного опыта регулирования позволяет систематизировать методы государственного управления в условиях перехода к рыночной экономике и наметить пути их совершенствования. Методы управления можно объединить в три группы: нормативно-законодательные, прямые экономические и косвенные экономические. Нормативно-

законодательные методы являются прерогативой, главным образом, государственного уровня управления, в то время как экономические методы в той или иной степени могут использоваться местными органами управления. Следует отметить, что для достижения различных целей регионального развития используется различный набор методов регулирования.

В любом обществе необходимо воздействовать в той или иной степени на процессы формирования, распределения, обмена и использования рабочей силы. В 50-80-е гг. важным инструментом регулирования занятости населения служили балансовые модели. Они включали сводный баланс трудовых ресурсов (СБТР), межотраслевые балансы (МОБ) и баланс движения населения и трудовых ресурсов (БДНиТР). Центральное место среди балансовых моделей занимал БТР. В 90-е гг. прогнозирование занятости претерпело определенные изменения. Это было связано с необходимостью расчетов численности экономически неактивного населения и безработных в БТР. Однако с помощью лишь этих контингентов невозможно адекватно отразить реальную ситуацию на рынке труда. Поэтому предлагается при прогнозировании занятости учитывать еще и теньевую занятость.

Следует отметить, что существует три основных варианта набора политики занятости: умеренно пассивный и активный. Пассивный заключается в выплате пособий и предоставлении безработным простейших услуг по подбору рабочего места через ГСЗ. Умеренно-пассивный также предусматривает материальную поддержку безработных, но более разнообразные, чем в первом варианте услуги по подбору рабочего места. Оба этих варианта могут оправдать себя только при условии гибкости труда и рабочей силы в целом, позитивных экономических перспективах, при которых высока возможность самостоятельного трудоустройства. В противном случае сдерживающие регуляторы пассивной политики на рынке труда окажутся слабыми и могут только ухудшить ситуацию.

Для Украины наиболее оптимальным вариантом политики занятости должен стать активный, способный обеспечить максимально возможную занятость населения и качество рабочей силы на фоне стимулирования выпуска конкурентной продукции, создания условий экономического процветания общества.

Учитывая сегодняшнюю ситуацию на рынке труда Украины, основное внимание необходимо уделять активным элементам политики занятости. Еще в 50-х гг. в так называемой «шведской модели» (или модели Райна-Мейднера) термин «активная политика занятости» использовался, чтобы показать, что инвестиции в политику занятости возрастают во время экономического спада и уменьшаются в период экономического подъема.

В большинстве стран Организации экономического сотрудничества и развития государственная политика занятости в той или иной мере опирается на синтез принципов активного и пассивного поведения государства на рынке труда. Испания, Великобритания, Франция, США значительной мерой ориентируются на методы пассивной поддержки рынков рабочей силы. Швеция

и Австрия придерживаются активных действий, большинство стран объединяют оба этих направления. В Конвенции 1988г. о содействии занятости и защите от безработицы, принятой Генеральной конференцией МОТ (вступившей в силу в 1991г.), отмечается, что каждое государство определяет свою собственную политику в области занятости, обеспечивающей продуктивный труд по свободно избранной профессии. Чтобы добиться этого, в качестве приоритетных, как нам представляется, необходимо выделить активные меры политики занятости [7].

Следует отметить, что регулирование занятости осуществляется в развитых странах по двум направлениям:

1. содействие в трудоустройстве незанятого населения и оказании помощи в профессиональной подготовке и переподготовке;
2. стимулирование образования гибкого рынка труда, гибких форм занятости (как обеспечение трудоспособному населению возможности выбора наиболее приемлемых форм и режимов труда с учетом индивидуальных потребностей и требований к работе).

Не претендуя на решение всех проблем территориального регулирования занятости, тем не менее считаем необходимым рассмотреть лишь отдельные наиболее реальные варианты формирования системы регулирования занятости в регионе. Новая система территориального регулирования занятости должна иметь адекватную ей статистического учета, исходных и конечных документов (программ, планов-прогнозов, законов и т.д.), в которой бы наиболее полно были отражены и обоснованы формирования в условиях рыночной экономики. Очевидно, что сила воздействия указанных методов возрастет, если различные уровни управления будут действовать согласно.

Экономическая жизнь реализуется в пространстве и весьма неоднородно в нем распределена. В основном она сконцентрирована в городах и пригородах. Современный город – это «Крупный населенный пункт, жители которого заняты главным образом в промышленности и торговле, а также в сферах обслуживания, управления, науки и культуры». Понятие «город» предполагает, что он представляет собой сложное, но единое целое, все элементы которого находятся в органической взаимосвязи. Единство экономических и социальных сторон развития составляет отличительную черту города как системы. Экономическая функция города связана с задачами, которые решаются различными территориально-производственными комплексами, удовлетворяя материальные потребности населения. Наибольшее количество городов сосредоточено в Западной экономической зоне 210 (47% всех городов Украины), однако, в них проживает 36,1% городского населения страны. Наоборот, в Восточной экономической зоне 183 города (41% городов), однако же, в них приживает половина всех горожан (49,3%).

Существующая политика занятости, проводимая в Днепропетровской области, включает в себя комплекс мер, способных повлиять на состояние рынка труда по следующим направлениям: профессиональная подготовка и переподготовка высвобожденных работников и незанятого населения; создание

новых рабочих мест путем развития малых предприятий, содействия предпринимательской деятельности и самозанятости; общественные работы; совершенствование организации работы служб занятости.

О том, что незанятые граждане нуждаются в услугах по профессиональной подготовке и переподготовке, свидетельствует возрастающее количество профориентационных услуг, оказанных населению. Особенно в них нуждается занятое население. Например, в Днепропетровской области в 2008г. предоставлено профориентационных услуг – 153663 (126411 чел.), что на 182,43% больше по сравнению с 2007г. [8].

Затраты на профессиональное обучение следует рассматривать не как безвозвратные, а как инвестиции в человеческий капитал, что приносят экономический и социальный эффект. Поэтому во всем мире государство вкладывает значительные инвестиции в развитие профессионального обучения дает гарантии для долгосрочных инвестиций другим субъектам в эту сферу. Затраты средств на указанные цели совсем незначительны в структуре ВВП. Например, в Украине они составили 0,02% ВВП, в то время как в Швеции – 2% ВВП, в США – 0,4%.

Обучение рабочей силы – важный и традиционно широко применяемый путь увеличения занятости. В Швеции ежегодно обучением охвачено более 2% рабочей силы. Там же основная часть средств в программе занятости используется на профучебу – 60%, а на пособия по безработице – 31%. В последние годы все больше стран проводят активную политику в области занятости на манер шведской. Если, скажем, в Германии до 2/3 безработных проходят переобучение, то в Украине в 1997г. эта цифра составила лишь 5%. В сравнении с другими странами Западной Европы в Германии уровень безработицы среди молодых один из самых низких – около 5%. Во Франции, в результате установления льгот для предприятий за организацию курсов профподготовки количество полностью безработных уменьшилось на 30%. В Японии профессиональное обучение и переобучение используется государством в качестве средств циклического регулирования занятости. В периоды подъема в стране действуют краткосрочные курсы, а во время спадов преобладает долгосрочная переподготовка и обучение новым профессиям.

Таким образом, важнейшим средством борьбы с безработицей является государственная политика в области профподготовки и переподготовки. Она призвана не только обеспечивать право на занятость, сокращать безработицу, но и в кратчайшие сроки приспособить уровень квалификации к требованиям рынка.

За последние годы ситуация на региональных рынках труда была неоднозначной. Исходя из обозначенной целевой функции достижение максимального контингента легально занятых возможно при выполнении условий минимизации контингентов теневой занятости ($TЗ$) и безработицы (B). Это вызывает необходимость выявления и анализа основных факторов, при которых оговоренные условия достижения максимального контингента легальной занятости реализуется (т.е. $TЗ \rightarrow \min$; $B \rightarrow \min$)

ЛИТЕРАТУРА:

1. Современные международные рекомендации по статистике труда: Пер. с англ. Штернгарца М.З. - М., 1994. – 176 с.
2. Статистический сборник Украины за 1997 г.
3. Холод Б.И., Ткаченко В.А., Гармидер Л.Д. Комплекс эконометрических моделей построения возможных вариантов развития региона. «Монополит», Днепропетровск, 2007.
4. Хованов Н.В. Математические модели риска и неопределенности / С.-Петербург, гос. ун-т. – СПб.: Изд-во С.-Петербург, ун-та, 1998. – 199 с.
5. Демьяненко В., Скрипниченко М. Модель прогнозирования и регулирования уровня жизни в Украине // Экономика Украины. – 1997. - № 7. – с. 30-36.
6. Ткаченко В.А., Загора И.И., Екимов С.В. Финансово-экономическая деятельность предприятий и местное самоуправление // Донецк: ИЭП ПАН Украины. – 1998. – 60 с.
7. Котляр А.Э. Структура занятости населения: проблемы совершенствования. – М., 1989.
8. Статистический сборник Украины за 2000 г.

ФОРМИРОВАНИЕ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЕГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ УКРАИНЫ

БАХЧИВАНЖИ Л.А.,

к.э.н., доцент

*Одесского Государственного
Аграрного университета*

ПОПОВИЧ В.В.,

к.э.н., доцент

*Одесского Государственного
Аграрного университета*

Abstract: *The labor potential model formation of agricultural enterprises is considered. The analysis of the staff quality is strength. The factors that determine the required number of staff of agricultural enterprises and the level of labor productivity are determined. The growth rate of labor productivity and payment are analyzed. The economic and sociological research to identify factors of labor motivation is conducted. The dependence of the efficiency of agricultural enterprises from the moral, business and personal manager's qualities is determined.*

Keywords: *labor potential rural labor market, labor productivity, personnel of the company, staff turnover, staff motivation.*

Создание в Украине социально ориентированной рыночной экономики и обеспечение постоянного роста уровня жизни и благосостояния населения неукоснительно должно быть связано с развитием агропромышленного комплекса и, прежде всего, с его ведущей отраслью – сельским хозяйством. В настоящее время сельское хозяйство Украины характеризуется нестабильностью производства, ухудшением состояния материально-технической базы, недостаточным объемом инвестиций и уменьшением капиталовложений, ухудшением энергообеспеченности, игнорированием аграрными товаропроизводителями социальных проблем села и сельских тружеников. В условиях рыночной экономики предоставление предприятиям самостоятельности в выборе видов деятельности и форм хозяйствования, внедрение принципов самокупаемости и самофинансирования выдвигают на первый план организационные вопросы, направленные на повышение эффективности аграрного производства. В системе производства и

экономических отношений центральное место занимает человек. Он определяет цели и направления развития производства, организует его, производит товары и оказывает услуги для своей жизни и развития. Поэтому эффективность экономики любого общества определяется качеством имеющихся трудовых ресурсов и способом их использования в производстве, поскольку основной производительной силой являются люди с их способностями и возможностями.

В современных условиях роль человека в производстве существенно изменилась: человек является не только важнейшим элементом производственного процесса на предприятии, но и главным его стратегическим ресурсом. Вложения в человеческие ресурсы становятся долгосрочным фактором конкурентоспособности предприятия.

Качественное воспроизводство трудовых ресурсов, формирование трудового потенциала и рациональное его использование зависит от уровня управления трудовыми ресурсами на всех уровнях. Среди основных социально-экономических проблем села использование трудовых ресурсов занимает одну из ведущих позиций. Обусловлено это тем, что выход из экономического кризиса в значительной степени зависит от обеспеченности аграрных предприятий трудовыми ресурсами и их эффективного использования.

Трудовые ресурсы – это работоспособная часть населения, которая имеет физическое развитие, умственные способности, знания, необходимые для работы в народном хозяйстве. По состоянию на 1 января 2009 года сельское население Украины составило 14,5 млн. чел. или 31,5% всего населения страны. Численность сельского населения в трудоспособном возрасте составила 8,1 млн. чел., из них в сельском хозяйстве было занято 3,3 млн. чел. (40% всего трудоспособного сельского населения). В сельскохозяйственных предприятиях работало 783 тыс. чел. (25%), 2,6 млн. чел. (75%) сельского населения занято в личных подсобных хозяйствах [1].

Сельское хозяйство Украины с учетом занятых в хозяйствах населения обеспечивает работой 15,7% занятых в национальной экономике. 27% занятых в сельскохозяйственных предприятиях имеют высшее образование. В 2009 году 27 тыс. чел. прошли подготовку и повышение квалификации. Среди работающих в сельскохозяйственных предприятиях 160 тыс. чел. составляет молодежь, то есть каждый четвертый нанятый работник имеет возраст до 34 лет [2].

Социально-экономическая эффективность функционирования АПК находится в прямой зависимости от использования трудового потенциала аграрных предприятий. Показатели, которые характеризуют использование трудового потенциала следует подразделять на две группы (рис.1).

Трудовой потенциал является обобщающим показателем процесса становления, развития человека и трудовой деятельности, это интегральная оценка количественных и качественных характеристик экономически активного населения. Трудовой потенциал состоит из многих компонентов, главными из которых являются здоровье, образование, профессионализм, нравственность, мотивация, умение работать в коллективе, творческий потенциал, активность, организованность, ресурсы рабочего времени.

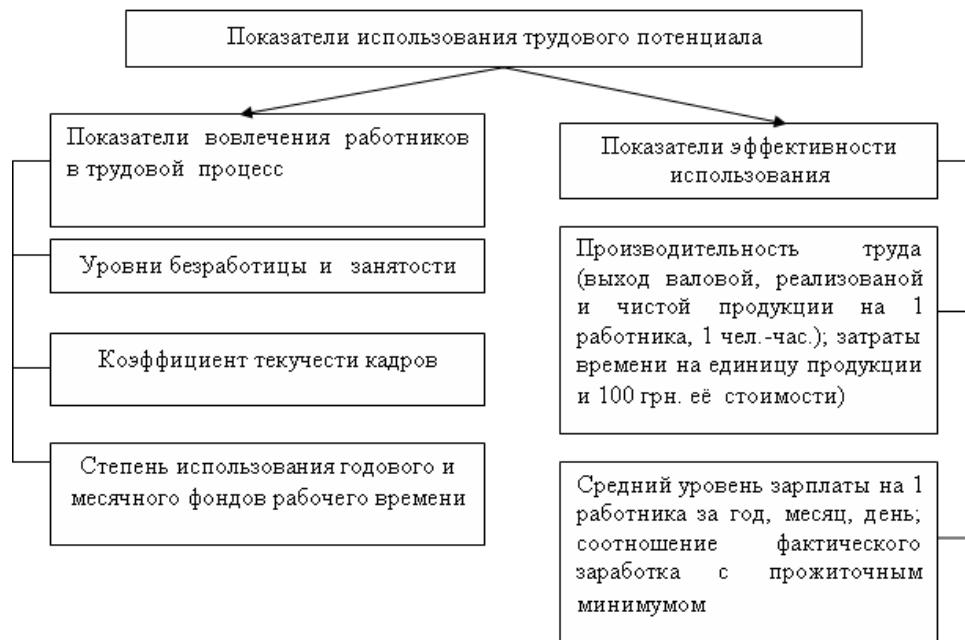

Рис.1 - Система показателей использования трудового потенциала предприятия

Большой вклад в изучение проблемы формирования трудового потенциала и повышения эффективности его использования внесли такие ученые, как В.С. Диесперов, Д.П. Богиня, Н.И. Малик, Е.М. Либанова, Н.И.Есинова, А.Д. Чикуркова, П.Ю. Буряк, О.А. Гришнова, Д.П. Даманчук, И. Р. Журавлева, Й.С. Завадский и другие. Но современные аспекты формирования трудового потенциала и повышение эффективности его использования в аграрном секторе в контексте рыночных преобразований остаются недостаточно исследованными. В условиях проявления отрицательных тенденций, которые характеризуются непрерывным сокращением численности занятых, напряженной ситуацией на рынке труда, ухудшением социальных условий и отсутствием системы мотивации труда необходимо привлекать внимание ученых к изучению проблемы формирования и эффективности использования трудового потенциала аграрных предприятий.

Трудовой потенциал, его качественный и количественный состав и региональное размещение являются одними из важнейших составляющих экономического потенциала предприятий. В современной отечественной экономической науке «трудовой потенциал» - довольно новое понятие. В теоретическом аспекте трудовой потенциал рассматривается как сложная социальная экономическая категория. В прежние времена категория «трудовой потенциал» в теоретическом и практическом смысле не была распространена.

Были отдельные научные работы, в которых этот вопрос рассматривался в аспекте человеческого фактора, трудовых ресурсов, рабочей силы. В настоящее время наиболее распространенное понятие человеческого капитала трактует его как сформированный в результате инвестиций и накопления определенный уровень знаний, здоровья, способностей, мотивации, энергии, культурного развития, как конкретного индивида, группы людей, так и общества в целом. Данное определение человеческого капитала раскрывает и углубляет общее понимание категорий «трудовые ресурсы», «трудовой потенциал», поскольку не ограничивает качества сотрудника только способностью к труду и требованиями трудоспособного возраста, а рассматривает их как «запас» (согласно учения А. Смита), от которого его владелец получает прибыль.

Сельский трудовой потенциал – это категория, которая характеризует количество и качество потенциальной совокупной способности сельского населения (трудоспособного и ограниченно трудоспособного) по производству продукции и предоставления социальных услуг, мобилизуется под воздействием демографических, социально – экономических, социально-психологических, политических, этнических и других внешних и внутренних факторов функционирования и развития сельских территорий в условиях агропромышленной интеграции и рыночных отношений. Основными факторами, которые обуславливают изменение трудового потенциала, являются естественный прирост населения, укрепление физического состояния и здоровья.

Формирование трудового потенциала имеет своей целью полное обеспечение предприятия квалифицированными кадрами с учетом изменений в профессионально-квалификационном составе работников в связи с техническим прогрессом, изменением форм собственности и хозяйствования.

Наряду с этим, существуют определенные особенности формирования персонала на предприятиях разных организационно-правовых форм и форм собственности. Приведем некоторые из них, которые определяются действующими законами Украины:

1. Учредителем частного предприятия может быть физическое или юридическое лицо, которое берет на себя риск связанный с собственностью и ее использованием, присваивает всю прибыль и несет все расходы. Персонал частных предприятий формируется из наемной рабочей силы с соблюдением соответствующего законодательства Украины.
2. Работниками индивидуальных предприятий могут быть только физические лица, которые основали это предприятие на основе частной собственности и исключительно их личного труда.
3. Коллектив семейного предприятия состоит из членов семьи, проживающих вместе и ведущих совместно свое хозяйство.
4. Персонал коллективного сельскохозяйственного предприятия (КСП) формируется на основе добровольного уставного объединения граждан в самостоятельное предприятие для совместного ведения производства на основе объединения в коллективную собственность

- (трудового коллектива) личных земельных и имущественных паев и коллективного труда. Их деятельность регламентируется Законом «О коллективном сельскохозяйственном предприятии».
5. В сельскохозяйственных кооперативах персонал формируется путем добровольного объединения юридических и физических лиц на основании свободного волеизъявления путем образования нового юридического лица на принципах членства, участия членов в деятельности кооператива и объединения паевых взносов.
 6. Членами фермерского хозяйства могут быть граждане Украины (физические лица), преимущественно члены семьи. Организаторами этого вида предприятий не могут быть иностранные граждане.
 7. Персонал обществ с ограниченной ответственностью формируется на основе соглашения между юридическими лицами и гражданами, которые несут ограниченную ответственность (в пределах вкладов в уставный фонд), путем объединения их имущества и предпринимательской деятельности с целью получения прибыли.
 8. В отличие от общества с ограниченной ответственностью, участники общества с дополнительной ответственностью несут ответственность за его обязательства (долги) своими взносами в уставный фонд, а при их нехватке – дополнительно собственным имуществом в одинаковом для всех участников размере.

Модель формирования трудового потенциала аграрных предприятий представлена на рисунке 2.

В ходе исследования выявлено, что особенностями современного сельского рынка труда и использования трудового потенциала аграрными предприятиями являются высокий уровень текучести, низкий уровень производительности и оплаты труда наемных работников сельскохозяйственных предприятий, чрезмерная сезонность использования трудовых ресурсов, низкий уровень трудовой мобильности крестьян, образовательно-квалификационного уровня работников и их мотивации к труду, а также высокие темпы неофициальной миграции, скрытой безработицы и нерегламентированной занятости сельского населения.

Перечисленные особенности характерны для всех сельских административных районов Одесской области. Типичным в этом отношении является Белгород-Днестровский район, избранный для более детальных исследований формирования и использования трудового потенциала ввиду того, что в данном районе состав функционирующих на протяжении последних пяти лет аграрных предприятий довольно стабилен, а отчетность государственным органам статистики в полном объеме предоставляют 25 крупных предприятий, что существенно превышает численность таких предприятий в других административных районах.

Среди организационно-правовых форм крупнотоварных предприятий в районе преобладают сельскохозяйственные производственные кооперативы, вторую позицию по количеству предприятий занимают хозяйственные

товарищества (товарищества с ограниченной ответственностью и акционерные товарищества). Все предприятия, кроме государственного, являются рентабельными (табл.1).

Рис.2. Модель формирования трудового потенциала аграрных предприятий

Аграрные предприятия района характеризуются довольно мощным ресурсным потенциалом и ростом авансированного капитала за последние пять лет (табл. 2), однако при этом проявляется четкая тенденция сокращения площади сельскохозяйственных угодий в землепользовании предприятий и среднегодовой численности работников.

Особенно ощутимым является сокращение численности работников животноводства вследствие катастрофического уменьшения численности поголовья животных и почти полного разрушения отрасли. В 18 из 25 исследуемых предприятий района удельный вес растениеводства в структуре выручки от реализации превышает 80% (табл. 3), а в восьми предприятиях животноводство на грани исчезновения. Это вполне оправдано тем, что экономическая ситуация на рынке складывается в пользу растениеводства, в результате чего с увеличением удельного веса продукции этой отрасли повышается объем валовой продукции, выручки и прибыли из расчета на 1

работника. Поэтому в большинстве предприятий поддерживается лишь минимальное поголовье для удовлетворения собственных потребностей.

Таблица 1

Группировка аграрных предприятий Белгород-Днестровского района Одесской области по организационно-правовым формам хозяйствования и уровню рентабельности

Организационно-правовая форма предприятий	Количество предприятий в подгруппе	Подгруппы по уровню рентабельности, %	Уровень рентабельности, %
Открытые акционерные общества (ОАО)	1	до 20,0	21,17
	1	свыше 20,0	0,12
Государственные предприятия (ГП)	2	до 20,0	-4,13
Частные предприятия (ЧП)	1	свыше 20,0	94,72
Сельскохозяйственные производственные кооперативы (СВК)	7	до 20,0	37,71
	8	свыше 20,0	13,09
Фермерские хозяйства (ФХ)	1	свыше 20,0	27,58
Общества с ограниченной ответственностью (ООО)	3	до 20,0	29,49
	1	свыше 20,0	0,05

Таблица 2

Производственные ресурсы аграрных предприятий Белгород-Днестровского района Одесской области

Показатели	2004 г.	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2008 г. к 2004г., %
Площадь сельскохозяйственных угодий, га	85384	85544	80261	82213	72857	85,3
из них пашни	81021	79920	74779	77910	68931	85,1
Арендовано земель, га	78072	79147	70552	79156	67223	86,1
Авансированный капитал, тыс. грн.	213747	241890	263187	309865	320157	149,7
Собственный капитал, тыс. грн.	173594	186309	187553	205473	224360	129,2
Заемный капитал, тыс. грн.	8933	15202	21844	27636	20353	в 2,3 раза
Оборотные активы, тыс. грн.	82365	102386	120612	146828	161136	в 1,9 раза
Необоротные активы, тыс. грн.	131345	139468	142522	162988	173733	132,3
из них:						
- основные производственные средства, тыс. грн.	283372	274188	259448	234150	236645	83,5
- нематериальные активы, тыс. грн.	26,0	7,5	15,0	16,0	6,5	25,0
Капиталообеспеченность, тыс. грн. (из расчета на 1 га с.-г. угодий)	3,32	3,21	3,23	2,85	3,25	97,8
Капиталовооруженность, тыс. грн.	63,31	70,07	74,23	73,54	87,32	137,9
Среднегодовая численность работников, чел.	4476	3913	3495	3184	2710	60,5
из них занято:						
- в растениеводстве	3238	2891	2595	2418	2071	63,9
- в животноводстве	1238	1022	900	766	639	51,6
Приходится на 1 работника, га:						
- сельскохозяйственных угодий	19,08	21,86	22,96	25,82	26,88	140,9
- пашни	18,10	20,42	21,40	24,47	25,44	140,5

Рассчитано по данным сводного отчета района

Таким образом, значительная часть трудового потенциала села в одночасье оказалась невостребованной в большинстве аграрных предприятий. В

отдельных аграрных предприятиях района вследствие распаивания земли и имущества, реорганизации предприятий и возникновения большого количества мелкотоварных хозяйств персонал немногочислен. Численность работников в районе колеблется от 24 (СК «Эдем») до 216 (агрофирма «Шабо»). Положительной является тенденция к расширению отрасли виноградарства, на которую в районе приходится в структуре выручки более 12%. В районе функционируют известные винодельческие предприятия (ОАО «Лиманский», ООО АФ «Шабо»), положителен опыт таких предприятий, как СПК «Вильне козацтво» и СК «Шаболат», в которых изыскиваются новые возможности равномерно занять работников подсобными производствами и промыслами в течение года и смягчить сезонность. Однако, сокращение занятых в сельском хозяйстве, к сожалению, мало связано с позитивными процессами (использованием новых технологий, новых методов организации производства, новой техники и т.д.). В нашем случае это следствие разрушения старых форм организации сельскохозяйственного производства и отсутствие формирования новых, способных задействовать весь имеющийся производственный потенциал.

Таблица 3

**Влияние отраслевой структуры аграрных предприятий Белгород -
Днестровского района Одесской области на формирование и
эффективность использования персонала**

Показники	Группы предприятий по удельному весу растениеводства в структуре дохода (выручки) , %		
	до 80	80-90	свыше 90
Количество хозяйств в группе	7	10	8
Удельный вес растениеводства в среднем по группе, %	54,82	85,90	96,41
Численность работников на 100 га с. г. угодий, чел.:			
всего	4,48	3,53	3,96
-в растениеводстве	2,96	2,43	3,66
-в животноводстве	1,52	1,10	0,29
Получено в расчете на 1 работника, тыс. грн.:			
- валовой продукции	35,72	42,62	52,24
- дохода (выручки)	48,89	67,67	140,15
- чистой прибыли	7,89	8,71	19,06
Получено в расчете на 1 работника растение водства , тыс. грн.:			
- валовой продукции	35,76	54,66	55,07
- дохода (выручки)	34,03	70,30	108,65
- валовой прибыли (убытка -)	8,30	26,10	47,59
Получено в расчете на 1 работника животноводства, тыс. грн.:			
- валовой продукции	35,63	15,86	17,00
- дохода (выручки)	49,78	22,22	21,71
- валовой прибыли (убытка -)	3,36	-13,98	-14,25

Рассчитано по данным сводного отчета района

Это свидетельствует о крайне низкой эффективности использования трудового потенциала. Кроме того, решение этой проблемы осложняется очень низким уровнем профессиональной и территориальной мобильности сельского населения.

На фоне сокращения численности работников аграрных предприятий проявляется высокий уровень текучести персонала. Так, характерной для предприятий района является ситуация, которая сложилась в СПК им. Шевченко (табл.4), когда в 2008 г. уровень текучести превысил 30%. При этом резко ухудшается возрастная и половая структура сельского населения. Низкий уровень механизации и электрификации производственных процессов обусловил значительную трудоемкость продукции. Несовершенны и формы организации производства и оплаты труда. Кстати, указанные причины обусловили отток трудовых ресурсов из села, прежде всего, молодежи и квалифицированных работников.

Таблица 4

**Наличие и движение персонала в СВК им. Шевченко Белгород -
Днестровского района Одесской области**

Показатели	2004г.	2005г.	2006г.	2007г.	2008г.	Отклонение 2008 г. от 2004 г.(+,-)
Среднесписочная численность работников штатного состава, чел.	135	124	120	116	90	-45
Среднесписочная численность работников в эквиваленте полной занятости, чел.	99	101	95	88	79	-20
Принято за год, чел.	21	32	26	8	1	-20
Уволено за год, чел.	20	43	30	12	27	7
В том числе:						
- за нарушение трудовой дисциплины	-	-	-	-	-	-
- по собственному желанию	20	43	30	12	27	7
Коэффициент текучести	0,15	0,35	0,25	0,10	0,30	0,15

Рассчитано по данным первичного учета предприятия

Рассмотрим качественный состав персонала на примере исследуемого предприятия (табл. 5). Как свидетельствуют данные таблицы, в составе персонала предприятия молодежь до 30 лет составляет незначительную часть. А, как известно, для эффективного функционирования и получения положительных результатов, в составе предприятия должны работать как кадры старшего возраста, так и младших возрастных групп. Это связано с тем, что первые более

серьезные и более сдержанные, а вторые – переполнены энтузиазма и инициативы.

Сельскохозяйственное производство является непривлекательным для выпускников аграрных учебных заведений. Основными причинами этого являются негативные социально-экономические факторы: жилые и культурно-бытовые условия, режим труда, уровень механизации, электрификации и автоматизации производственных процессов, низкий уровень зарплаты.

А потому, в сельском хозяйстве района и в СПК им. Шевченко частности, складывается такая ситуация, что даже не все руководители имеют специальную образовательную подготовку и соответствующее управленческое образование. За последние 3 года только 3 специалиста повысили свою квалификацию в учебных заведениях, а рабочие, которые занимают наибольший удельный вес в составе персонала, вообще не имеют никакой профессиональной подготовки.

Таблица 5

Качественный состав персонала СПК им. Шевченко Белгород-Днестровского района Одесской области

Категории работников	Всего работников, чел.	в том числе				
		имеют возраст			имеют образование	
		до 30 лет	свыше 30 лет	женщины 55 лет и старше, мужчины 60 лет и старше	полное высшее	неполное или базовое высшее
Руководители	4	-	4	1	2	2
Их заместители	2	1	-	1	2	-
Специалисты	31	14	12	5	1	10
Рабочие	53	16	22	15	-	-

Рассчитано по данным первичного учета предприятия

Таким образом, движущей мотивацией для людей в получении профессионального образования высокого уровня должны выступать условия труда, уровень материального стимулирования, интересы и возможность проявить себя и другие. Поэтому ориентироваться при этом следует преимущественно на молодежь села, приостановить отток которого из сельской местности можно, создав для нее нормальные условия жизни в соответствии с современными требованиями, решив при этом социально-экономические и культурно-бытовые проблемы на селе.

Одним из путей повышения доходности сельскохозяйственных предприятий в современных условиях является повышение эффективности использования персонала. Наиболее точно о ней можно судить на основе показателей производительности труда (табл. 6).

Приведенные в таблице показатели производительности труда свидетельствуют о ее существенном повышении за период с 2004 по 2008 год. Увеличение уровня производительности труда можно объяснить значительным сокращением численности работников аграрных предприятий района.

Отсюда, главной задачей аграрных предприятий на современном этапе является повышение уровня производительности труда не за счет сокращения численности работников, а путем рационального использования рабочей силы. Со спадом производства уменьшилась заинтересованность работников не только в высокопроизводительном труде, и в работе вообще. Одним из факторов, который сдерживает повышение производительности труда, является низкий уровень заработной платы и отсутствие ее связи с результативностью труда. Низкий уровень зарплаты разрушает ее мотивацию.

Таблица 6

Производительность труда в аграрных предприятиях Белгород-Днестровского района Одесской области

Показатели	2004 г.	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2008 г. к 2004 г.	
						+;-	%
Получено на 1 среднегодового работника, тыс. грн.:							
- валовой продукции в сопоставимых ценах 2005 года	22,19	20,84	24,66	36,24	50,04	27,85	225,51
- дохода (выручки) от реализации	25,31	35,07	40,19	51,88	91,64	66,33	362,03
- валовой прибыли	5,02	5,31	5,89	8,76	25,08	20,05	499,30
- чистой прибыли	4,14	3,87	5,19	67,56	15,90	11,76	383,78

Рассчитано по данным сводного отчета района

Вместо эффективной работы работник вынужден подрабатывать на других работах, затрачивать время, предусмотренное на отдых, на работу в личном хозяйстве, а это в свою очередь приводит к снижению эффективности труда.

Поэтому становится понятно, что в настоящее время главным определяющим ресурсом предприятий является персонал, от качества и эффективности управления которым зависит уровень эффективности хозяйства в целом. Исходя из этого, необходимо сосредоточить наибольшее внимание на определении результатов функционирования системы управления персоналом.

В таблице 7 приведена оценка эффективности управления в СПК им. Шевченко. Из приведенных данных таблицы становится понятно, что эффективность управления предприятием снижается. Уровень доходности по сравнению с затратами на управление выражает степень действенности и правильности принимаемых управленческих решений. В нашем случае затраты растут намного быстрее, чем конечные результаты деятельности предприятия, это в свою очередь дает основания утверждать, что управленческий персонал не способен принять правильные решения и обеспечить высокий уровень доходности предприятия. Поэтому особого внимания заслуживает проблема

обучения и повышения квалификации управленческого персонала предприятий района. Кроме обучения управленческого персонала за пределами предприятия, организации краткосрочных семинаров непосредственно на предприятии, заслуживает внимания так называемый метод служебной ротации. Перемещая руководителей низовых звеньев из отдела в отдел на срок от трех месяцев до одного года, предприятие будет знакомить нового руководителя со многими аспектами деятельности. Эти знания необходимы для успешной работы на высоких должностях, от которой зависит эффективность кадрового менеджмента на предприятиях АПК.

Таблица 7

Оценка эффективности управления СПК им. Шевченко Белгород-Днестровского района Одесской области

Показатели	2006г.	2007г.	2008г.	2008 г. к 2006г., %
Удельный вес управленческого персонала в общей численности работников, %	4,17	5,17	6,67	X
Удельный вес оплаты труда управленческого персонала в общем фонде оплаты труда, %	12,32	13,45	15,30	X
Произведено на 1 работника управления, тыс. грн.:				
- валовой продукции	415,2	400,17	392,0	94,41
- чистого дохода (выручки) от реализации	557,6	454,5	565,5	101,42
- чистой прибыли (+), убытка (-)	111,4	80,33	75,5	67,77
Произведено на 1 грн. затрат на управление, грн.:				
- валовой продукции	31,45	29,64	21,19	67,36
- чистого дохода (выручки) от реализации	42,24	33,67	30,57	72,36
- чистой прибыли (+), убытка (-)	8,44	5,95	4,08	48,36

Расчитано по данным первичного учета предприятия

Составляющей проблемы формирования персонала предприятий является определение потребности в персонале и оптимальной его численности. Проведенный многофакторный корреляционный анализ позволил выявить факторы, которые следует учитывать исследуемым предприятиям при определении оптимальной численности персонала. При осуществлении анализа в качестве результативного признака (Y) избрана численность персонала. В состав факторных признаков включены следующие показатели:

- x_1 – среднемесячная оплата труда, тыс. грн;
- x_2 – площадь сельскохозяйственных угодий, га;
- x_3 – нагрузка пашни на 1 работника, га;
- x_4 – удельный вес растениеводства в структуре дохода, %;
- x_5 – капиталобеспеченность, тыс. грн.;
- x_6 – удельный вес оплаты труда в затратах предприятия, %.

Уравнение регрессии имеет следующий вид:

$$Y = 21,30 + 51,65x_1 + 0,04x_2 - 3,55x_3 + 0,10x_4 + 2,21x_5 + 1,32x_6$$

Коэффициент множественной корреляции $R = 93,30$ свидетельствует об очень тесной связи между вариацией численности персонала и включенных в модель факторов. 87,06% вариации численности персонала является следствием влияния вышеназванных факторных признаков (x_i). F-критерий равен 20,18 и его сравнение с критическим уровнем свидетельствует о том, что уравнение зависимости можно считать адекватным, т.е. таким, которое должным образом отражает полученную зависимость.

Выявлена особенно тесная связь величины результативного признака с уровнем оплаты труда.

Таким образом, современное состояние развития рыночных отношений в аграрном секторе требует адекватной системы управления персоналом, на базе механизма упорядочения и усовершенствования системы формирования, сохранения, воспроизводства и улучшения состава трудового потенциала и управления распределением трудовых ресурсов.

Анализ современных условий функционирования сельского хозяйства района дает основание считать, что именно система управления персоналом становится одним из главных факторов обеспечения эффективного использования рабочей силы на этапе становления и формирования рыночных отношений. Механизм влияния факторов организации и управления персоналом на конечную эффективность использования рабочей силы в сельском хозяйстве носит сложный характер. С одной стороны, эффективная организация труда, уровень квалификации работников и действенная система мотивации повышают производительность труда, а с другой стороны, они в определенной степени влияют на уровень конкурентоспособности персонала (прежде всего за счет качественных показателей), что позволяет расширить возможности применения ее в различных сферах хозяйственной деятельности.

Большинству руководителей аграрных предприятий присущи старые методы управления. При изменении организационной формы в подавляющей части субъектов хозяйствования руководители еще не изменили взгляды и подходы к формированию системы мотивации. Поэтому в ходе исследования выявлены факторы трудовой мотивации работников, которые будут побуждать их к высокой производительности в условиях развития аграрной экономики.

Для выявления влияния факторов трудовой мотивации нами было проведено экономико-социологическое обследование путем анкетного опроса, респондентами которого выступали работники СПК им. Шевченко. При этом получены ответы на вопросы: «Что рассматривается Вами как приоритетный фактор мотивации труда?», которые были расположены по ранжиру (табл. 8).

Как свидетельствуют результаты социологического обследования, среди факторов мотивации работников СПК им. Шевченко с большим отрывом первое место занимают размер и своевременная выплата заработной платы. По мнению

опрошенных, доминирующее значение оплаты труда в системе мотивации труда объясняется крайне сложным финансово-экономическим положением аграрных предприятий, отсутствием средств для стимулирования работников и, соответственно, очень низким уровнем их материального обеспечения. Это объясняется и тем, что действие внутренних мотиваторов, которые предопределяют наибольший интерес человека к работе, ее содержания, наиболее полную реализацию потенциала работника, лучше всего реализуется при условии удовлетворения его определенных материальных потребностей, что требует соответствующего уровня оплаты труда.

Таблица 8

Результаты анкетного опроса работников СПК им. Шевченко

Ответы респондентов	Ответы респондентов N=45/ранг
Высокий заработок, регулярно выплачивается	43/1
Уверенность в обеспечении работой	27/2
Дружеские взаимоотношения в коллективе	25/3
Удовлетворение профессией	21/4
Получение жилья и улучшение жилищных условий	18/5
Возможность быть владельцем	17/6
Повышение профессионально-квалификационного уровня	15/7
Социальный статус	13/8
Самостоятельность и независимость в работе	13/9
Участие в управлении производством	10/10
Наиболее полное использование своих способностей, умений	6/11
Предоставление отпуска в удобное время	5/12
Безопасность рабочего места	4/13
Обеспечение санитарно-гигиенических условий труда	2/14

** Отдельными респондентами было выбрано несколько ответов на поставленные вопросы*

Рассмотрение заработной платы как важнейшего фактора системы мотивации труда объясняется тем, что в последние годы в системе материального стимулирования она остается одним из основных источников денежных доходов работников аграрных предприятий. Вместе с тем материальный стимул имеет традиционную основу, ведь он применяется в течение длительного времени и при любых условиях легко воспринимается. В зависимости от организации механизма заработной платы определяется значимость, ценность и внутреннее содержание трудовой мотивации работников.

Выявлено, что наряду с приличным и регулярным заработком работники предприятия придают важное значение уверенности в обеспечении работой, дружеским взаимоотношениям в трудовом коллективе, удовлетворению профессией.

Эффективное функционирование аграрных предприятий в значительной степени зависит и от социального развития инфраструктуры села. Среди социальных факторов важное место занимает вопрос обеспеченности работников жильем. Следует отметить, что жилье со всеми удобствами на селе – явление достаточно нетипичное, а ввод в эксплуатацию жилых домов как по Украине, области, так и по Белгород-Днестровскому району постоянно сокращается. В критическом состоянии находятся и объекты социальной сферы, количество которых постоянно уменьшается.

Относительно коллективно-договорного регулирования оплаты труда целесообразно преодолеть формальный характер заключенных соглашений и договоров, наполнить их конкретным содержанием, привлекая работников к управлению предприятием и участия в распределении прибыли.

Отсутствие эффективного стимулирования персонала через оплату, которое побудило бы работника к высокопроизводительному труду, требует возобновления практики премирования и поощрения, то есть увеличения размера дополнительной оплаты, а также различных надбавок и доплат. Первостепенной считается необходимость увеличить поощрительные выплаты, дополнительную оплату – надбавки и доплаты к тарифным ставкам, премии за производственные результаты, постепенно доведя их до размера прошлых лет.

Данные, приведенные в таблице 9, подтверждают необходимость повышения удельного веса в фонде оплаты стимулирующих выплат, ведь за последние годы их доля уменьшилась до катастрофического уровня, хотя и наблюдается постепенное увеличение.

Таблица 9

Структура фонда оплаты труда в СПК им. Шевченко Белгород-Днестровского района Одесской области

Показатели	2006г.		2007г.		2008г.		2008 г. к 2006 к.	
	тыс. грн.	%	тыс. грн.	%	тыс. грн.	%	отклонение (+,-), тыс. грн.	%
Фонд основной заработной платы	511,1	95,4	566,3	94,1	681,5	93,9	170,4	33,34
Фонд дополнительной заработной платы	24,7	4,6	35,8	5,9	44,1	6,1	19,4	78,54
Фонд оплаты труда штатных работников, всего	535,8	100,0	602,1	100,0	725,6	100,0	189,8	35,42

Расчитано по данным первичного учета предприятия

Для повышения мотивационного механизма сельскохозяйственного предприятия предлагается возобновить практику «большого удельного веса» дополнительной оплаты, поощрительных выплат, способствовать повышению благосостояния крестьянина-работника и высокой производительности труда, что приведет к увеличению объема производства сельскохозяйственной

продукции. Как известно, острым остается вопрос о соотношении темпов роста производительности труда и его оплаты.

Как свидетельствуют данные таблицы 10, в целом по району происходит увеличение как производительности труда 1 среднегодового работника, так и уровня оплаты, хотя ее темп роста превышает темпы роста производительности.

Несколько иная ситуация наблюдается в исследуемом сельскохозяйственном производственном кооперативе им. Шевченко. Наметилась тенденция к увеличению среднегодового фонда оплаты труда, который в 2008 г. по сравнению с 2004 г. вырос почти вдвое, а вот производительность труда в течении годов колеблется и хозяйство так и не смогло в течение 4-х лет достичь уровня производительности труда 2004 г. Но такая ситуация должна рассматриваться как временная. Поэтому необходимым следует считать внедрение комплекса мероприятий, направленных на обеспечение расширенного воспроизводства в предприятиях и обеспечения опережения темпов роста производительности труда. А потому, одним из первоочередных мероприятий на предприятиях является повышение уровня производительности труда за счет обновления МТБ и формирования инновационной модели развития.

Таблица 10

**Темпы роста производительности труда и его оплаты в
сельскохозяйственных предприятиях Белгород-нестровского района
Одесской области**

Показатели	2004г.	2005г.	2006г.	2007г.	2008г.
<i>Сельскохозяйственные предприя (в среднем)</i>					
Валовая продукция на 1 среднегодового работника, тыс. грн.	22,19	20,84	24,66	36,24	50,04
Темп роста, %:					
- к 2004 г.	100,0	93,92	111,13	163,32	225,51
- к предыдущему году	100,0	93,92	118,33	146,96	138,08
Среднегодовой фонд оплаты 1 работника, тыс. грн.	4,48	5,98	6,99	9,06	12,15
Темп роста, %:					
- к 2004 г.	100,0	133,59	155,95	202,31	271,24
- к предыдущему году	100,0	133,59	116,74	129,73	134,07
<i>СПК им. Шевченко</i>					
Валовая продукция на 1 среднегодового работника, тыс. грн.	32,63	24,30	26,96	28,58	26,43
Темп роста, %:					
- к 2004 г.	100,0	74,47	82,62	87,59	81,00
- к предыдущему году	100,0	74,47	110,95	106,01	92,48
Среднегодовой фонд оплаты 1 работника, тыс. грн.	3,71	4,90	6,96	7,17	8,15
Темп роста, %:					
- к 2004 г.	100,0	132,17	187,69	93,34	219,91
- к предыдущему году	100,0	132,17	142,01	103,01	113,74

Рассчитано по данным сводного отчета района

Необходимость повышения производительности труда обуславливается и существенным влиянием его уровня на повышение эффективности деятельности предприятий (табл. 11).

Таблица 11
Группировка сельскохозяйственных предприятий Белгород - Днестровского района по производительности труда

Показатели	Группы хозяйств по валовой продукции из расчёта на 1 работника, тыс. грн.			В среднем
	23-33	34-46	47-126	
Количество хозяйств в группе	9	8	8	x
Валовой продукции из расчёта на 1 работника, тыс. грн.	28,01	41,08	74,20	43,37
Чистой прибыли из расчёта на 100 га с.-х. угодий, тыс. грн.	22,76	56,95	66,52	48,01
Выручки (дохода) от реализации из расчёта на 1 работника, тыс. грн.	36,49	86,62	115,52	71,65
Средний уровень оплаты труда одного работника, тыс. грн.	11,14	12,15	14,48	12,27
Уровень рентабельности, %	14,47	18,98	24,85	20,13

Рассчитано по данным сводного отчета района

Группировка предприятий района по уровню производительности труда показала, что во всех хозяйствах ее рост сопровождается одновременным увеличением конечных результатов деятельности предприятий, а именно, чистой прибыли на 100 га сельскохозяйственных угодий, выручки (дохода) из расчёта на 1 работника и уровня рентабельности. А потому хозяйства третьей группы, получая в расчете на одного работника на 46,19 тыс. грн. больше валовой продукции имеют возможность выплачивать заработную плату работникам на 29,98% выше, чем аграрные предприятия первой группы, и на 9,07%, чем второй.

Одновременно с группировкой выборки наиболее типичных сельскохозяйственных предприятий был проведен корреляционно-регрессионный анализ факторов, формирующих уровень производительности труда. В качестве производительности труда нами было выбрано 3 показателя – доход (выручка) в расчете на 1 работника (Y_1), чистая прибыль на 1 работника (Y_2) и валовая продукция на 1 работника (Y_3), чтобы всесторонне охватить все возможные аспекты деятельности предприятий в связи с тем, что данные показатели в стоимостном выражении оцениваются по разным ценам: валовую продукцию формируют сопоставимые цены, выручку от реализации – текущие цены, которые в динамике существенно возрастают и чистая прибыль, которая тоже формируется по текущим ценам реализации. Предварительный анализ парной корреляционной связи между отобранными факторами, которых на первом этапе насчитывалось шесть, и проверка полученных коэффициентов на наличие мультиколлинеарности позволили выявить тесную парную связь между численностью рабочих на 100 га и капиталобеспеченностью, которая характеризуется коэффициентом парной корреляции – 0,749. Поэтому, для недопущения мультиколлинеарности, нами исключен из состава факторов

показатель численности рабочих на 100 га и включен в число факторных признаков показатель капиталобеспеченности, который, по нашему мнению, является более весомым фактором влияющим на производительность труда.

Это позволило сформировать совокупность факторов, в число которых вошли следующие:

x_1 – удельный вес растениеводства в выручке от реализации, %;

x_2 – материалоемкость продукции, тыс. грн.;

x_3 – удельный вес оплаты труда в затратах, %;

x_4 – капиталобеспеченность, тыс. грн.;

x_5 – среднемесячная оплата труда, тыс. грн.

Полученное по результатам деятельности исследуемых предприятий Белгород-Днестровского района уравнение регрессии, отражающее степенную зависимость выручки от реализации из расчёта на 1 работника от вышеприведенных факторов, имеет следующий вид:

$$y = 1228,06 * x_1^{0,319} * x_2^{-0,667} * x_3^{-1,422} * x_4^{0,089} * x_5^{1,171}$$

Значение множественного коэффициента корреляции $R = 0,957$ свидетельствует об очень тесной, существенной связи между производительностью труда и факторами, включенными в корреляционную модель. Значение коэффициента множественной детерминации $R^2 = 0,915$ показывает, что на долю систематической вариации показателя производительности труда, обусловленную действием факторных показателей, включенных в модель, приходится 91,5%. На долю других факторов остается 8,5%.

В современных условиях развития рыночных отношений в сельском хозяйстве особое значение приобретает проблема подготовки и переподготовки квалифицированных кадров, особенно управленцев, деловые и личные качества которых не всегда соответствуют современным требованиям. Нами была проведена апробация методики экспертной оценки личных качеств руководящих кадров, разработанной в 90-е годы учеными Всесоюзной высшей школы управления агропромышленным комплексом. Обработка результатов оценки осуществляется с использованием программного обеспечения.

Осуществление экспертной оценки руководящих кадров СПК им. Шевченко позволило получить представление об их личных качествах, которые сгруппированы по 3-м признакам (табл. 12). Каждая группа признаков качества специалиста включает перечень соответствующих вопросов, предусмотренных программой.

Как свидетельствуют данные таблицы, уровень знаний и подготовка управленцев исследуемого предприятия, существенно отклоняются от максимальной оценки. Имеет место проблема «старения» знаний, опыта, мастерства и т.д. По данным экономистов, ежегодно обновляется 5% теоретических и 20% профессиональных знаний.

Таблица 12

Оценка личных качеств специалистов СПК им. Шевченко Белгород-Днестровского района Одесской области

Группа качеств специалистов	Максимальная оценка	Кандидаты					
		Руководитель		Главный бухгалтер		Главный агроном	
		Экспертная оценка кандидата	в % от максимальной оценки	Экспертная оценка кандидата	в % от максимальной оценки	Экспертная оценка кандидата	в % от максимальной оценки
Моральные	237,5	143,5	60,4	207,0	87,2	202,0	85,1
Деловые	307,5	191,0	62,1	288,0	93,7	285,0	92,7
Личные и этические	180,0	124,0	68,9	149,0	82,8	146,0	81,1
Всего	725,0	458,5	63,2	644,0	88,8	633,0	87,3

Расчитано по данным первичного учета предприятия

С целью выявления взаимосвязи между уровнем личных качеств руководителей и конечных результатов деятельности их предприятий, проведена экспертная оценка с привлечением в качестве экспертов ведущих специалистов районного управления агропромышленного развития. По данным оценки качеств руководителей предприятий в баллах, осуществлена группировка, результат которой приведен в таблице 13.

Данные таблицы 13 свидетельствуют, что чем выше качественная оценка руководителя, тем выше уровень производительности труда и уровень рентабельности предприятия. Поэтому успешное функционирование аграрных предприятий, деятельность которых направлена на наращивание объемов производства конкурентоспособной продукции, обеспечение продовольственной безопасности страны и проведение социальной политики на селе, в значительной степени зависит именно от кадрового потенциала аграрного сектора экономики, уровня подготовки и личных качеств руководителей и специалистов, занятых в аграрной сфере.

Таблица 13

Группировка сельскохозяйственных предприятий Белгород-Днестровского района Одесской области по уровню личных качеств руководителей и конечным результатам деятельности предприятий

Показатели	Группы предприятий по уровню оценки личных качеств руководителей в баллах		
	до 242	243- 486	487-725
Количество предприятий в группе	8	8	9
Уровень оценки личных качеств руководителей в бреднем, баллы	175	341	632
Получено в расчете на 1 среднегодового работника, тыс. грн.			
- валовой продукции	39,37	35,95	60,66
- выручки (дохода) от реализации	54,23	72,17	94,84
Получено чистой прибыли в расчете на 100 га сельскохозяйственных угодий , тыс. грн.	4,21	63,07	78,67
Уровень рентабельности, %	2,0	19,9	40,0

Рассчитано по данным сводного отчета района

Вышеперечисленные основные пути преодоления кризисной ситуации на сельском рынке труда и совершенствования формирования трудового потенциала аграрных предприятий должны стать неотъемлемыми составляющими государственной стратегической программы социально-экономического развития села и программы занятости сельского населения, в которой особое внимание следует уделить, прежде всего, качественным характеристикам дальнейшего развития всего агропромышленного комплекса и сельского рынка труда в частности.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Показники зайнятості (сільська місцевість). - [Електронний ресурс]. Режим доступу. - <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Панорама аграрного сектора України. - [Електронний ресурс]. Режим доступу. - <http://minagro.gov.ua/page/?6351>
3. Об основных направлениях развития трудового потенциала в Украине на период до 2010 года / Указ Президента Украины от 3.08.1999 г. № 958/99

УНИВЕРСИТЕТСКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ И НАПРАВЛЕНИЯ ЕГО РАЗВИТИЯ (НА ПРИМЕРЕ КОМРАТСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА)

КЮРКЧУ ВИТАЛИЙ,
старший преподаватель
кафедры «Бухгалтерского учёта»,
Комратского Государственного Университета

Abstract: *In article the author analyze problems of modern university management, adaptation of organizational structures and tools of university management to problems and challenges in society. The author considers problems and features of realization by university of the marketing concept, as way of promotion of educational services on the market. Article is based on the situation analysis at Comrat State University.*

Keywords: *university management, principles of modern management in universities, marketing in university, structures and tools of management in university, Comrat State University.*

Концепция модернизации вузовского образования в Республике Молдова на период до 2010 года определяла роль образования на современном этапе развития Молдовы, исходя из задач перехода к демократическому и правовому обществу, к рыночной экономике, утверждения европейских стандартов в системе образования.

Определяя уровень образованности населения, как фактора развития общества, в концепции модернизации образования в Республике Молдова были обозначены основные задачи обеспечения доступности и непрерывности образования. В этой связи актуальным являлся и остается вопрос разработки образовательных ресурсов, обладающих свойствами производительных, надежных и простых в применении, не требующих от пользователей высоких затрат и специальной теоретической подготовки.

Задача обеспечения непрерывности предполагает наличие образовательных ресурсов для разных уровней обучения: довузовского (уровень школ, лицеев, гимназий), специального (система профессиональных училищ), вузовского, послевузовского (подготовка специалистов высшей квалификации), курсового (подготовки и переподготовки, повышение квалификации). Современные образовательные ресурсы должны быть инвариантными к педагогическим технологиям, различного уровня образовательным учреждениям.

В стенах любого университета приходится решать множество задач, между которыми существуют постоянные напряженные отношения. Высшие учебные заведения в современных условиях постоянно ощущают нехватку финансовых ресурсов. При ограничении бюджетных средств необходимо

оптимально финансировать все факультеты, кафедры и лаборатории с тем, чтобы обеспечить высокий уровень их работы, соответствующий международным и европейским стандартам. Университетам приходится выдерживать конкуренцию на рынке образования с другими ВУЗами, а также с ВУЗами других стран. Кроме того, они должны быть готовы к изменениям, а в изменившихся условиях к переосмыслению самой системы «университет» и принятию комплекса мер по её перестройке. Особо это стало актуальным при присоединении Республики Молдова к Болонской декларации.

Решать эти и прочие многочисленные задачи современного ВУЗа, призван профессиональный менеджмент. Вместе с тем, подавляющая часть университетских практиков встречают такой вывод с раздражением и нескрываемым скепсисом. Действительно нужно приложить колоссальные усилия, чтобы проникнуть в сложность университетских структур, принципы их функционирования и связи между ними, быть готовым вскрывать собственные недостатки, коллективно разрабатывать концепции альтернативных систем управления и осуществлять их. Можно констатировать, что ситуация усугубляется тем, что все это должно быть не только на бумаге, а в тесном общении с людьми, профессорско-преподавательским составом университета.

Комратский Государственный Университет считается относительно молодым высшим учебным заведением в системе образования Республики Молдова, 11 февраля 2011 года отпраздновав 20-ти летие. И, как известно из практики, новым учебным заведениям с одной стороны нужно закрепиться на рынке образования, завоевать признание, с другой стороны легче адаптироваться к требованиям современной системы образования, так как нет необходимости ломать старую управленческую систему, в силу того, что она только создается, т.е. легче реформировать систему управления. На его примере рассмотрим критерии успешного менеджмента государственного университета и проанализируем проблемы, принципы и пути современного управления высшей школой в Молдове.

Принципы современного университетского менеджмента.

Первейшей предпосылкой менеджмента является управляемость системы. Если университет рассматривать как конгломерат независимых людей, специалистов, интересы которых могут быть прямо противоположными, то об успешном менеджменте не может быть и речи. Истинная сила университета строится на духе коллективизма, общности студентов и профессорско-преподавательского состава, общих научных корнях, выходящих за пределы отдельных дисциплин, на осознанном соединении науки, технических и административных услуг. В связи с этим, сегодня как никогда важно соответствие между индивидуальной и корпоративной автономией, что позволит полностью использовать сильные стороны такой системы как «университет». Для более эффективного управления учебным заведением необходимо понимать, что величина современных университетов требует иных управленческих структур.

Стремление к созданию жестких управленческих структур регулярно наталкивается на нарушение принципа демократии. Рассматривая данный принцип объективно, можно утверждать следующее: во-первых, университет, будучи государственной организацией, юридически относится к сфере исполнительной власти, а потому строится на иерархических, а не демократических принципах; демократически он должен быть только легитимирован. Во-вторых, нельзя уравнивать демократию вообще: чем крупнее демократически устроенное образование, тем вероятнее ориентация его структуры на представительную демократию, чтобы эта организация была управляемой. Организационные формы управления университетами должны устанавливать баланс между корпоративной и индивидуальной автономией, так как преподавательская деятельность, как никакая другая отличается тем, что творческий подход является ключевым элементом и залогом успешных результатов в процессе подготовки кадров.

Профессионализм менеджмента предполагает наличие определенных способностей, которые приобретаются в ходе процесса обучения. Необходимо иметь в виду, что университеты в связи со сложностью их структур и большими размерами, крупными финансовыми ресурсами, включая государственные средства и средства, поступающие от студентов контрактной формы обучения, и огромным значением для общества и экономики должны управляться по-иному, чем это происходило в прошлом, в период советской высшей школы, частью которой были и ВУЗы Молдовы. Управлением университетами следует заниматься профессионалам, а не любителям. Только в этом случае университеты окажутся на уровне, возросших к ним требованиям. К сожалению, ответственный подход к общему управлению главными задачами по обучению и исследованиям, стимулированию молодых специалистов, взаимодействию образования и реальной экономики, трансферу знаний и технологий всё ещё не считается необходимым во многих ВУЗах Молдовы. Опыт ведущих мировых университетов показывает, что ключом к успеху является понимание ректором, проректорами и деканами академических управленческих задач как основных в своей работе.

Пути и цели Комратского Государственного Университета.

Профессиональный менеджмент не есть самоцель, но является ценным и неизменным средством для последовательного и успешного достижения стоящих перед университетом целей. В центре всей университетской деятельности должны находиться образовательный процесс и наука, а не структуры, процессы, инструментарий, менеджмент. Задача последних заключается «лишь» в создании таких рамочных условий, которые освобождают ученых от чуждых для образования и науки задач, стимулируют творческую активность и самодисциплину, мобилизуют научные силы на достижение общей цели на индивидуальном и корпоративном уровнях.

Профиль и цели.

Комратский Государственный Университет представляет собой пример классического университета, в обязанность которого входит приобретение,

сохранение, передача и применение знаний. Процесс академического обучения является отображением научного уровня преподавателей и ученых, и опытом их практической работы. Технический интеллект, профессиональная независимость, культурная чуткость и социальная компетентность выступают в качестве равноценных, взаимосвязанных целей академического образования. Основу университета составляют четыре направления – экономика, право, педагогика и национальная культура, технология, каждое из которых служит своеобразной инстанцией для передачи методически обоснованных и практически ориентированных знаний, отражающих высшие достижения экономики, права, научно-технического прогресса, сфокусированных на высоких технологиях и инновациях. Важное значение имеет интеграция системы высшей школы в современное общество, которое на первый план ставит правильно понимаемую, т.е. критически осмысливаемую пользу науки и техники для людей и развития страны, в которой они проживают.

Таким образом, университет можно представить, как дееспособный учебный концерн, который свои цели тесным образом увязывает с потребностями государства, экономики и общества, а, так же как и с прогрессом науки и интересами работающих на предприятиях ученых и специалистов.

Принципы развития и управления университетом.

В современных условиях университеты в обязательном порядке должны выстраивать стратегию своего развития с учётом конкуренции. Конкуренция стимулирует качество и производительность, порождает многообразие, стабилизирует всю систему высшего образования. Она требует высокой степени автономии, так как лишь те, кто обладает широким диапазоном действий, в состоянии нести полную ответственность за свою позицию в конкурентной борьбе. Наиболее важным моментом является то, что ответственность должна распределяться со всей определенностью и возлагаться не на «автономные» органы, а на конкретных руководителей ВУЗа и подразделений. Этот принцип личной ответственности требует тесной увязки с компетенциями и полномочиями органов оперативного управления (Ректорат, деканы), которые должны быть легитимированы соответствующим образом и в свою очередь подотчётны контрольным органам. Практика функционирования последних лет, особенно тенденции привлечения абитуриентов в Комратском Государственном Университете отражает факт не готовности адаптации университета к условиям конкуренции на рынке образования. Полное отсутствие работы университета с учреждениями довузовской подготовки системы образования (школы, лицеи, колледжи) является слабым элементом.

Управленческая и организационная структуры.

На оперативном уровне ответственность возлагается на членов Административного Совета, ректора и деканов университета. В состав Административного Совета Комратского Государственного Университета входят: ректор (Председатель), проректоры, деканы факультетов, главный бухгалтер, председатель профсоюзного комитета университета. Особенно

большое значение имеет их ресурсная компетенция. По принципиально важным вопросам деканы факультетов работают вместе с Административным Советом, входя в его состав. В остальной сферы ответственности деканов факультетов разграничены, при чём Хартией университета, определяются цели и правила сотрудничества, а также порядок отчётности. Деканы избираются непосредственно Советом факультета, органа ведающего надзором и учебными делами факультета. Порядок создания Совета факультета, определения его компетенции, состава, численности, порядка работы решается Сенатом университета, который является высшим органом самоуправления коллектива работников и студентов Комратского Государственного Университета. Совет факультета может сместить декана факультета при веских на то основаниях квалифицированным большинством.

Сенат университета включает ректора, проректоров, деканов факультетов, ведущих профессоров и доцентов, руководителей самостоятельных подразделений, председателя профсоюзной организации, ученых, а также члены Сената из числа профессорско-преподавательского персонала и студентов избираются на заседаниях Совета факультета. Для выполнения текущей деятельности создается Административный Совет университета. Руководство всей деятельностью Комратского Государственного Университета осуществляет ректор, который избирается Сенатом университета. Избранный ректор утверждается на должность Правительством Республики Молдова и после этого приступает к исполнению своих обязанностей. Срок пребывания ректора университета в должности составляет 5 лет (возможны пере выборы ещё на один срок), деканы факультетов также на 5 лет.

Наличие прямых взаимосвязей и незначительное количество органов управления – важный вклад в систему вузовского самоуправления, но в то же время требует от действующих органов, особенно оперативных, высокого уровня профессионализма, так как в управлении университетом задействован немногочисленный персонал. Решающее значение в этой связи приобретает надёжная передача информации и активная внутренняя коммуникационная структура. Современные технологии управления и внедрение эффективных механизмов принятия решений требуют создания в университете вычислительного центра с применением внутренней замкнутой системы передачи данных. Упущением нынешней системы формирования Сената Комратского Государственного Университета является отсутствие в его составе видных предпринимателей, руководителей органов исполнительной власти АТО Гагаузия и представителей гражданского общества, которые могли привнести потенциально новые векторы в развитии университета. Управленческие структуры Комратского Государственного Университета должны учитывать роль этого высшего учебного заведения в развитии экономики, системы образования и науки в АТО Гагаузия, адаптируя стратегию поведения к сложившимся условиям и определяя эффективные решения, как ответ на вызовы и проблемы.

Инструменты управления высшим учебным заведением.

Ключевым элементом развития университета является конструктивное и доверительное сотрудничество между структурными подразделениями и отделами, а также тщательное совместное планирование. План развития университета должен разрабатываться Административным Советом, приниматься и утверждаться Сенатом университета, после чего окончательно одобряется вышестоящим органом управления – Министерством просвещения РМ.

Для нужд планирования необходима соответствующая база данных, которую должна обеспечивать надёжная информационная система, особенно учёта издержек и оценок достигнутых результатов. В Комратском Государственном Университете отсутствует такая система, что снижает эффективность ведения системы бухгалтерского учёта, а также не обслуживает другие элементы управления (управленческие услуги, студенческая администрация, организация вступительных и текущих экзаменов и др.).

Бюджет университета рассчитывается в зависимости от запланированных учебных нагрузок и потребностей модернизации материально-технической базы. Однако, не учитывается такой элемент, как достигнутые результаты сотрудниками университета. Основой является соответствующая параметризованная система распределения средств. Необходимо отметить, что данная система не учитывает различные весовые значения, такие как, количество обучающихся в учебных группах, число выпускников на факультете и их рыночная привлекательность (данные можно получить на основе опросов работающих выпускников университета), конечные результаты научных исследований, участие сотрудников в различных проектах, как элемент рекламы университета на рынке образования. С помощью этих параметров, возможно, устанавливать стимулы, помогающие повысить релевантные для университета показатели работы по всем учебно-методическим и научным направлениям.

Приведенная выше параметрическая система распределения средств может служить лишь в качестве одной из рациональных распределительных баз, так как данная система по своей сути консервативна из-за своей ориентации на прошлые результаты и учитывает в большей степени количественные, а не качественные показатели. Эта система нуждается в дополнении, чтобы в современных условиях действительно стать современной, ориентированной на качество. В этом случае, это позволит определять объём средств на направления, необходимые для развития университета, при чём выявлять потенциальные параметры успеха.

В этой связи в университете целесообразно внедрять систему академического контроллинга, которая широко применяется европейскими и американскими ВУЗами, с помощью которой возможно достигнуть тесной увязки получаемых финансовых ресурсов с целевыми установками. При этом целесообразно определять различные качественные цели, которые идентифицировали бы профиль университета (например, установление новых акцентов в обучении, организация новых учебных курсов, интернационализация деятельности университета и др.) и помогали укреплению позиций в

конкурентной борьбе на рынке образования. Право инициативы таких установок должно принадлежать как Сенату университета, так и факультетам, при чем в обоих направлениях акценты должны делаться на конкретные содержательные предложения. Согласование целей охватывает точно определенные и измеримые цели, сметные расходы, временные графики, этапы научно-исследовательских работ, регулирование конфликтов и санкций. Для гарантии высоких стандартов целевые установки должны приниматься расширенным составом Сената университета при участии представителя профсоюзной организации университета. С помощью инструмента согласования целей будет стимулироваться научная конкуренция внутри самого университета, поддерживаться творческая инициатива и гарантироваться качество труда. Согласование целевых установок развития университета должно проводиться с использованием институализированных обсуждений, в форме общеуниверситетских и факультетских конференций, которые должны быть введены в регулярную практику университета.

Гибкость и готовность к переменам как принципы университетского менеджмента.

Университет, как учреждение являющееся центром непрерывного образования, науки и культуры, обязан содействовать научно-техническому прогрессу. Каждый университет должен сам определять уровень научного развития, а не только адаптироваться или воспроизводить его. Это требует наряду с максимумом профессионального суверенитета также и высокой степени готовности и способности к изменениям, т.е. к гибкости. Гибкость необходима не только в рамках отдельных учебных дисциплин, но и в отношениях между ними, так как наибольший потенциал развития кроется в точках пересечения учебных дисциплин. Обычно реализуя пересечение институциональных интересов, возможно, обеспечить междисциплинарное развитие. Это же качается и функционирования факультетов в университете. Решение данной задачи должно стать приоритетным направлением в деятельности Сената университета.

Решение этой задачи должно обеспечиваться компетентными внутренними и внешними консультациями, сопровождаться активными поисками и поддержанием контактов с лучшими в Европе и мире университетами, а также проведением внутренних диалогов в стенах университета. В качестве инструментов здесь можно назвать разного рода оценочные методы и системы стимулирования (например, целевое финансовое стимулирование междисциплинарной активности, получение средств из третьих источников, присуждение ученых званий). Однако злоупотреблять этими вспомогательными средствами нельзя, иначе они потеряют свою значимость и приведут к увлечению собственно оценочными мероприятиями.

Готовность и способность к изменениям требуют большой гибкости в отношении используемых ресурсов. Это означает, что университет должен располагать свободными и достаточными ресурсами, чтобы с их помощью можно было финансировать новые разработки, проводить модернизацию

материально-технической базы университета, избегать долгосрочным специфических обязательств. В этой связи, университету необходимо определить и проводить политику поиска внешних партнёров, которые благодаря совпадению интересов готовы предоставлять финансовые средства.

Административная поддержка в университете.

Переход к рыночным отношениям и внедрение новой «философии предпринимательства» предъявляет совершенно новые требования и ставит новые задачи перед администрацией университета. Управление персоналом и финансами должно быть направлено, прежде всего, на факультетский уровень и процессы, происходящие на этом уровне. Тем самым администрация университета ориентируется на потребности потенциальных своих «клиентов», предлагая им полный комплекс услуг по кадровым и бюджетным вопросам силами одной команды, коллектива профессорско-преподавательского состава, обслуживающей конкретный факультет. В целях наиболее оперативного решения задач, стоящих перед факультетом необходимо сформировать на факультетах небольшие функционально ориентированные административные единицы (так называемых бюро факультетского сервиса), чтобы оказывать декану факультета поддержку в решении менеджерских задач. Бюро факультетского сервиса позволят разгрузить кафедры от административных задач, освобождая научный персонал от выполнения административной работы. В целях совершенствования учебно-методической и научно-исследовательской работы целесообразно создание на постоянной основе рабочих групп по изучению и внедрению передовых, новаторских идей и методов работы в практику университета.

Образовательные ресурсы и эффективность их использования в современном университете.

По функциональному назначению все образовательные ресурсы можно условно классифицировать как организационно-технологические, учебно-методические и информационные.

Организационно-технологические. Это ресурсы для автоматизации образовательной деятельности учебного заведения в целом.

Для организации образовательной деятельности в каждом университете должна быть разработана и внедрена автоматизированная система, состоящая из различных программных модулей «Учебный процесс», «Штаты», «Расписание», «Библиотека».

Модуль «Учебный процесс» позволяет планировать учебный процесс для всего университета и формирует следующие документы:

- объемы учебных нагрузок для кафедр;
- аналитические программы для занятий в учебных группах по специальностям кафедры;
- база учебных планов для всех образовательных программ, по которым осуществляется подготовка дипломированных специалистов в университете.

Модуль «Штаты» позволяет, используя объемы учебных поручений для кафедр университета и документ «Нормы времени для расчета объема учебных нагрузок», формировать проект штатного расписания с учетом образовательного ценза преподавателей (доктор, профессор; кандидат наук, доцент; старший преподаватель, преподаватель, ассистент).

Модуль «Расписание» позволяет, используя базу данных аудиторного фонда, технических средств, занятых в образовательном процессе, в автоматическом режиме составлять расписание для каждого факультета университета. Система в интерактивном режиме допускает управление со стороны диспетчера бюро расписания, тем самым обеспечивает возможность оптимально и оперативно формировать расписание занятий.

Модуль «Библиотека» позволяет создать базу данных всех печатных источников, имеющихся в университете, накапливать электронные формы источников информации. Создание такой системы позволит со временем обеспечить открытый доступ пользователей к базам данных через Интернет.

К организационным ресурсам необходимо отнести также автоматизированную систему «Деканат». Программный автоматизированный модуль учебной деятельности основной структурной единицы факультета – «Деканат» позволяет оперативно реагировать на все информационные запросы Учебного центра университета и полностью автоматизирует документооборот и техническое сопровождение подготовки дипломированного специалиста.

Модуль управления деканатом обеспечивает:

- формирование контингента профессорско-преподавательского состава
- формирование контингента студентов
- учет успеваемости студентов
- учет посещаемости студентов
- закрепление учебных дисциплин за преподавателями
- формирование отчетов установленной формы по результатам сессий
- анализ успеваемости по студентам
- анализ успеваемости по преподавателям
- анализ успеваемости по дисциплинам
- формирование списка студентов-отличников
- формирование списка студентов для отчисления.

Целесообразно проводить работу по развитию системы с целью добавления сервисов организации Web-доступа к информации деканата, разделение прав доступа к информации деканата, персонализация доступа к информации деканата.

Учитывая современные требования рынка образовательных услуг, необходимо, чтобы все больше в Республике Молдова создавалась почва для развития дистанционной технологии подготовки специалистов. ВУЗы должны при поддержке государстве создать Национальный межвузовский центр

дистанционного образования. Такого центра в Республике Молдова до настоящего времени нет. Это связано со слабым уровнем развития системы дистанционного образования. В современных условиях необходимо создать условия для внедрения образовательных технологий, отличительной чертой которых является подход, когда учебный процесс планируется и ведется не для учебной группы, а для отдельно взятого студента. Такой подход принципиально отличается от курсового, когда обучение ведется по отдельной дисциплине. Технология дистанционного образования позволяет готовить дипломированного специалиста без отрыва от производства и отсутствия необходимости аудиторного фонда.

Нормативные документы Министерства просвещения Республики Молдова предписывают обязательное наличие учебно-методического обеспечения по всем дисциплинам образовательных программ. Во всех ВУЗах должен быть разработан единый стандарт, где учебно-методический комплекс утвержден в следующем наполнении:

- конспекты лекций в текстовом виде,
- задания для семинарских занятий, тесты в текстовом виде,
- электронные учебно-методические пособия в формате HTML,
- электронные учебники,
- учебные ресурсы для дистанционного образования.

В этой связи в университете должна быть разработана программа подготовки электронных образовательных ресурсов, которые в своем теле должны содержать блок тренажера и возможности самостоятельного освоения материала.

Электронные образовательные ресурсы ориентированы на стандартные дисциплины (математика, физика, информатика) и могут быть тиражированы для разного уровня образовательных учреждений. Все ресурсы должны представлять собой информационное обеспечение образовательного процесса.

Эти методики электронных образовательных ресурсов могут использоваться в университетах для стационарной формы обучения, для заочной и очно - заочной форм обучения.

Таким образом, объединение усилий профессорско-преподавательского состава университета, единой автоматизированной системы ВУЗа и электронных образовательных ресурсов позволяет повысить на новый уровень систему подготовки специалистов для нужд экономики и социальной сферы. Такое объединение повышает эффективность системы управления университетом.

Современный университетский маркетинг.

Для обеспечения долгосрочной национальной и международной конкурентоспособности университет должен последовательно ориентировать свою деятельность и специфические услуги на релевантные для ВУЗов «рынки сбыта», а также на их активную обработку. Имеется в виду не только заблаговременный анализ рынка вузовского и довузовского образования с расчётом на удовлетворение его потребностей, но и «формирование спроса», т.е.

развитие и активизация в экономике и обществе непрерывной потребности в специфических услугах университета.

Такая постановка цели требует постоянной оптимизации профиля университета и пересмотра приоритетов научного развития и хозяйственного спроса. Рыночная ориентация уже давно является естественной нормой для сферы трансфера знаний, методов, технологии, а также для прикладных научных исследований и разработок. Чтобы оптимально поддерживать эти области бизнеса, в рамках университета должно быть создано специальное структурное подразделение, в форме компании, бизнес-школы или института, с помощью которого можно расширить деятельность по переподготовке и повышению профессиональной квалификации кадров, внедрять научный консалтинг, осуществлять оперативный технологический трансфер, налаживать связи с заказчиками проектов, использовать различные источники средств, тем самым планомерно реализовывать комплекс университетских компетенций в условиях рыночных преобразований. Цель такого подразделения (структуры) состоит в создании условий для более производительной работы в точках пересечения интересов органов власти, общественно-правовых органов и экономических субъектов, чтобы обеспечить непрерывное внедрение научных ноу-хау в выпускаемую продукцию, реализуемые процессы и оказываемые услуги. Дальнейшее образование близких к университету, но не типичных для него учреждений в конкурентоспособных организационных формах является необходимой, радикальной мерой для достижения университетом стратегических целей в направлении научного лидерства на рынке.

Не менее важным элементом построения концепции университетского маркетинга является своевременная корректировка профиля, т.е. выбор между универсализацией или специализацией университета. Это касается набора специальностей, по которым университет проводит подготовку специалистов для отраслей экономики, образования и культуры. Как элемент повышения конкурентоспособности университета в условиях рынка, является организация учебного процесса таким образом, чтобы осуществлялась подготовка специалистов с двумя дипломами (например, экономист-менеджер и переводчик иностранных языков, юрист и переводчик иностранных языков, педагог и психолог, и т.д.). Реализация данной концепции по направлению универсализации позволит создать комплекс конкурентных преимуществ на рынке образования. Другим направлением является узкая специализация при подготовке специалистов, вместе с тем, реализация данной концепции предъявляет к университету повышенные требования по исследованию и изучению рынка труда по выявлению потенциальных вакансий на рынке. Ключевым моментом является в обоих случаях выстраивание многоуровневой системы образования, предполагающей вариативность, сочетающей интересы личности и потребности общества в квалифицированных кадрах. Главной целевой установкой должна быть подготовка конкурентоспособных специалистов, способных быстро адаптироваться к рыночной среде.

Ключевым элементом современной концепции университетского маркетинга Комратского Государственного Университета должно стать кооперирование и участие в межвузовских интеграционных структурах, что создаст возможность для студентов дальнейшего продолжения обучения или прохождения стажировок. Внедрение интегрированных учебных программ позволит в дальнейшем выдавать студентам, окончившим университет, второй диплом международного образца.

Сегодня университет должен начать работу над профессионализацией и созданию информационной базы для принятия решений в области скоординированной маркетинговой концепции для формирования профиля университета, на основе внутривузовских научных дебатов. Важная цель концепции маркетинга университета должна заключаться в такой области, как выявление новых потенциальных источников финансирования. Без выработки своей концепции маркетинга Комратский Государственный Университет может быть вытеснен с рынка образовательных услуг. Составной частью этой концепции должна стать разработка коммуникационного плана, который позволил бы выработать на основе системного подхода последовательные шаги по взаимодействию с доуниверситетскими учебными заведениями, средствами массовой информации, запуск собственных печатных и электронных ресурсов, участие в специализированных выставках по продвижению образовательных услуг, предоставляемых Комратским Государственным Университетом.

Важным направлением в системе маркетинга современного ВУЗа должен стать процесс коммерциализации научных разработок профессорско-преподавательских кадров, с обязательным включением в научные проекты студентов. Это позволит обеспечить взаимосвязь с экономикой и внедрением разработок в производственный процесс на предприятиях автономии.

Скорость развития университетов в условиях национальной и международной конкуренции резко возросла. Принципиальную адаптацию и корректировку выбранного курса в развитии требуется проводить всё чаще, если университеты намерены сами определять уровень образовательного и научного развития. Университетский менеджмент должен быть в состоянии постоянно осуществлять необходимые изменения, для чего целесообразно видеть перспективу, принимать соответствующие решения, обладать твёрдостью и одновременно гибкостью. Какого то проверенного пути, общих рекомендаций для всех университетов нет, имеются лишь более или менее хорошие примеры и стимулы. Каждый университет должен искать собственный путь дальнейшего развития. И в этом Комратский Государственный Университет должен стать флагманом, как пример для ВУЗов, находящихся на периферии.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Хартия Комратского Государственного Университета.